

Regeringens proposition

1975/76: 64

med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m.m.;

beslutad den 30 oktober 1975.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokollet ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

LENNART GEIJER

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa ändringar i reglerna om val av nämndemän. En minoritet inom kommunfullmäktige skall vid val av nämndeman i tingsrätt kunna påkalla tillämpning av proportionell valmetod i de undantagsfall, där någon överenskommelse mellan partigrupperna om fördelningen av kommunens nämndemansplatser inte kan nås. Den nuvarande sexåriga mandattiden för nämndeman behålls. En nyhet är emellertid att hälften av nämndemännen skall tillsättas vart tredje år, sedan nyval av kommunfullmäktige ägt rum.

Uppgiften att utse nämndemän i fastighetsdomstol föreslås bli överförd till landstingen. Beträffande nämndemän i fastighetsdomstol föreslås i övrigt liknande bestämmelser som för nämndemän i tingsrätt. Detsamma gäller i fråga om val av nämndemän i skatterätt och länsrätt.

I propositionen föreslås också att tingsrätts sammansättning skall kunna förstärkas med en juristdomare och en nämndeman vid huvudförhandling i vidlyftiga brottmål. Vidare föreslås att det religiösa inslaget i vittneseden och andra eder inför domstol skall tas bort. I fortsättningen skall enligt propositionen ed avges på heder och samvete.

Förslagen om nämndemansval avses träda i kraft den 1 januari 1977. Övriga förslag avses träda i kraft den 1 januari 1976.

1 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrives i fråga om rättegångsbalken¹

dels att 4 kap. 7 § och 36 kap. 12 § skall upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 3 och 4 §§, 4 kap. 5, 6, 8 och 11 §§, 5 kap. 7 §, 6 kap. 2 §, 12 kap. 3 §, 29 kap. 1, 3 och 6 §§, 36 kap. 11, 13–15 och 21 §§ samt 40 kap. 9 och 14 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 §²

Tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare må ej sitta i rätten. I brottmål skall tingsrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd.

Tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare må ej sitta i rätten.

I brottmål skall tingsrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd. *Kan huvudförhandling i målet beräknas kräva minst fyra veckor, må dock två lagfarna domare och nämnd sitta i rätten.*

Tingsrätt är domför med en lagfaren domare vid måls avgörande utan huvudförhandling, vid annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället,

vid sådan huvudförhandling i tvistemål, som hålles i förenklad form, vid huvudförhandling och syn å stället i mål om brott för vilket icke är stadgat svårare straff än böter.

4 §³

I domsaga skola finnas nämndemän till det antal, som hovrätten efter tingsrättens hörande bestämmer.

I nämnd skola sitta fem nämndemän. Inträffar förfall för nämndeman sedan huvudförhandling påbörjats, är rätten domför med fyra i nämnden.

I nämnd skola sitta fem nämndemän. *Om det är påkallat med hänsyn till målets omfattning eller annan särskild omständighet, må dock sex sitta i nämnden.* Inträffar förfall för nämndeman sedan huvudförhandling påbörjats, är rätten domför med fyra i nämnden.

Tingsrätten fördelar tjänstgöringen mellan nämndemännen efter samråd med dem.

¹ Senaste lydelse av 36 kap. 12 § 1968:193.

² Senaste lydelse 1969:244.

³ Senaste lydelse 1969:244.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

5 §⁴

Nämndeman utses genom val.

Hör till domsaga mer än en kommun, fördelar rätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd; *varje kommun skall dock utse minst en nämndeman.*

Val förrättas av kommunens fullmäktige.

Nämndeman utses genom val.

Hör till domsaga mer än en kommun, fördelar rätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd, *varvid iakttages att varje kommun skall utse ett jämnt antal nämndemän.*

Val förrättas av kommunens fullmäktige. *Valet skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande som motsvarar det tal, vilket erhålles, då samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.*

Vart tredje år väljes halva antalet nämndemän inom domsagan.

Då nämndeman skall väljas, skall rätten göra anmälan därom till den som har att föranstalta om valet.

6 §⁵

Valbar till nämndeman är myndig svensk medborgare, som är *mantalsskriven och boende inom kommunen samt* ej fyllt sjuttio år. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta må ej vara nämndeman.

Ej må annan vägra att mottaga uppdrag som nämndeman än den som fyllt sextio år eller eljest uppgiver giltigt hinder. Den som avgått ur nämnden vare ej skyldig att åter inträda förrän efter sex år.

Valbar till nämndeman är myndig svensk medborgare, som är *kyrkobokförd i kommunen och* ej fyllt sjuttio år. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta må ej vara nämndeman.

Rätten prövar självantagandet den valdes behörighet.

⁴ Senaste lydelse 1969:244.

⁵ Senaste lydelse 1969:244.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 §⁶

Nämndeman väljes för sex år, dock äge han avgå efter två år. Visar nämndeman giltigt hinder, må rätten även tidigare entlediga honom. Nämndeman, som fyllt sextio år, äge ock avgå ur nämnden. Upphör nämndeman att vara valbar, vare uppdraget förfallet; dock må den som uppnått sjuttio års ålder utan hinder därav tjänstgöra vid fortsatt behandling av mål, i vars handläggning han förut deltagit.

Avgår nämndeman under tjänstgöringstiden, utses ny nämndeman för återstående tid. Ändras antalet nämndemän inom domsagan, får nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

11 §⁷

Domare skall, innan han må tjänstgöra, avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar inför Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord, att jag vill och skall efter mitt bästa förstånd och samvete i alla domar rätt göra, ej mindre den fattige än den rike, och döma efter Sveriges lag och laga stadgar; aldrig lag vränga eller orätt främja för släktskap, svågerskap, vänskap, avund, illvilja eller räddhåga, ej heller för mutor och gåvor eller annan orsak, under vad sken det vara må; ej den saker göra, som saklös är, eller den saklös, som saker är. Jag skall varken förr, än domen avsäges, eller sedan uppenbara dem, som till rätta gå, eller andra de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla.”

Ed skall avläggas inför domstol eller inför rättens ordförande. Med domstolens eller ordförandens tillstånd må den, som på grund av sin åskådning i religiöst hänseende hyser betänklighet mot att avlägga ed, i stället avgiva försäkran på heder

Domare skall, innan han må tjänstgöra, avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag vill och skall efter mitt bästa förstånd och samvete i alla domar rätt göra, ej mindre den fattige än den rike, och döma efter Sveriges lag och laga stadgar; aldrig lag vränga eller orätt främja för släktskap, svågerskap, vänskap, avund, illvilja eller räddhåga, ej heller för mutor och gåvor eller annan orsak, under vad sken det vara må; ej den saker göra, som saklös är, eller den saklös, som saker är. Jag skall varken förr, än domen avsäges, eller sedan uppenbara dem, som till rätta gå, eller andra de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla.”

Ed skall avläggas inför domstol eller inför rättens ordförande.

⁶ Senaste lydelse 1963:149.

⁷ Senaste lydelse 1959:257.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

*och samvete av samma innehåll i
övrigt, som sägs i första stycket.*

5 kap.**7 §⁸**

Den som anställs som allmän tolk eller eljest förordnas att biträda som tolk skall inför rätten avlägga ed, att han efter bästa förstånd skall fullgöra det uppdrag, som lämnats honom. Finnes anledning antaga att den som förordnas att biträda som tolk skall erhålla ytterligare uppdrag som tolk vid domstolen, må han avlägga ed som avser även framtida uppdrag.

Angående eds uthytande mot försäkran på heder och samvete gälle vad om vittnesed är stadgat.

6 kap.**2 §⁹**

Protokollet skall föras av befattningshavare vid rätten eller lagfaren ledamot av rätten samt undertecknas av honom. Ordföranden äge, då omständigheterna föranleda därtill, själv föra protokollet.

Ej må den anlitas som protokollförare, vilken till saken eller till någongdera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad. Den som ej avlagt domared skall, innan han må tjänstgöra såsom protokollförare, inför domstol eller inför rättsens ordförande avlägga ed, att han skall efter bästa förstånd fullgöra uppgiften såsom protokollförare och icke för någon uppenbara de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. *Angående eds uthytande mot försäkran på heder och samvete gälle i tillämpliga delar vad om domared är stadgat.*

Ej må den anlitas som protokollförare, vilken till saken eller till någongdera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad. Den som ej avlagt domared skall, innan han må tjänstgöra såsom protokollförare, inför domstol eller inför rättsens ordförande avlägga ed, att han skall efter bästa förstånd fullgöra uppgiften såsom protokollförare och icke för någon uppenbara de rådslag rätten inom stängda dörrar håller.

12 kap.**3 §¹⁰**

Lagfaren domare i eller rättsbildad befattningshavare vid allmän domstol eller allmän åklagare eller utmätningsman må ej vara ombud, med mindre regeringen för visst mål giver lov därtill. Vad nu sagts skall dock ej avse den som, under

Lagfaren domare i eller rättsbildad befattningshavare vid allmän domstol eller allmän åklagare eller utmätningsman må ej vara ombud, med mindre regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer giver lov därtill. Vad

⁸ Senaste lydelse 1973:240.

⁹ Senaste lydelse 1960:161.

¹⁰ Senaste lydelse 1974:573.

Nuvarande lydelse

tjänstledighet, i utbildningssyfte tjänstgör såsom biträde åt advokat.

Föreslagen lydelse

nu sagts skall dock ej avse den som, under tjänstledighet, i utbildningssyfte tjänstgör såsom biträde åt advokat.

Ej må nämndeman vid den domstol han tillhör föra annans talan.

29 kap.**1 §¹¹**

Yppas vid överläggning till dom eller beslut skiljaktiga meningar, skall omröstning ske.

Har nämnd sätte i rätten, säge *ordföranden först sin mening och inhämta därefter nämndens*.

Har nämnd sätte i rätten, säge *först ordföranden och, om ytterligare en lagfaren domare sitter i rätten, sedan denne sin mening. Ordföranden inhämta därefter nämndens mening*.

Vid omröstning i annat fall skall den yngste i rätten först yttra sig och sedan var efter annan, såsom de hava sätte i rätten. Har målet beretts av viss ledamot, säge *han först sin mening*.

Envar angive de skäl, varå han grundar sin mening.

3 §¹²

Yppas, då *nämnd har sätte i rätten*, annan mening än ordförandens och förena sig minst fyra eller, då i nämnden äro endast fyra, minst tre nämndemän om skälen och slutet, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Yppas, då *rätten består av en lagfaren domare och nämnd*, annan mening än ordförandens och förena sig minst fyra eller, då i nämnden äro endast fyra, minst tre nämndemän om skälen och slutet, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Yppas, då rätten består av två lagfarna domare och nämnd, annan mening än sådan som omfattas av de lagfarna domarna och förena sig, när sex sitta i nämnden, minst fem och eljest minst fyra nämndemän om skälen och slutet, gälle nämndens mening. I annat fall gälle den mening som omfattas av de lagfarna domarna. Förena sig dessa ej om en mening, gälle av deras meningar den som biträdades av de flesta av nämndemännen eller, om lika många biträda vardera meningen, den som är lindrigast; kan ej någon mening anses som lindrigare, gälle ordförandens. Om det erfordras, sker i fall som nu avses fortsatt omröstning inom nämnden för att utröna hur många som biträda vardera mening- en.

¹¹ Senaste lydelse 1958:8.

¹² Senaste lydelse 1971:218.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Vid omröstning, då nämnd ej har säte i rätten, gälle den mening, som omfattats av mer än hälften av ledamöterna. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna den lindrigaste, gälle den meningen; vid särskild omröstning, huruvida villkorlig dom skall meddelas eller skyddstillsyn, ungdomsfängelse eller internering ådömas eller förordnande meddelas om överlämnande till särskild vård, så ock eljest, då ej någon mening kan anses som lindrigare, gälle dock den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens.

6 §¹³

Beträffande omröstning i fråga, som hör till rättegången och ej avser ansvar eller som rör enskilt anspråk, så ock i fråga enligt 5 § eller om rättegångskostnad, gälle vad i 16 kap. är stadgat; angående häktning eller åtgärd, som avses i 25-28 kap., äge dock vad i detta kapitel föreskrives om omröstning i fråga om ansvar motsvarande tillämpning. Föres i brottmål talan om enskilt anspråk vare rättens avgörande i ansvarsfrågan bindande vid prövningen av det enskilda anspråket. Har nämnd säte i rätten, skall även vid tillämpning av reglerna i 16 kap. gälla vad i 1 § andra stycket och 3 § första stycket i detta kapitel är stadgat.

Beträffande omröstning i fråga, som hör till rättegången och ej avser ansvar eller som rör enskilt anspråk, så ock i fråga enligt 5 § eller om rättegångskostnad, gälle vad i 16 kap. är stadgat; angående häktning eller åtgärd, som avses i 25-28 kap., äge dock vad i detta kapitel föreskrives om omröstning i fråga om ansvar motsvarande tillämpning. Föres i brottmål talan om enskilt anspråk, vare rättens avgörande i ansvarsfrågan bindande vid prövningen av det enskilda anspråket. Har nämnd säte i rätten, skall även vid tillämpning av reglerna i 16 kap. gälla vad i 1 § andra stycket och 3 § första och andra styckena i detta kapitel är stadgat.

36 kap.

11 §

Innan vittne avgiver sin berättelse, skall vittnet *med handen på den heliga skrift* avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar *in för Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord*, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra.”

Innan vittne avgiver sin berättelse, skall vittnet avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar *på heder och samvete*, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra.”

¹³ Senaste lydelse 1969:244.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 §

Ed *eller försäkran* må ej avläggas av

1. den som är under femton år; eller

2. den som på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten finnes sakna erforderlig insikt om betydelsen av *ed eller försäkran*.

Ej heller må i brottmål *ed eller försäkran* avläggas av någon den tilltalade närstående, som avses i 3 §.

Ed må ej avläggas av

1. den som är under femton år; eller

2. den som på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten finnes sakna erforderlig insikt om betydelsen av *ed*.

Ej heller må i brottmål *ed* avläggas av någon den tilltalade närstående, som avses i 3 §.

14 §

Innan vittne höres, erinre rätten vittnet om hans sanningsplikt så ock, då *ed eller försäkran* avlagts, om vikten därav. När skäl äro därtill, skall vittnet tillika erinras om innehållet i 5 och 6 §§.

Innan vittne höres, erinre rätten vittnet om hans sanningsplikt så ock, då *ed* avlagts, om vikten därav. När skäl äro därtill, skall vittnet tillika erinras om innehållet i 5 och 6 §§.

15 §

Ed eller försäkran skall avläggas av varje vittne för sig.

Vittne, som ånå höres i målet, må vittna å förut avlagd *ed eller försäkran*; vittnet skall av rätten erinras om att denna *ed eller försäkran* alltjämt är bindande för honom.

Ed skall avläggas av varje vittne för sig.

Vittne, som ånå höres i målet, må vittna å förut avlagd *ed*; vittnet skall av rätten erinras om att denna *ed* alltjämt är bindande för honom.

21 §

Vägrar vittne utan giltigt skäl att avlägga *ed eller försäkran* eller att avgiva vittnesmål eller besvara fråga eller att iakttaga föreläggande enligt 8 §, förelägge rätten vittnet vid vite och, om vittnet ej låter sig rätta därav, vid äventyr av häkte att fullgöra sin skyldighet. Ej må av anledning, som nu sagts, någon hållas i häkte under längre tid än tre månader och i intet fall längre, än till dess rätten skilt målet från sig. Vittne, som insatts i häkte, skall senast var fjortonde dag inställas för rätten.

Vägrar vittne utan giltigt skäl att avlägga *ed* eller att avgiva vittnesmål eller besvara fråga eller att iakttaga föreläggande enligt 8 §, förelägge rätten vittnet vid vite och, om vittnet ej låter sig rätta därav, vid äventyr av häkte att fullgöra sin skyldighet. Ej må av anledning, som nu sagts, någon hållas i häkte under längre tid än tre månader och i intet fall längre, än till dess rätten skilt målet från sig. Vittne, som insatts i häkte, skall senast var fjortonde dag inställas för rätten.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

40 kap.

9 §

Sakkunnig, som höres muntligen, skall, innan han avger sin utsaga, med handen på den heliga skrift avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar inför Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord, att jag efter bästa förstånd skall fullgöra det sakkunniguppdrag, som lämnats mig.”

Har den sakkunnige, då han höres, redan avgivit utlåtande, skall eden därefter jämkas.

Sedan den sakkunnige avlagt ed, erinre rätten honom om edens vikt.

Angående eds utbyttande mot försäkran på heder och samvete gälla vad om vittnesed är stadgat.

Sakkunnig, som höres muntligen, skall, innan han avger sin utsaga, avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag efter bästa förstånd skall fullgöra det sakkunniguppdrag, som lämnats mig.”

14 §

Vägrar sakkunnig utan giltigt skäl att avlägga ed eller försäkran eller att avgiva utsaga eller besvara fråga, förelägge rätten honom vid vite att fullgöra sin skyldighet.

Vägrar sakkunnig utan giltigt skäl att avlägga ed eller att avgiva utsaga eller besvara fråga, förelägge rätten honom vid vite att fullgöra sin skyldighet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976. Vad som föreskrives beträffande 4 kap. 5–8 §§ träder dock i kraft den 1 januari 1977.

Löpande tjänstgöringstider för nämndemän upphör vid utgången av år 1976. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1977 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1976. Valet förrättas av de under år 1976 nyvalda fullmäktige. Härvid skall halva antalet nämndemän utses för en tid av tre år och återstoden för en tid av sex år.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder

Härigenom föreskrives att 19 a § lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 a §

Hyresnämnd får hålla förhör med vittne eller sakkunnig under ed *eller motsvarande försäkran* och förhör med part under sanningsförsäkran, om part begär det och förhöret är erforderligt för utredningen. Sådant förhör får dock ej hållas, om bevisningen finnes kunna föras på annat sätt med avsevärt ringare besvär eller kostnad. Om sådant förhör gäller 36 kap. 1-18 och 20-22 §§, 37 kap. 1-3 och 5 §§ samt 40 kap. 1-10, 12-15 och 19 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Hyresnämnd får hålla förhör med vittne eller sakkunnig under ed och förhör med part under sanningsförsäkran, om part begär det och förhöret är erforderligt för utredningen. Sådant förhör får dock ej hållas, om bevisningen finnes kunna föras på annat sätt med avsevärt ringare besvär eller kostnad. Om sådant förhör gäller 36 kap. 1-18 och 20-22 §§, 37 kap. 1-3 och 5 §§ samt 40 kap. 1-10, 12-15 och 19 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

¹ Lagen omtryckt 1974:1090.

3 Förslag till

Lag om ändring i vattenlagen (1918:523)

Härigenom föreskrives att 11 kap. 5 § vattenlagen (1918:523) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

5 §¹

Nämndeman tjänstgör efter kallelse av vattenrättsdomaren. Till tjänstgöring böra företrädesvis kallas nämndemän från den *domsaga* till vilken målet närmast har anknytning.

Nämndeman tjänstgör efter kallelse av vattenrättsdomaren. Till tjänstgöring böra företrädesvis kallas nämndemän från den *del av domsområdet* till vilken målet närmast har anknytning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977.

¹ Senaste lydelse 1971:531.

4 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrives att 15 kap. 1 och 4 a §§ brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

15 kap.

1 §

Om någon under laga ed eller under försäkran som avgives i eds ställe lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes för mened till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om någon under laga ed lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes för mened till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Är brottet grovt, skall dömas till fängelse, lägst två och högst åtta år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det skett med uppsåt att oskyldig skulle fällas till ansvar för allvarligt brott eller eljest synnerlig skada tillfogas annan.

4 a §¹

Om någon under straffansvar inför domstol i Danmark, Finland, Island eller Norge lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes han för osann utsaga inför nordisk domstol till påföljd enligt 1 §, om utsagan här i riket skulle ha avgivits under laga ed eller under försäkran som avgives i eds ställe, och enligt 2 §, när fråga är om utsaga av part i tvistemål. Begås gärningen av grov oaktsamhet, dömes för ovarsam utsaga inför nordisk domstol till påföljd enligt 3 §.

Om någon under straffansvar inför domstol i Danmark, Finland, Island eller Norge lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes han för osann utsaga inför nordisk domstol till påföljd enligt 1 §, om utsagan här i riket skulle ha avgivits under laga ed, och enligt 2 §, när fråga är om utsaga av part i tvistemål. Begås gärningen av grov oaktsamhet, dömes för ovarsam utsaga inför nordisk domstol till påföljd enligt 3 §.

Bestämmelserna i 4, 14 och 15 §§ äger motsvarande tillämpning på gärning som avses i första stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976. I fråga om gärning som begåtts före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

¹ Paragrafen tillagd 1974:753.

5 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken¹

dels att 22 § skall upphöra att gälla,

dels att 23 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 §

Vad i nya rättegångsbalken är stadgat om lydelsen av ed *och eds utbyte mot försäkran på heder och samvete* äge motsvarande tillämpning i andra fall, då enligt lag eller författning ed skall avläggas inför domstol eller annan myndighet.

Vad i nya rättegångsbalken är stadgat om lydelsen av ed äge motsvarande tillämpning i andra fall, då enligt lag eller författning ed skall avläggas inför domstol eller annan myndighet.

Ed eller försäkran, som avlagts enligt äldre lag, vare alltjämt bindande.

Denna lag träder i kraft, såvitt avser 23 § den 1 januari 1976 och i övrigt den 1 januari 1977.

¹ Senaste lydelse av 22 § 1975:503.

6 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister

Härigenom föreskrives att 3 kap. 1 § lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

1 §¹

Arbetsdomstolen består av högst tre ordförande, högst tre vice ordförande samt fjorton andra ledamöter.

Ledamot skall vara svensk medborgare och får ej vara omyndig eller i konkurstillstånd. Innan ledamot tar säte i arbetsdomstolen, skall han ha avlagt domared *eller försäkran enligt 4 kap. 11 § rättegångsbalken*.

Ledamot skall vara svensk medborgare och får ej vara omyndig eller i konkurstillstånd. Innan ledamot tar säte i arbetsdomstolen, skall han ha avlagt domared.

För annan ledamot än ordförande skall finnas högst tre ersättare. Vad i denna lag sägs om ledamot gäller även ersättare, om ej annat särskilt anges.

Ledamöter och ersättare förordnas av regeringen för tre år.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

¹ Senaste lydelse 1974:1092.

7 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål¹

dels att i 1, 5, 14 och 18 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 6-8 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Nämndeman i fastighetsdomstol utses genom val för sex år. Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer, fastställer för varje domsaga inom fastighetsdomstols domkrets det antal nämndemän som skall utses. Nämndeman skall vara valbar till nämndeman i den domsaga för vilken han utses. Avgår nämndeman under tjänstgöringstiden, skall val avse återstående del av samma tid.

Föreslagen lydelse

6 §

Nämndeman i fastighetsdomstol utses genom val. Regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer, fastställer för varje län det antal nämndemän som skall utses.

Val av nämndeman i fastighetsdomstol förrättas av landstinget eller, om i länet finns kommun som ej ingår i landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning dem emellan som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Valet skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande som motsvarar det tal, vilket erhålles, då samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.

Halva antalet nämndemän väljes vart tredje år.

7 §

Val av nämndeman i fastighetsdomstol förrättas i kommun, som ensam bildar domsaga, av kommunens fullmäktige samt i annat fall inför tingsrätt av valmän som utses av fullmäktige i varje kommun inom domsagan. Bestämmelserna i kommunallagen den 18 december 1953 (nr 753) om ersättning till fullmäktig äger motsvarande tillämpning.

Konungen eller myndighet, som

Nämndeman i fastighetsdomstol skall vara kyrkobokförd i länet. I övrigt har bestämmelserna i 4 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken motsvarande tillämpning på nämndeman i fastighetsdomstol.

¹ Lagen omtryckt 1974:1064.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Konungen bestämmer, fastställer det antal valmän jämte suppleanter för dem som skall utses.

Klagan över valet föres genom besvär hos hovrätten. Mot hovrättens beslut får talan ej föras.

8 §

Nämndeman tjänstgör efter kallelse av fastighetsdomstolens ordförande. Till tjänstgöring bör företrädesvis kallas nämndemän från den *domsaga* till vilken målet närmast har anknytning.

Nämndeman tjänstgör efter kallelse av fastighetsdomstolens ordförande. Till tjänstgöring bör företrädesvis kallas nämndemän från den *del av domkretsen* till vilken målet närmast har anknytning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977.

Löpande tjänstgöringstider för nämndemän upphör vid utgången av år 1976. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1977 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1976. Valet förrättas av landsting och i förekommande fall kommunfullmäktige, som nyvalts under år 1976. Härvid skall halva antalet nämndemän utses för en tid av tre år och återstoden för en tid av sex år.

8 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

Härigenom föreskrives att 15 § lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

15 §

Ledamot och föredragande i allmän förvaltningsdomstol skall vara svensk medborgare. Den som är omyndig eller i konkurstillstånd får ej utöva befattning som ledamot eller föredragande.

Ledamot och föredragande i allmän förvaltningsdomstol skall ha avlagt domared <i>eller försäkran</i> enligt 4 kap. 11 § rättegångsbalken.	Ledamot och föredragande i allmän förvaltningsdomstol skall ha avlagt domared.
---	--

De som står i sådant förhållande till varandra som sägs i 4 kap. 12 § rättegångsbalken får ej samtidigt tjänstgöra som ledamöter i allmän förvaltningsdomstol.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

9 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1971:52) om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt

Härigenom föreskrives att 8–11 §§ lagen (1971:52) om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 §¹

Nämndeman i länsskatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt utses genom val. Val förrättas av landstinget eller, om i länet finns kommun som ej ingår i landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning dem emellan som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas val av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Valet skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande som motsvarar det tal, vilket erhålles, då samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.

Nämndeman i den mellankommunala skatterätten förordnas av regeringen.

Värderingsteknisk ledamot i fastighetstaxeringsrätt förordnas av länsstyrelsen.

Vart tredje år väljes halva antalet nämndemän i länsskatterätt och länsrätt.

9 §²

Valbar till nämndeman i länsskatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt är myndig svensk medborgare, som är *mantalsskriven och bosatt inom länet* och ej har fyllt sjuttio år. Till nämndeman i den mellankommunala skatterätten får utses endast myndig svensk medborgare, som ej har fyllt sjuttio år.

Valbar till nämndeman i länsskatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt är myndig svensk medborgare, som är *kyrkobokförd i länet* och ej har fyllt sjuttio år. Till nämndeman i den mellankommunala skatterätten får utses endast myndig svensk medborgare, som ej har fyllt sjuttio år.

Tjänsteman vid länsstyrelse, länsnykterhetsnämnd eller under länsstyrelse lydande myndighet, länsläkare, biträdande länsläkare, socialvårds-konsulent, lagfaren domare, åklagare eller advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta får ej vara nämndeman.

Den som har fyllt sextio år eller uppger annat giltigt hinder är ej skyldig att mottaga uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är ej skyldig att mottaga nytt uppdrag förrän efter sex år.

Rätten prövar självmant den valdes behörighet.

¹ Senaste lydelse 1974:352.

² Senaste lydelse 1973:1108.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §³

Nämndeman i skatterätt och länsrätt utses för sex år men får avgå efter två år. Om nämndeman i sådan rätt visar giltigt hinder, får rätten entlediga honom tidigare. Den som har fyllt sextio år har rätt att frånträda uppdraget. Upphör nämndeman att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.

Vad i första stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning beträffande nämndeman i fastighetstaxeringsrätt, dock att sådan nämndeman utses för tiden från och med den 1 juli det år, då allmän fastighetstaxering äger rum, till och med den 30 juni det år då sådan taxering sker nästa gång.

Värderingsteknisk ledamot i fastighetstaxeringsrätt förordnas för tid som sägs i andra stycket.

När ledighet uppkommer, utses ny nämndeman eller förordnas ny värderingsteknisk ledamot för den tid som i vartdera fallet återstår.

När ledighet uppkommer, utses ny nämndeman eller förordnas ny värderingsteknisk ledamot för den tid som i vartdera fallet återstår. *Ändras antalet nämndemän, får nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.*

11 §⁴

Ledamot och föredragande i skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt skall ha avlagt domared eller försäkran enligt 4 kap. 11 § rättegångsbalken.

Ledamot och föredragande i skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt skall ha avlagt domared.

Denna lag träder i kraft såvitt avser 11 § den 1 januari 1976 och i övrigt den 1 januari 1977.

Löpande tjänstgöringstider för nämndemän i länsskatterätt och länsrätt upphör vid utgången av år 1976. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1977 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1976. Valet förrättas av landsting och i förekommande fall kommunfullmäktige, som nyvalts under år 1976. Härvid skall halva antalet nämndemän utses för en tid av tre år och återstoden för en tid av sex år.

³ Senaste lydelse 1973:1108.

⁴ Senaste lydelse 1973:1108.

10 Förslag till

Lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)

Härigenom föreskrives att 25 och 51 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

25 §

Rätten får förordna om förhör med vittne eller sakkunnig. Sådant förhör äger rum vid muntlig förhandling. Förhöret får hållas under ed *eller försäkran*. Om förhör gäller 36 kap. 1-18 och 20-23 §§ samt 40 kap. 9-11, 13-16 och 20 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Rätten får förordna om förhör med vittne eller sakkunnig. Sådant förhör äger rum vid muntlig förhandling. Förhöret får hållas under ed. Om förhör gäller 36 kap. 1-18 och 20-23 §§ samt 40 kap. 9-11, 13-16 och 20 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

51 §¹

Den som anlitas som tolk vid muntlig förhandling skall inför rätten avlägga ed *eller försäkran*, att han efter bästa förstånd skall fullgöra sitt uppdrag. Finnes anledning antaga att han skall erhålla ytterligare sådana uppdrag av rätten, får han avlägga ed *eller försäkran* som avser även framtida uppdrag.

Den som anlitas som tolk vid muntlig förhandling skall inför rätten avlägga ed, att han efter bästa förstånd skall fullgöra sitt uppdrag. Finnes anledning antaga att han skall erhålla ytterligare sådana uppdrag av rätten, får han avlägga ed som avser även framtida uppdrag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

¹ Senaste lydelse 1974:357.

11 Förslag till

Lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1)

Härigenom föreskrives att 305 och 310 §§ sjölagen (1891:35 s. 1)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

305 §²

Sjöförklaring inom riket hålles av tingsrätt, som enligt 336 § utsetts att vara sjörättsdomstol. Behörig är den domstol som är närmast den hamn eller ort där sjöförklaring skall äga rum enligt 304 §. Regeringen äger dock för viss hamn förordna att annan av sjörättsdomstolarna skall vara behörig, om det är ändamålsenligt med hänsyn till trafikförbindelser och övriga förhållanden.

Om annat ej följer av denna lag, gäller beträffande sjöförklaring inför domstol lagen om handläggning av domstolsärenden.

Vid sammanträde för sjöförklaring skall rätten bestå av lagfaren domare såsom ordförande samt två personer som äro kunniga och erfarna i sjöväsendet. Åtminstone en av de senare bör hava grundlig erfarenhet från tjänst som fartygs- eller maskinbefäl på handelsfartyg och nyligen hava utövat sådan tjänst. Rätten utser för varje sjöförklaring de särskilda ledamöterna från en förteckning, som sjöfartsverket årligen upprättar för varje sjöfartsinspektionsdistrikt. Förteckningen skall upptaga minst tjugo personer. Om biträde av person med särskild sakkunskap i visst fall är ändamålsenligt, äger rätten tillkalla sådan person att inträda såsom ytterligare ledamot i rätten, även om han ej är upptagen i förteckningen. Särskild ledamot skall vara svensk medborgare. Den som är omyndig eller i konkurstillstånd får ej vara ledamot. Särskild ledamot äger uppbära ersättning av allmänna medel enligt bestämmelser som meddelas av regeringen.

I Danmark, Finland och Norge hålles sjöförklaring för svenskt fartyg av domstol som är behörig enligt landets lag.

I övrigt hålles sjöförklaring utom riket av svensk konsul, som enligt bemyndigande av ministern för utrikes ärendena äger utföra sådan förrettning. Om det lämpligen kan ske, skola vid sjöförklaringen biträda två av konsuln tillkallade, i sjöväsendet kunniga personer, helst svenska, danska, finska eller norska medborgare, mot vilka ej förekommer jäv som gäller mot domare. Är i visst fall biträde av person med särskild sakkunskap ändamålsenligt, äger konsuln tillkalla även sådan person. I ort, där behörig svensk konsul ej finnes, hålles sjöförklaring av behörig dansk, finsk eller norsk konsul.

I fråga om sjöförklaring inför konsul gälla i tillämpliga delar bestämmelserna om sjöförklaring vid domstol. Konsul äger dock ej upptaga ed eller försäkran eller meddela vitesföreläggande.

I fråga om sjöförklaring inför konsul gälla i tillämpliga delar bestämmelserna om sjöförklaring vid domstol. Konsul äger dock ej upptaga ed eller meddela vitesföreläggande.

¹ Lagen omtryckt 1974:621.

² Senaste lydelse 1975:601.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

310 §³

Befälhavaren och övriga personer som kallats skola höras var för sig. Ingen av dem äger närvara vid förhör med annan utan att särskilda skäl föranleda det.

Förhör hålles av rätten. Med rättens tillstånd kan förhör hållas av företrädare för sjöfartsverket eller av sakägare. Var och en som hörts skall bekräfta sin berättelse med ed eller försäkran, om ej laga hinder möter eller rätten i övrigt med hänsyn till omständigheterna finner, att ed eller försäkran ej bör avläggas. Rätten skall före förhöret erinra den som skall höras om hans skyldighet att avlägga ed eller försäkran och om vikten därav.

Ed som avses i andra stycket har denna lydelse: "Jag N.N. bekräftar och försäkrar inför Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord att jag har sagt hela sanningen och intet förtigit, tillagt eller förändrat." Försäkran har denna lydelse: "Jag N.N. bekräftar och försäkrar på heder och samvete att jag har sagt hela sanningen och intet förtigit, tillagt eller förändrat."

Förhör hålles av rätten. Med rättens tillstånd kan förhör hållas av företrädare för sjöfartsverket eller av sakägare. Var och en som hörts skall bekräfta sin berättelse med ed, om ej laga hinder möter eller rätten i övrigt med hänsyn till omständigheterna finner, att ed ej bör avläggas. Rätten skall före förhöret erinra den som skall höras om hans skyldighet att avlägga ed och om vikten därav.

Ed som avses i andra stycket har denna lydelse: "Jag N.N. bekräftar och försäkrar på heder och samvete att jag har sagt hela sanningen och intet förtigit, tillagt eller förändrat."

Annan än befälhavaren eller medlem av besättningen äger för sin inställelse till förhör vid rätten erhålla ersättning av allmänna medel i enlighet med bestämmelserna om ersättning till vittne. Ersättningen skall stanna på statsverket. I fråga om ersättning för inställelse till förhör inför konsul meddelas bestämmelser av regeringen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

³ Senaste lydelse 1975:601.

12 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974:1082) om bostadsdomstol

Härigenom föreskrives att 23 § lagen (1974:1082) om bostadsdomstol skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 §

Bostadsdomstolen får hålla förhör med vittne eller sakkunnig under ed *eller motsvarande försäkran* och med part under sanningsförsäkran, om det är erforderligt för utredningen och bevisningen icke finnes kunna föras på annat sätt med avsevärt ringare besvär eller kostnad. Under motsvarande förutsättningar får domstolen hålla syn på stället.

Bostadsdomstolen får hålla förhör med vittne eller sakkunnig under ed och med part under sanningsförsäkran, om det är erforderligt för utredningen och bevisningen icke finnes kunna föras på annat sätt med avsevärt ringare besvär eller kostnad. Under motsvarande förutsättningar får domstolen hålla syn på stället.

Har vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran hörts inför hyresnämnden och beror avgörandet även i bostadsdomstolen av tilltron till den bevisningen, får ändring i hyresnämndens beslut i denna del ej ske, om ej beviset upptagits ånyo vid bostadsdomstolen eller synnerliga skäl föreligger att dess värde är ett annat än hyresnämnden antagit.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

13 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1961:262) om försäkringsdomstol

Härigenom föreskrives att 16 och 23 §§ lagen (1961:262) om försäkringsdomstol skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 §¹

Försäkringsdomstolen får förordna om förhör med vittne eller sakkunnig. Förhöret får hållas under ed *eller försäkran*. Om förhör gälla 36 kap. 1–18 och 20–23 §§ samt 40 kap. 9–11, 13–16 och 20 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Försäkringsdomstolen får förordna om förhör med vittne eller sakkunnig. Förhöret får hållas under ed. Om förhör gälla 36 kap. 1–18 och 20–23 §§ samt 40 kap. 9–11, 13–16 och 20 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

23 §²

Ledamot i försäkringsdomstolen, så ock ersättare och vikarie för ledamot, skall hava avlagt domared *eller försäkran enligt vad i 4 kap. 11 § rättegångsbalken sägs*. I fråga om jäv mot den som tjänstgör såsom ledamot skall gälla vad i 4 kap. rättegångsbalken är föreskrivet om jäv mot domare.

Ledamot i försäkringsdomstolen, så ock ersättare och vikarie för ledamot, skall hava avlagt domared. I fråga om jäv mot den som tjänstgör såsom ledamot skall gälla vad i 4 kap. rättegångsbalken är föreskrivet om jäv mot domare.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

¹ Senaste lydelse 1971:1171.

² Senaste lydelse 1971:1171.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag ur
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1975-10-16

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Andersson, Johansson, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Lidbom, Carlsson, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén

Föredragande: statsrådet Geijer

Lagrådsremiss med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m.m.

1 Inledning

I en inom justitiedepartementet utarbetad promemoria (Ds Ju 1975:1) Vissa ändringar i rättegångsbalken m.m. behandlas vissa frågor om ändring i rättegångsbalken (RB), vilka har aktualiserats på olika sätt under de senaste åren. Promemorian rör formerna för val av nämndeman, tingsrätts sammansättning i vidlyftiga brottmål samt borttagande av det religiösa inslaget i ed. Promemorian, vari ingår förslag till ändring i RB och vissa andra författningar, bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Yttranden över departementspromemorian har efter remiss avgetts av riksåklagaren (RÅ), Svea hovrätt, hovrätten för Västra Sverige, domstolsväsendets organisationsnämnd (DON), ärkebiskopen efter hörande av övriga biskopar, domkapitlen i Göteborgs och Lunds stift, länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet och Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund. Svea hovrätt har bifogat yttranden från Gotlands, Stockholms, Södertörns, Uppsala och Örebro tingsrätter samt från nämndemannaföreningarna vid de fyra sist nämnda tingsrätterna. Hovrätten för Västra Sverige har bifogat yttranden från Borås, Göteborgs och Karlstads tingsrätter samt från nämndemannaföreningarna vid de båda först nämnda tingsrätterna. Länsstyrelserna har bifogat yttranden från vederbörande landstingskommun och vissa primärkommuner.

Utöver de frågor som har berörts nu bör i detta sammanhang tas upp också en av riksskatteverket (RSV) i skrivelse den 4 juni 1974 behandlad fråga om möjligheterna för kronofogde att i visst fall företräda staten inför allmän domstol.

2 Departementspromemorian och remissyttrandena över den

2.1 Formerna för val av nämndeman m.m.

Promemorian. I departementspromemorian (se *bilaga 1*) föreslås som huvudregel att nämndeman i *tingsrätt* liksom f.n. skall väljas av kommunfullmäktige genom enkel majoritet, men att en viss minoritet inom fullmäktigeförsamlingen skall ha möjlighet att få till stånd val med tillämpning av proportionell valmetod. Enligt förslaget skall den hävdvunna sexåriga mandatperioden behållas. Däremot skall den nuvarande ordningen med successiv och individuell förnyelse av nämnden ersättas av ett system enligt vilket halva antalet nämndemansplatser tillsätts vart tredje år. Som en följd härav föreslås att varje kommun tilldelas ett jämnt antal nämndemän. Vidare föreslås att klagan över nämndemansval i fortsättningen skall föras genom sedvanliga kommunalbesvär och inte genom besvär till rätten.

I fråga om val av nämndeman i *fastighetsdomstol* föreslås att det nuvarande indirekta valsystemet, enligt vilket nämndeman som regel väljs av särskilda av kommunfullmäktige utsedda valmän, ersätts av en ordning med direkt val av landstinget i länet. Även när det gäller nämndeman i *fastighetsdomstol* föreslås att valet skall vara proportionellt, om en viss minoritet i landstinget begär det, samt att hälften av nämndemännen skall väljas vart tredje år.

I konsekvens med vad som föreslås beträffande nämndeman i *tingsrätt* och i *fastighetsdomstol* föreslås slutligen att val av nämndeman i *skatterätt* och *länsrätt* också skall kunna göras proportionellt, om en viss minoritet inom landstinget begär det, liksom att hälften av nämnden skall väljas vart tredje år.

När det gäller förslagets närmare innehåll och motivering hänvisas till promemorian, vilken också innehåller en redogörelse för nuvarande ordning och tidigare framlagda reformförslag m.m.

Remissyttrandena. Promemorians överväganden och förslag har genomgående mottagits positivt av remissinstanserna. De erinringar som på vissa håll förs fram rör mer detaljbetonade spörsmål. Endast en fråga av större betydelse föranleder några egentliga meningsskiljaktigheter, nämligen mandatperiodens längd.

Remissinstanserna är helt eniga om att nämndeman i *tingsrätt* även i fortsättningen bör utses av kommunfullmäktige i den eller de kommuner som hör till domsagan. Förslaget att det nuvarande majoritetsvalsystemet skall behållas som huvudregel men kompletteras av en uttrycklig möjlighet för en viss minoritet inom fullmäktige att påkalla proportionellt val godtas också av alla remissinstanserna. Man noterar med tillfredsställelse att förslaget i praktiken inte torde innebära någon nämnvärd förändring i förhållande till vad som sedan länge tillämpas på de allra flesta håll i landet. Den nuvarande ordningen har, påpekats det i flera yttranden, visat

sig fungera väl. Att en uttrycklig regel om möjlighet till proportionellt val likväl är påkallad bestrids dock inte av någon.

DON uttalar att erfarenheterna numera gett vid handen att det är angeläget att garantier skapas för att ett majoritetsparti i kommunfullmäktige inte ges obegränsade möjligheter att ensidigt föra fram egna kandidater i nämndemansval. Den föreslagna lösningen med rätt för en viss minoritet av de väljande att framtvinga proportionellt val är emellertid inte invändningsfri. Enligt DON behöver man visserligen inte befara att den kommer att medföra någon nämnvärd risk för ökad politisering av valet eller för en mera politiskt betonad syn på nämndemansuppdraget. Däremot är den proportionella valmetoden omständlig och komplicerad och förutsätter dessutom att nuvarande ordning med successiv och individuell förnyelse av nämnden överges. Invändningen att förslaget kommer att medföra att valförrättningarna blir mer komplicerade bör dock inte tillmätas avgörande betydelse anser DON. Som framhålls i promemorian visar nämligen erfarenheten från andra områden att en uttrycklig bestämmelse om rätt för en minoritet att påkalla proportionellt val inte behöver innebära att metoden tillämpas annat än i enstaka undantagsfall. Det ligger i sakens natur att den väljande församlingen i största möjliga utsträckning vill undvika onödiga komplikationer i samband med förrättningen. I likhet med promemorian anser DON det därför troligt att majoritetsvalmetoden kommer att tillämpas som huvudregel och att den föreslagna bestämmelsen om proportionellt val i första hand får betydelse som ett korrektiv mot olämpligt handlande av majoriteten. Även *Svea hovrätt* uttalar att stadgandets största betydelse torde vara att tjäna som incitament till samförståndslösningar. Regelrätta proportionella val torde inte komma till användning annat än undantagsvis, tror hovrätten. Liknande synpunkter framförs i flera andra remissyttranden.

DON:s nyss återgivna uppfattning att ett lagfästade av rätten till proportionellt val inte behöver befaras leda till någon ökad politisering av nämndemansuppdraget delas av de remissinstanser som alls berör ämnet. Några av dem, t.ex. *Svea hovrätt*, *advokatsamfundet* och *domareförbundet*, betonar särskilt att nämndemansuppdraget inte får betraktas som en syssla med politiska bindningar utan som ett personligt förtroendeuppdrag vilket i och för sig inte har något med den utsedde nämndemannens politiska hemvist att göra. Domarförbundet hemställer att det i en kommande proposition tydligt kommer till uttryck att nämndemansuppdraget inte på något sätt har och inte heller bör få politisk karaktär, och att valsystemet betingas av praktiska skäl för att få fram ett urval bland människor med lämpliga personliga egenskaper, varvid de politiska organisationerna över en proportionell fördelning genom kommunfullmäktige ger det bästa underlaget härför. I detta system ger det proportionella systemet en spridning som i sig utgör en viss garanti för en så långt möjligt allsidig sammansättning av nämnden i stort, menar förbundet.

Åtskilliga remissinstanser uppehåller sig vid de olika konsekvenser som en regel om proportionellt val drar med sig. Promemorians konstaterande att det nuvarande systemet med successiv och individuell förnyelse av nämnden inte kan behållas bestrids inte av någon. I flera yttranden diskuteras om kontinuiteten inom nämnden härigenom blir eftersatt. *Svea hovrätt* påpekar att den nuvarande ordningen onekligen tillgodoser intresset av kontinuitet inom nämnden. Den försvårar dock möjligheterna till proportionell fördelning av nämndemansplatserna mellan partierna, särskilt i mindre kommuner, och medför vidare ett stort antal valförrättningar. Den i promemorian föreslagna ordningen med samtidigt val av en hel grupp nämndemän kan å andra sidan befaras minska den eftersträlvade kontinuiteten. Hovrätten anser dock att risken härför blir mindre om såsom föreslås i promemorian mandatperioden bibehålls vid sex år och endast halva antalet nämndemän nyväljs vart tredje år. Erfarenheten visar också att partierna i stor utsträckning föreslår omval. Uttalanden av samma innebörd görs av bl.a. *Stockholms och Borås tingsrätter, advokatsamfundet, domareförbundet* och flera av de kommuner som yttrat sig.

När det gäller mandatperiodens längd biträder den alldeles övervägande delen av remissinstanserna promemorieförslaget att nämndeman, bortsett från fyllnadsval, alltjämt skall väljas för sex år. Till denna majoritet hör bl.a. alla de *allmänna domstolar* och *nämndemannaföreningar* som yttrat sig, *advokatsamfundet, domareförbundet* och *landstingsförbundet*. I ett mindre antal remissyttranden förordas dock en kortare mandattid. *Länsstyrelsen i Stockholms län* påpekar att förslaget innebär att småpartier missgynnas. I syfte att förbättra möjligheterna även för de små partierna att erhålla rimlig representation vid valet av nämndemän borde man därför överväga att korta mandatperioden till tre år. Länsstyrelsen medger att en sålunda förkortad mandatperiod kan innebära vissa risker för kontinuiteten men anmärker att nämndemän i stor utsträckning brukar omväljas. Också *Stockholms läns landstingskommun, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, Göteborgs kommun* och *kommunförbundet* uttalar sig för en mandatperiod om tre år. Det påpekas bl.a. att detta innebär en anpassning till mandatperioderna för de fullmäktigeförsamlingar som skall förrätta valen.

Även förslaget att nämnden skall förnyas med halva antalet nämndemän vart tredje år godtas av så gott som alla remissinstanserna. Här bortses självfallet från dem som förordar en mandatperiod om tre år. *Karlstads tingsrätt* avstyrker dock förslaget och menar att samtliga sexårsmandat utan olägenhet kan tillsättas vart sjätte år.

DON, som tillstyrker den föreslagna reformen om val av nämndemän i tingsrätt, påpekar att förslaget inte leder till förbättringar för de minsta kommunernas del. Förslaget om rätt att påkalla proportionellt val innebär nämligen att minst två nämndemän måste utses vid varje valtillfälle för att det över huvud skall kunna bli något proportionellt val, konstaterar man.

Om en kommun har att utse endast två nämndemän, dvs. en vart tredje år, kan alltså proportionellt val inte komma i fråga. Inte heller blir bestämelsen tillämplig när fyllnadsval av en ledamot sker, låt vara att man då bör kunna utgå från att hänsyn tas till eventuell proportionell fördelning som gjorts vid tidigare val tillfälle. Också *Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund* anmärker att skyddseffekten av en bestämmelse om proportionellt val blir uttunnad i små kommuner. Förbundet godtar dock bestämmelsen, då det skulle leda alltför långt att tillskapa ett särskilt valsystem bara för nämndemansval.

Promemorians efter förebild av 22 § fjärde stycket kommunallagen utformade bestämmelse om förutsättningarna för att proportionellt val skall komma till stånd kommenteras i några remissyttranden. *Karlstads tingsrätt* anser det inte rimligt, att en sådan förrättning i vissa fall skall kunna krävas av ett par personer i valförsamlingen, när det gäller en nämnd som är eller åtminstone bör vara utan politisk betydelse. Det bör övervägas att i stället för den föreslagna minoritetsregeln uppställa en enklare och för val av domstolsnämnder lämpligare regel, vilken gör proportionellt val beroende av begäran, som stöds av viss kvotdel av valförsamlingens hela ledamotsantal.

DON anser att en övergång till ett system med samtidiga val, som reformen förutsätter, torde innebära praktiska fördelar för kommunerna och de mindre tingsrätterna men kan ge upphov till vissa problem för de största tingsrätterna. *Stockholms tingsrätt* uppger att den administrativa omgången för tingsrätten i samband med nämndemansvalen redan f.n. är ganska stor. Den kommer otvivelaktigt att öka både för kommunen och tingsrätten med den föreslagna ordningen. Detta beror bl.a. på att förnyelser under löpande mandatperiod i fortsättningen bara avser tiden fram till periodens slut. Skall halva nämnden stå under omval vart tredje år är det risk att de rutiner som normalt är förenade med att en ny nämndeman tillträder måste företas samtidigt beträffande ett stort antal nämndemän. Tingsrätten syftar på avläggande av domared, registrering i datasystemet för löneutbetalning, indelning i nämndemannagrupp och utfärdande av passerkort. Att dessa göromål koncentreras i avsevärd mån är en klar nackdel, anser tingsrätten. Olägenheten kan dock beräknas minska genom att omval torde komma att ske i stor utsträckning. Trots att betydande administrativ omgång alltså kan befaras uppkomma anser tingsrätten likväl syftet med reformen så angeläget att man tillstyrker att förslaget genomförs. Tingsrätten framhåller emellertid att det är viktigt att inte under den fortsatta behandlingen sker ändringar som ökar de praktiska olägenheterna. Tingsrätten syftar då i första hand på mandatperiodens längd och förnyelsen med hälften av nämndemännen vart tredje år.

RA konstaterar att frågan om nämndens sammansättning vid tjänstgöring i det enskilda fallet inte behandlas i promemorian. Han anser dock inte att denna fråga f.n. utgör något problem utan att den såsom lagen

föresätter kan lösas i samförstånd mellan tingsrätterna och nämndemännen. Även *Stockholms tingsrätt* är inne på denna fråga. Tingsrätten uppger att dess drygt 1.000 nämndemän indelas i grupper som tilldelas en eller ett par avdelningar för tjänstgöring. Vid indelningen eftersträvas att grupperna skall återspegla den politiska situationen i stort i kommunfullmäktige. När på grund av förfall för nämndeman den vanliga indelningen måste frångås sker kompletteringen så långt det är praktiskt möjligt efter samma princip. Om någon nämndeman önskar byta grupp söker man gå önskemålet till mötes. Vid bytet iakttas i så fall också huvudprincipen om proportionell fördelning efter partitillhörighet. Tingsrätten vill dock erinra om att syftet med att nämndemännen väljs efter partitillhörighet inte är att de som domare skall agera efter politiska grunder. Även om proportionalitetsprincipen i enlighet med promemorieförslaget kommer till uttryck i RB bör det därför inte i framtiden föreligga något hinder mot att enstaka avvikelser från principen förekommer i den särskilda rättegången när det är betingat av praktiska skäl, slutar tingsrätten.

Förslaget att *nämndeman i fastighetsdomstol* i framtiden skall väljas av landstingen för sex år med hälften vart tredje år har allmänt tillstyrkts av remissinstanserna. I åtskilliga yttranden vitsordas att det nuvarande valsättet är onödigt omständligt. Endast ett mindre antal remissinstanser uppehåller sig dock närmare vid denna fråga.

Södertörns tingsrätt, som tillstyrker förslaget i princip, anser att man i promemorian tagit alltför lätt på frågan hur man inom ramen för det nya valsystemet skall kunna tillgodose kravet på lokalkännedom hos nämndemännen i fastighetsdomstol. Promemorians uttalande att kvalifikationskravet i 3 § lagen om fastighetsdomstol att nämndeman skall vara förtrogen med sin Orts förhållanden lika väl bör kunna beaktas vid kandidatnomineringen på landstingskommunal som på primärkommunal nivå kan visserligen i och för sig vara riktigt. Emellertid bör beaktas att kravet på lokalkännedom hos nämndemännen i fastighetsdomstol inte primärt tillgodoses genom nyssnämnda bestämmelse utan genom föreskriften i 6 § lagen om fastighetsdomstol att nämndeman skall vara valbar till nämndeman i den domsaga för vilken han utses och regeln i 8 § samma lag om att till tjänstgöring företrädesvis bör kallas nämndemän från den domsaga till vilken det aktuella målet närmast har anknytning. Förslaget om ändring i dessa bestämmelser så att anknytningen till domsaga bortfaller innebär en betydande försvagning av de nuvarande garantierna för att de i målens avgörande deltagande nämndemännen har erforderliga kunskaper om lokala förhållanden. Enligt tingsrättens mening kan de nuvarande bestämmelserna mycket väl bibehållas oförändrade även om uppgiften att förrätta nämndemansval överflyttas till landstingen. Om i sådant fall proportionellt val begärs, torde skilda omröstningar böra äga rum för utseende av nämndemän i de olika domsagorna. För att en rättvis fördelning därvid skall kunna uppnås synes det önskvärt att antalet

nämndemän i varje domsaga bestäms något högre än som hittills varit fallet. Detta är också motiverat från andra synpunkter. Enligt tingsrättens erfarenhet har det nämligen inte sällan visat sig svårt att få tillgång till nämndemän som har erforderlig lokalkännedom och som inte är jäviga eller har annat förhinder. I sammanhanget påpekas att jäv ofta föreligger när kommun eller kommunalt organ är part i fastighets- eller vattenmål. Även *Svea hovrätt* och *domareförbundet* understryker vikten av att det i 3 § lagen om fastighetsdomstol uppställda kvalifikationskravet för nämndeman i fastighetsdomstol, att denne skall vara väl förtrogen med sin orts förhållanden, beaktas också vid kandidatnomineringen på landstingskommunal nivå. Förbundet ifrågasätter om inte önskemålet om nämndemännens lokala förankring skulle tillgodoses bättre om valen förrättas av kommunfullmäktige. *Kommunförbundet* har inte någon erinran mot förslaget att landstingen får överta uppgiften att vara valkorporation men anser att valet bör ankomma på kommunfullmäktige i Stockholm, när det gäller den fastighetsdomstol som har Stockholms kommun till domsområde.

Promemorians förslag att bestämmelserna om *nämndeman i skatterätt*, *fastighetstaxeringsrätt* och *länsrätt* skall harmoniseras med förslagen i övrigt tillstyrks eller lämnas utan erinran av remissinstanserna. *Länsstyrelsen i Stockholms län*, vilken som tidigare nämnts förordar att mandatiden generellt bestäms till tre år, tar upp en praktisk fråga för den händelse förslaget om sexårsmandat med val av halva nämndemanskåren vart tredje år ändå genomförs. Länsstyrelsen påpekar att nämndemännen i länsrätt och länsrättsrätt väljs för tjänstgöring i båda domstolarna. I Stockholms län, där länsrättsrätten är knuten till en särskild avdelning inom länsstyrelsen och länsrätten till förvaltningsavdelningen, upprätthålls en skarp åtskillnad mellan de båda domstolarnas verksamhet. Nämndemännen är sålunda fördelade till tjänstgöring inom den ena eller den andra domstolen. Vid val av halva nämndemanskåren måste därför nämndemännens tjänstgöringsförhållanden beaktas så att inte domstolarna får hela sin nämndemanskår förnyad på en gång. Någon uttrycklig bestämmelse härom anser man dock inte nödvändig. Länsstyrelsen påpekar vidare att klagan över rättens beslut angående nämndemans behörighet enligt promemorieförslaget skall föras hos domstolsverket. Länsstyrelsen anser sig kunna tillstyrka förslaget men påpekar att det torde förutsätta ändring av reglerna om besvär över länsrätts beslut.

2.2 Tingsrätts sammansättning i vidlyftiga brottmål

Promemorian. I förevarande avsnitt diskuteras frågan om förstärkning av tingsrättens sammansättning i långvariga och omfattande brottmål, motiverad av önskan att gardera sig mot att rätten förlorar sin domförhet om en ledamot under pågående huvudförhandling skulle insjukna eller

eljest hindras att tjänstgöra. Övervägandena utmynnar i förslag att tingsrätt får bestå av två lagfarna domare och nämnd, om huvudförhandling i målet kan beräknas kräva minst åtta veckor eller eljest synnerliga skäl föreligger. Vidare föreslås i promemorian att nämnden får bestå av sex nämndemän i stället för fem, om det är påkallat med hänsyn till målets omfattning eller annan särskild omständighet. Den ytterligare juristdomare eller nämndeman som sålunda kan tillkallas skall enligt förslaget redan från början ha säte i rätten och delta i dess avgörande av målet, oavsett om något förfall inträffar eller inte. Tanken på ett system med suppleant som bara inträder i rätten vid förfall för ledamot avvisas således. För det fall att rätten har den förstärkta sammansättningen föreslås vissa särskilda omröstningsregler. Beträffande förslagets närmare innehåll och motivering hänvisas till promemorian, vilken också innehåller en redogörelse för nuvarande ordning och tidigare framlagda reformförslag m.m. (se *bilaga 1*).

Remissyttrandena. Remissinstanserna ställer sig genomgående positiva till promemorians överväganden och förslag. De invändningar som riktas mot förslaget rör detaljer eller mer perifera frågor. I fråga om behovet av reformen uttalar RÅ att stora brottmål i flera hänseenden utgör betydande problem, som tenderar att öka. En översyn av lagstiftningen i hithörande ämnen framstår som nödvändig. Tyvärr är det inte realistiskt att tro att man enbart genom att finna smidigare handläggningsformer för s.k. seriebrottslighet helt kan komma ifrån stora rättegångar. För att möta vad som förr eller senare förefaller oundvikligt, nämligen plötsligt förfall för en eller flera av rättens ledamöter, bör enligt RÅ de stora rättegångarna omgärdas med ytterligare skärpta regler. En viktig fråga är enligt RÅ den som behandlas i promemorian om tingsrättens utökade sammansättning i stora mål. DON anser att det finns anledning att räkna med att antalet vidlyftiga mål ökar undan för undan. Det är därför enligt DON:s mening synnerligen angeläget att åtgärder nu vidtas i syfte att eliminera riskerna för att påbörjad huvudförhandling i omfattande brottmål måste ställas in på grund av bristande domförhet. För detta talar såväl arbetsorganisatoriska skäl som hänsynen till parter, vittnen m.fl. *Stockholms tingsrätt* upplyser att mycket stora brottmål på senare år har förekommit i ungefär samma omfattning som innan det att tingsrätten år 1972 tog upp ämnet i sin skrivelse till justitiedepartementet. Tingsrätten anser att målen tenderar att bli alltmera omfattande och komplicerade och nämner som ett exempel härpå det s.k. Wenner-Grenmålet, i vilket antalet huvudförhandlingsdagar uppgick till 65.

Promemorians förslag att förstärkning av det lagfarna inslaget i tingsrätten i vidlyftiga brottmål skall ske genom att i rätten vid sidan av ordföranden redan från början ingår ytterligare en lagfaren ledamot, som kan ta över ordförandeskapet vid förfall för ordföranden, biträds så gott som enhälligt av remissinstanserna. Representativt för uppfattningen bland

dem är *Stockholms tingsrätts* uttalande att den som faktiskt medverkar i rättegången på det sätt som här är aktuellt också bör ha fullt juridiskt ansvar för avgörandet. Ett suppleantskap skulle däremot ge bisittaren en egendomlig mellanställning. Den enda remissinstans som över huvud taget anser alternativet med suppleant böra övervägas är *nämndemannaföreningen vid Södertörns tingsrätt*.

Åtskilliga remissinstanser anser att promemorian är onödigt restriktiv i fråga om förutsättningarna för förstärkning med ytterligare en lagfaren ledamot. De flesta av dem som berör ämnet menar att en extra lagfaren ledamot bör kunna komma ifråga även i mål som kan beräknas pågå minst fyra veckor. Till dem som går på denna linje hör *Svea hovrätt*, *hovrätten för Västra Sverige*, *fyra tingsrätter* och *domareförbundet*. Hovrätten för Västra Sverige menar att en sådan gränsdragning bättre svarar mot de behov den föreslagna förstärkningen avses tillgodose. Även med denna tidsgräns blir det endast fråga om ett tämligen begränsat antal mål. *Karlstads tingsrätt* hävdar att tingsrätterna absolut inte har sådan tillgång till domare eller sådana möjligheter att få förstärkning från hovrätt att dubbling i något mål kan göras utan tvingande skäl. Man anser därför inte att det finns någon risk för missbruk. Tingsrätten påpekar vidare, liksom *Södertörns tingsrätt*, att man med en fyraveckorsgräns skulle få samma tidsgräns som enligt 46 kap. 11 § andra stycket andra punkten RB.

Stockholms tingsrätt understryker att den som utses som bisittare måste ha sådan erfarenhet och sådana egenskaper att han verkligen kan ta över ordförandeskapet, om det skulle behövas. Det kan därför inte komma i fråga att anlita en tingsfiskal för uppgiften. Däremot bör inte något ovillkorligt krav ställas på att bisittaren är ordinarie domare. *Domareförbundet* anmärker att det i promemorieförslaget inte angetts under vilka förutsättningar lagfaren ledamot vid förstärkt sammansättning får avträda under pågående huvudförhandling. Förbundet anser för sin del att det bör krävas laga förfall, eftersom det eljest någon gång skulle kunna uppkomma tveksamhet om den enskilda lagfarna domaren eller tingsrätten i den sammansättning som gäller i målet eller tingsrätten i administrativ form skall ha avgörandet i sin hand.

Remissinstanserna delar vidare promemorians uppfattning att även nämnden bör kunna förstärkas i större mål. Man biträder allmänt tanken att kriteriet för förstärkning av nämnden bör göras mindre strängt än när det gäller det lagfarna inslaget. Att den förstärkta nämnden skulle bestå av flera än sex nämndemän ifrågasätts bara av *RÅ* som tycker att antalet nämndemän lämpligen bör ökas till sju när två lagfarna ledamöter tjänstgör i rätten. I en eventuell slutlig sammansättning om två juristdomare och fyra nämndemän, vilket skulle bli fallet om två nämndemän blev tvungna att lämna rätten under förhandlingen, anser *RÅ* att lekmannainslaget skulle bli alltför svagt.

I ett par remissyttranden berörs frågan om de närmare förutsättningarna

för förstärkning av nämnden. *Nämndemannaföreningen vid Södertörns tingsrätt* menar att bestämmelsen om förstärkning bör tillämpas generöst så att sex nämndemän kallas i alla mål som beräknas pågå mer än några dagar. *Domareförbundet* anser å andra sidan att den i promemorian föreslagna regeln och de exempel som anförs i motiven kan medföra att utökning av antalet nämndemän blir alltför vanlig. Förbundet anser att lagen bör utformas så att återhållsamhet anvisas.

En del remissinstanser — bl.a. *hovrätten för Västra Sverige* samt *Uppsala, Borås och Karlstads tingsrätter* — tar i detta sammanhang upp den i specialmotiveringen till 1 kap. 4 § RB berörda bestämmelsen enligt vilken tingsrätten är domför med fyra i nämnden om förfall för nämndeman inträffar sedan huvudförhandling har påbörjats. *Hovrätten för Västra Sverige* anser det med fog kunna ifrågasättas om inte möjligheten att döma med fyra i nämnden bör utvidgas till att avse även förfall, som inträffar före huvudförhandlingens början, exempelvis om en nämndeman till följd av glömska uteblir när huvudförhandlingen skall inledas eller om förfall för nämndeman visserligen har förelegat före handläggningens början men inte konstateras förrän målet till stor del handlagts. Hovrätten anser att de olägenheter som uppkommer i nämnda situationer är av sådan tyngd att en lagändring är påkallad. Att domförhet med fyra i nämnden skall vara en undantagsföreteelse och att rimliga ansträngningar skall göras för att nämnden skall ha normalsammansättning bör dock understrykas i motiven till lagändringen. *Uppsala tingsrätt* säger att det är vanligt att tingsrätterna försätts i bryderi därför att en nämndeman uteblir, av glömska eller annan orsak, eller att det omedelbart före huvudförhandlingen upptäcks att en nämndeman är jävig. Tingsrätten anser det rimligt att huvudförhandlingen även i sådana fall får genomföras med fyra i nämnden. Om man inte vill medge detta borde det i vart fall överlämnas åt rätten att lösa frågan om ersättare på det sätt den finner lämpligt. Det mest praktiska är i så fall att rätten med stöd av 4 kap. 10 § RB kallar någon tjänsteman vid tingsrätten till tjänstgöring i nämnden. Promemorian farhågor för att dennes i förhållande till rättens ordförande underordnade ställning skulle spela någon menlig roll vid hans tjänstgöring som nämndeman är enligt tingsrätten obefogade. Dessutom torde det endast i undantagsfall vara fråga om annat än inträde i mål av kort varaktighet. Andra i promemorian diskuterade lösningar med "jourhavande ersättare" och liknande är svårare att tillämpa och medför i allmänhet tidsförluster. Tingsrätten anser det vidare önskvärt att stadgandet omformuleras så att man får tackning för den mening som i rättsfallet NJA 1973 s. 113 företräds av en minoritet inom högsta domstolen. Också *nämndemannaföreningen vid Södertörns tingsrätt* anser att tingsrätt bör vara domför med fyra i nämnden om en nämndeman uteblir under pågående huvudförhandling, oavsett om han har laga förfall eller inte. Härigenom minskas ytterligare risken för att rätten under pågående

huvudförhandling mister sin domförhet. Föreningen framhåller att frågan om påföljd för nämndeman som uteblivit utan förfall bör regleras i annan ordning. *Uppsala tingsrätt* anmärker att om från början sex nämndemän tjänstgör i rätten, en av dem tydligen kan utebli under förhandlingens gång utan att förfall för honom behöver föreligga. Några praktiska olägenheter härav anser tingsrätten dock inte föreligga. Synpunkter liknande de nu berörda har anförts av *Borås* och *Karlstads tingsrätter*.

Mot förslaget att det skall ankomma på vederbörande domstol att själv besluta när förstärkning behövs har inte riktats några invändningar. *Stockholms tingsrätt* påpekar att avgörandet ytterst ankommer på vederbörande lagman.

Bortsett från enstaka redaktionella påpekanden godtas promemorians förslag till omröstningsregler i fall där tingsrätten har förstärkt sammansättning av alla remissinstanserna. Enligt *DON* bör den lösning av problemet som redovisats i promemorian inte behöva leda till några svårigheter vid tillämpningen. *Stockholms tingsrätt* delar promemorians uppfattning att bestämmelserna säkerligen sällan kommer att behöva tillämpas i praktiken. Själva överläggningen är inte bunden av omröstningsreglerna och sker f.n. normalt utan att någon formellt fastlagd ordning följs, påpekar tingsrätten. Om i fortsättningen två lagfarna ledamöter skall ingå i rätten kan det falla sig naturligt att den av dem yttrar sig först, som har förberett det aktuella avsnittet. På samma sätt torde domskrivningen ofta komma att delas upp mellan de båda lagfarna domarna, slutar tingsrätten.

Stockholms tingsrätt tar i sitt remissyttrande på nytt upp sitt i 1972 års framställning väckta förslag om ändring i bestämmelserna om avbrott i huvudförhandling. Tingsrätten anser att huvudförhandling visserligen normalt bör hållas tre dagar i veckan men att det kan finnas tillfällen när antalet bör bringas ner till två. Behovet härav ger sig kanske inte så mycket till känna för rätten som för parterna och särskilt då ombuden. Även med hänsyn till nämndemännen kan en något större frihet vara önskvärd. Föreskriften i detta hänseende i 1 kap. 9 § RB är otidsenlig med hänsyn främst till de fria lördagarna, säger tingsrätten, som förordar att lagrummet ändras så att ordet "söckendagar" ersätts med "arbetsdagar". Även *Borås tingsrätt* är inne på denna linje. *Svea hovrätt* hänvisar för sin del i detta hänseende till sitt avstyrkande yttrande över *Stockholms tingsrätts* ursprungliga framställning och uttalar, att vad tingsrätten nu har anfört inte föranleder hovrätten att frågå sin tidigare intagna ståndpunkt.

2.3 Ed och försäkran

Promemorian. Med utgångspunkt i en rekommendation av 1968 års beredning om stat och kyrka och mot bakgrund av den historiska utvecklingen diskuteras i promemorian frågan om det religiösa inslaget bör

behållas i vittnesed, domared och andra legala edsformulär (se *bilaga 1*). Övervägandena i promemorian utmynnar i förslag att det religiösa momentet skall utmönstras och ersättas av en utfästelse på heder och samvete, av samma lydelse som den nuvarande sanningsförsäkran. Av praktiska och traditionella skäl föreslås dock att beteckningen *ed* behålls. Beträffande förslaget närmare innehåll och motivering hänvisas till promemorian.

Remissyttrandena. Alla remissinstanser utom två ställer sig positiva till förslaget att det religiösa inslaget i edsformulären helt skall tas bort. Man ansluter sig härvidlag i huvudsak till de i promemorian anförda argumenten och menar, att samhällsutvecklingen har gått därhän, att det nuvarande edsformuläret för de flesta människor har förlorat sin religiösa innebörd. *Svea hovrätt* säger sig dela den uppfattning som framförs i promemorian att det i Sverige numera finns en betydande opinion som är positiv till ett borttagande av det religiösa inslaget i edsformuläret. *Ärkebiskopen* uttalar att han efter hörande av övriga biskopar för sin del tillstyrker att edsavläggelse med religiöst inslag avskaffas. Anser sig samhället numera kunna undvara ed av sådan art är det med hänsyn till det etiska krav, som ytterst ställdes i Bergspredikan, ur kristen synpunkt att förorda att edgång "vid Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord" upphör. Vad avser vittneseden betingas detta önskemål f.ö. redan av de triviala och för det hittillsvarande edsformulärets helgd måhända stötande sammanhang vari vittnesed vid de allmänna domstolarna ofta ingår, fortsätter ärkebiskopen.

Endast *domkapitlet i Göteborgs stift, Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund* och enstaka skiljaktiga ledamöter hos övriga remissinstanser menar att det nuvarande systemet med ett religiöst och ett neutralt formulär bör behållas. Domkapitlet anser att man inom Göteborgs stift utan tvivel skulle kunna vid en enkät påvisa en kompakt uppslutning kring det nuvarande edsformuläret. För hundratusentals människor i Sverige är en edsavläggelse i nuvarande form en väsentligt allvarigare sak än en försäkran på heder och samvete. En kristen människa kan ha religiösa betänkligheter mot att *inte* få avlägga ed inför "Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord" heter det vidare. Med hänsyn till tradition, hävd och edens djupa innebörd bör enligt domkapitlets mening ed och försäkran fortfarande kunna avläggas efter fritt val.

I ett par remissyttranden berörs också den principiella frågan hur edsavläggelsen lämpligast bör gå till. *RÅ* ifrågasätter sålunda om något förestavande av ed eller försäkran över huvud taget behövs. I stället borde tyngdpunkten i det processuella förspelet till den utsaga som skall bekräftas med eden ligga på en mera tydlig och utförlig erinran om det ansvar som följer av utsagan än vad som nu ofta är fallet. *RÅ* säger sig emellertid uppfatta förslaget som en partiell reform; vid en kommande översyn av RB torde en modernisering av vittneskapitlet i RB bli aktuell på åtskilliga punkter. *Stockholms tingsrätt* menar likaså att vittneseden borde

kunna ersättas av en erinran till vittnet om sanningsplikten och straffansvaret. Alternativt kunde som en mellanform övervägas en förenklad ed efter anglosaxisk förebild, enligt vilken vittnet endast behöver bekräfta ett edligt löfte som läses upp för honom. Tingsrätten anmärker att frågan har avseende även på eder och försäkringar som föreskrivs inom andra rättsområden. Detta kan tala för att spörsmålet får anstå till den mera omfattande översynen av RB.

En mycket klar majoritet bland remissinstanserna biträder vidare förslaget att den sekulariserade högtidliga utfästelsen alltså skall betecknas "ed". Här bryter sig dock åsikterna något. Bland dem som uttryckligen tillstyrker förslaget märks *RÅ, de båda hovrätterna* och de av dem hörda *tingsrätterna, DON, flertalet av de hörda länsstyrelserna, advokatsamfundet* och *domareförbundet*. Flera *nämndemannaföreningar* och *kommuner* uttalar också sitt gillande. RÅ säger att han med hänsyn till att brottsbenämningen *mened* t.v. bör bibehållas inte har någon erinran mot att den försäkran som i fortsättningen skall avläggas kallas för ed, låt vara att det är otillfredsställande att exakt samma ordalag i vissa fall benämns ed och i andra fall sanningsförsäkran. Detta kan ibland framstå som förvillande för de agerande i en rättegång och frågan är om inte lydelseerna av såväl ed som försäkran kunde moderniseras, gärna med hänvisning till de olika straffstadganden som bär upp dem. Svea hovrätt framhåller, i likhet med Stockholms tingsrätt, att begreppet ed bör bevaras som beteckning på en i högtidlig form avgiven utfästelse. Några språkliga hinder härför torde inte föreligga, anser hovrätten. Inte heller enligt advokatsamfundets mening finns det från språklig synpunkt något hinder mot att beteckna en försäkran på heder och samvete som ed. Ordet är hävdvunnet i ifrågavarande sammanhang och uppfattas säkerligen som ett starkare uttryck än försäkran, oavsett det religiösa ursprung det må ha haft, säger samfundet. *Uddevalla kommun* anser att förslaget om utmönstring av det religiösa inslaget i edsformuläret med bibehållande av termen ed såsom utgörande en på heder och samvete avgiven högtidlig försäkran överensstämmer med vad som av allmänheten uppfattas som den naturliga formen för sanningsförsäkran.

Kritiska uttalanden mot förslaget i denna del anförs av *ärkebiskopen, domkapitlet i Lunds och Göteborgs stift, Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund* samt *två reservanter i Karlstads tingsrätt*. Ärkebiskopen, vilken som tidigare nämnts i sak biträder förslaget om ett neutralt formulär, uttalar att reformen för klarhetens skull skulle vinna på att ordet "ed" byts ut mot "försäkran". Domkapitlet i Lunds stift invänder bl.a. att man sedan urgammalt förknippar begreppen "ed" och "svärjande" i sådana formler som avsåg att ge den avlagda försäkran en religiöst eller magiskt förbindande kraft. Denna tolkning har under senare tid snarare förstärkts i det allmänna medvetandet genom att man i olika sammanhang har ersatt äldre edsformulär med en högtidlig försäkran eller

infört sådan som alternativ till ed. Redan av historiska skäl synes det onödigt att nu sammanblanda begreppen så att termen ed i fortsättningen skulle stå för något annat än det normalt hittills har betecknat i vårt rättssystem.

I några yttranden görs mer redaktionellt betonade påpekanden. *Hovrätten för Västra Sverige* ifrågasätter om inte edsformuläret i 36 kap. 11 § RB i stället borde formuleras sålunda: "Jag NN lovar och försäkrar under edlig förpliktelse, att ...". Därigenom skulle sannolikt större förståelse vinnas för bibehållande av bl.a. benämningarna vittnesed och mened, säger hovrätten. *Borås tingsrätt* kommer med liknande synpunkter. *Uppsala tingsrätt* anmärker att det möjligen är ologiskt att använda två olika beteckningar på samma formulär men anser att goda skäl onekligen talar för att den terminologiska skillnaden bibehålls. "Partsed" vore annars ett alternativ till "sanningsförsäkran". *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* tar upp frågan om en modernisering av domareden. Uttryck som "saker" eller "saklös" är enligt länsstyrelsens erfarenhet inte självklara för alla och envar. *Södertörns tingsrätt* påpekar att ordsammanställningen "ed eller försäkran" förekommer i RB också i 36 kap. 13-15 §§ och 21 § samt 40 kap. 14 §. Även lydelsen av dessa paragrafer bör jämkas. Tingsrätten uttalar vidare att sådana hänvisningar som finns på olika håll inom lagstiftningen till RB:s bestämmelser om ed eller försäkran i tydlighetens intresse bör jämkas snarast efter reformens genomförande och helst redan i samband därmed. Bestämmelserna är ju avsedda att kunna i praktiken förstås även av lekmän som saknar närmare kännedom om RB. Tingsrätten nämner särskilt 25 § förvaltningsprocesslagen och 13 § lagen om arrendenämnder och hyresnämnder, i vilka lagrum förekommer hänvisning till en bestämmelse i RB som nu föreslås skola upphävas.

I anslutning till förslaget om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya RB tar *ärkebiskopen* upp en fråga om lydelsen av s.k. domkapiteled. Enligt 19 § lagen om domkapitel, som är av kyrkolags karaktär, skall domkapitlets ledamot, innan han första gången tager säte och stämma i domkapitel, avlägga den ed som för medlem av domkapitel är föreskriven. Lydelsen av ifrågavarande ed har senast fastställts genom kungörelsen den 25 oktober 1878 angående förändrade edsformulär för ecklesiastike ämbets- och tjänstemän. Med hänvisning till sin principiella inställning till edsfrågan anser ärkebiskopen att ed inför kyrklig myndighet framdeles inte bör avläggas "vid Gud och hans heliga evangelium" vilket stadgas i den nyssnämnda kungörelsen. En omarbetning och även språklig översyn av kungörelsen synes därför vara påkallad, i synnerhet som kungörelsens gällande edsformulär avslutas med orden "så sant mig Gud hjälpe till liv och själ". Om så sker anser ärkebiskopen inte att någon ändring av 19 § lagen om domkapitel är nödvändig.

3 Föredraganden

3.1 Formerna för val av nämndeman m.m.

Sedan lång tid tillbaka gäller att nämndeman i tingsrätt utses för en period av sex år av kommunfullmäktige i den eller de kommuner som hör till tingsrättens domsområde, domsagan. Valet sker formellt med enkel röstövertvikt (s.k. majoritetsval). I allmänhet har dock de politiska partierna inom kommunfullmäktige fördelat kommunens nämndemansplatser mellan sig efter proportionella grunder, och själva valförrättningen blir därigenom endast en bekräftelse av överenskommelsen. Antalet nämndemän växlar efter domsagans storlek. I de minsta domsagorna utses ungefär 20 nämndemän, medan Stockholms tingsrätt har 1.000. Tingsrättens nämnd förnyas successivt genom att nämndeman alltid väljs för full mandatperiod när vakans uppkommer, vare sig denna beror på att sexårsperioden har löpt ut för någon eller på att nämndeman har avgått i förtid. Klagan över nämndemansval förs genom besvär hos rätten.

Bestämmelserna om val av nämndeman i andra sammanhang skiljer sig i olika hänseenden från vad som gäller för tingsrätt (i dess normala sammansättning). I fråga om val av nämndeman i fastighetsdomstol (dvs. tingsrätt i särskild sammansättning vid handläggning av fastighetsmål), vilken i princip har länet som sin domkrets, tillämpas som regel en indirekt valmetod. Såvida domsagan inom domkretsen inte består av endast en kommun har de olika kommunerna inom domsagan att utse särskilda valmän, vilka i sin tur utser nämndemännen för domsagan. Antalet fastighetsdomstolsnämndemän är för de flesta domsagor endast fyra eller sex. Valet sker genom majoritetsval. Mandatperioden är liksom för nämndeman i tingsrätt sex år. Till skillnad från tingsrättens nämnd förnyas nämnden i fastighetsdomstol inte successivt, utan nyval sker av hela nämnden när dess mandatperiod har löpt ut. Avgår nämndeman i förtid sker fyllnadsval för återstoden av hans mandattid. Klagan över nämndemansval förs genom besvär hos hovrätten.

Nämndeman vid de administrativa länsdomstolarna skatterätt och länsrätt väljs av landstinget i resp. län eller, om i länet finns kommun som inte ingår i landstingskommun, av landstinget och fullmäktige i kommunen efter viss fördelning dem emellan. Också här är valmetoden majoritetsval. I likhet med fastighetsdomstolens nämnd gäller vidare att mandatperioden är sex år, att hela nämnden nyväljs när perioden har gått till ända och att komplettering under löpande mandatperiod sker genom fyllnadsval för återstoden av tiden. Klagan över nämndemansval förs genom kommunalbesvär. En liknande ordning gäller beträffande nämndeman i fastighetstaxeringsrätt.

Under årens lopp har i olika sammanhang förts fram önskemål om reformer när det gäller formerna för nämndemansval. Bl.a. har riksdagen

år 1972 hemställt om en översyn av bestämmelserna härom (jfr JuU 1972:23, rskr 275). Vad som främst har stått i blickpunkten är frågor om mandattidens längd, införande av bestämmelser om proportionell valmetod och förenhetligande av de delvis olika regler som gäller för de olika domstolarna.

I den inom justitiedepartementet utarbetade promemorian (bilaga 1) läggs förslag fram om vissa ändringar i de nuvarande reglerna om val av nämndeman i tingsrätt, fastighetsdomstol samt skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt. Viktigast från principiell synpunkt är det från kommunallagstiftningen hämtade förslaget att en minoritet inom den väljande församlingen skall kunna få till stånd proportionellt val enligt de särskilda bestämmelser som gäller härom. Även i fortsättningen föreslås dock majoritetsvalmetoden vara huvudregel. Den nya ordningen anses i promemorian inte innebära någon större ändring i sak i förhållande till nuvarande praxis, eftersom erfarenheten visar att önskemålet om fördelning av nämndemansbefattningarna mellan olika samhällsgrupper har kunnat tillgodoses genom överenskommelse mellan partierna även utan några särskilda valbestämmelser.

Promemorians förslag om lagfästande av rätten att påkalla proportionellt val har enhälligt bitratts av remissinstanserna. I åtskilliga remissyttranden ses förslaget som en garanti mot att ett majoritetsparti utnyttjar sin ställning till att ensidigt välja sina egna kandidater till nämndemansuppdrag.

Med hänsyn till den enighet som sålunda har kommit till synes i fråga om införande av möjlighet till proportionellt val nöjer jag mig för egen del med att konstatera att det såväl från allmänt demokratiska utgångspunkter som med hänsyn till förtroendet för domstolarna är angeläget, att garantier skapas mot att nämnden får en i politiskt hänseende ensidig sammansättning. Jag ansluter mig till förslaget i promemorian och till de överväganden som det grundas på. I likhet med promemorian och remissinstanserna är jag av den uppfattningen att tillämpning av bestämmelserna om proportionellt val kommer att aktualiseras mycket sällan. Att ett genomförande av förslaget skulle leda till ökad politisering av nämndemansvalet anser jag inte behöva befaras. Några farhågor för en sådan utveckling har inte heller förts fram under remissbehandlingen.

Ett par remissinstanser har berört frågan om nämndens sammansättning i det enskilda målet. Jag vill med anledning härav framhålla att förslaget om införande av möjlighet till proportionellt val inte syftar till någon ändring i nu rådande praxis i fråga om nämndemännens indelning till tjänstgöring. Jag vill också understryka att nämndemansuppdraget är en förtroendepost med vilken är förenad dömande och inte politiska uppgifter. Det får liksom hittills ankomma på domstolarna att sörja för att rätten har en så allsidig sammansättning som omständigheterna medger.

En viktig fråga vid revisionen av reglerna om val av nämndeman är mandattidens längd. Här bryter sig önskemålet att anpassa nämnden till

den väljande församlingens sammansättning mot behovet av att inom nämnden bevara nödvändiga erfarenheter av domstolsverksamheten. Övervägandena i promemorian utmynnar på denna punkt i en kompromiss mellan intressena av proportionalitet och kontinuitet. Det föreslås sålunda att mandatperioden liksom nu skall vara sex år men att halva antalet nämndemän skall väljas vart tredje år, sedan nyval av kommunfullmäktige och landsting har ägt rum. Promemorians förslag har godtagits av en klar majoritet av remissinstanserna, däribland alla de domstolar och nämndemannaföreningar som har yttrat sig. Från bl.a. kommunalt håll förordas däremot i en del yttranden att mandatperioden helt anpassas till den treårstid som gäller beträffande politiska uppdrag.

Som jag nyss har framhållit är uppdraget som nämndeman ett förtroendeuppdrag till vilket är knutna andra uppgifter än politiska. Det är därför inte av samma betydelse att förändringar i valförsamlingens politiska sammansättning omedelbart slår igenom fullt ut beträffande nämndemännen som när det gäller exempelvis kommunala nämnder. Funktionen som lekmannadomare ställer betydande krav på den som utses till denna post. För att det allmänna medborgerliga omdömet skall kunna komma till uttryck i den rättstillämpande verksamheten måste lekmanrepresentanterna besitta egenskaper som rättrådighet, gott omdöme och livserfarenhet. Med hänsyn till utrymmet för skälighetsbedömningar och till de ofta grannliga avgöranden som domstolarna ställs inför behöver nämndemännen emellertid också rutin och erfarenhet av dömande verksamhet för att rätt kunna fylla sin uppgift som meddomare. Mot denna bakgrund är jag i likhet med promemorian och de flesta remissinstanserna inte benägen att korta av den sedan länge gällande sexåriga mandattiden vilken har visat sig väl ägnad att tillgodose kontinuiteten inom nämnden. De skäl som anförts till stöd för förslaget om tre års mandattid, närmast intresset av anpassning till de tider som gäller för politiska uppdrag, har inte övertygat mig om att man bör gå ifrån huvudregeln om den längre mandattiden. Jag ansluter mig därför till promemorians förslag att mandattiden skall vara sex år och att halva antalet nämndemän skall utses vart tredje år.

I promemorian läggs också fram förslag om en del ytterligare ändringar beträffande nämndemansval. De är huvudsakligen en följd av förslagen om möjlighet till proportionellt val och förnyelse av nämnden med hälften vart tredje år. Såvitt angår *tingsrätt* föreslås att varje kommun inom domsagan skall tillsätta ett jämnt antal nämndemän för att periodiciteten med val av hälften vart tredje år skall kunna iakttas samt att fyllnadsval efter i förtid avgången nämndeman skall avse återstoden av hans mandattid. Vissa övergångsbestämmelser och särbestämmelser för det fall att antalet nämndemän ändras föreslås också. Slutligen föreslås att klagan över nämndemansval i fortsättningen skall föras genom kommunalbesvär. Förslagen har i allmänhet lämnats utan erinran av remissinstanserna. Även

jag kan i allt väsentligt ansluta mig till förslagen. Till vissa detaljfrågor återkommer jag i specialmotiveringen.

När det gäller val av nämndeman i *fastighetsdomstol* innebär promemorian förslag den väsentliga nyheten att det indirekta valsättet avskaffas och ersätts av direkt val av landstinget i länet med vissa undantag för Gotlands län och för kommun som inte ingår i landstingskommun. Beträffande mandatperiod, möjlighet till proportionellt val, förnyelse med hälften av nämnden vart tredje år och klagan över nämndemansval överensstämmer förslaget med vad som föreslås i fråga om val av nämndeman i tingsrätt. Förslagen har i allmänhet tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissinstanserna. Att det nuvarande valsättet är onödigt omständligt vitsordas från flera håll. I några remissyttranden har dock uttryckts viss oro för att det föreslagna valsystemet inte skulle tillgodose kravet att nämndemännen är väl förtrogna med sin orts förhållanden. I ett yttrande har därför ifrågasatts om inte den nuvarande anknytningen till domsaga kan behållas även om valet förrättas av landstinget.

För egen del finner jag i likhet med promemorian och remissinstanserna att uppgiften att utse nämndemän i fastighetsdomstol lämpligen bör föras över till landstingen med de inskränkningar som följer av att vissa kommuner inte ingår i landsting. Genom en sådan ordning vinner man en betydande förenkling av valproceduren. Att en bestämmelse om rätt för viss minoritet att erhålla proportionellt val bör finnas också här synes mig uppenbart. Även val av nämndemän i fastighetsdomstol bör ske med hälften vart tredje år. Däremot bör det inte komma i fråga att ytterligare splittra förrättningen genom att hålla skilda val för olika domsagor inom länet. En sådan ordning skulle — bortsett från de rent praktiska olägenheterna — alltför mycket försvåra en rimlig proportionell fördelning av nämndemansplatserna. Jag vill dock understryka att jag delar den under remissbehandlingen uttalade åsikten att det är viktigt att nämndemännen har lokal anknytning och kännedom om sin orts förhållanden. Detta önskemål bör enligt min mening kunna tillgodoses även med det föreslagna valsättet. Som uttalas i promemorian saknas det anledning till antagande, att inte det i 3 § lagen om domstolar i fastighetsmål inskrivna kravet att nämndemännen är väl förtrogna med sin orts förhållanden skulle bli beaktat av landstingen.

I ett remissyttrande har förordats att nämnden för den fastighetsdomstol som har Stockholms kommun som domkrets skall väljas av kommunfullmäktige i Stockholm och inte av landstinget i länet. Jag kan för min del inte biträda detta förslag. Stockholm ingår ju i landstingskommunen och kommunens invånare deltar i val till landstinget i länet. Om befogenheten att välja nämndemän i fastighetsdomstolen för Stockholm framtogs landstinget skulle konsekvensen kräva att de för Stockholm utsedda landstingsmännen inte fick delta i landstingets val av nämndemän i den domstol som har återstoden av länet till domkrets. En sådan ordning är uppen-

barligen inte lämplig. Som har föreslagits i promemorian bör därför landstinget i Stockholms län välja nämndemän till båda fastighetsdomstolarna i länet. Vad jag tidigare uttalat om behovet av lokal förankring hos nämndemännen bör härvid leda till att de nämndemän som utses till fastighetsdomstolen för Stockholms kommun som princip också är bosatta inom kommunen medan nämndemännen i den andra domstolen kommer från övriga delar av länet.

I likhet med remissinstanserna ansluter jag mig också till förslaget att klagan över val av nämndeman i fastighetsdomstol skall föras genom kommunalbesvär.

Även när det gäller bestämmelserna om val av nämndeman i *skatterätt*, *fastighetstaxeringsrätt* och *länsrätt* har promemorians förslag allmänt tillstyrkts under remissbehandlingen. Jag ansluter mig till förslagen och föreslår att de genomförs. Härigenom uppnås en så långt möjligt enhetlig reglering av hithörande spörsmål för alla de domstolar där nämndemän deltar.

3.2 Tingsrätts sammansättning i vidlyftiga brottmål

Tingsrätt består i brottmål av en lagfaren domare och nämnd. I nämnden sitter fem nämndemän. Tingsrätten är dock domför med fyra i nämnden, om förfall inträffar för nämndeman sedan huvudförhandlingen har påbörjats.

Bestämmelserna om tingsrätts sammansättning i brottmål medger inte att flera än en lagfaren domare och fem nämndemän deltar. I syfte att undvika att rätten till följd av ledamots sjukdom eller eljest förlorar sin domförhet har vid olika tillfällen förts fram förslag att rätten skall kunna förstärkas vid särskilt vidlyftiga och långvariga rättegångar. I departementspromemorian (bilaga 1) föreslås den lösningen av problemet att i stora mål ytterligare en lagfaren ledamot och en nämndeman under vissa förutsättningar skall få ingå i rätten. Dessa ytterligare ledamöter skall enligt förslaget inte inta ställning av suppleanter, som inträder bara vid förfall för ordinarie ledamot, utan från början ingå som fullvärdiga medlemmar i rätten. Vidare föreslås att omröstningsbestämmelserna i 29 kap. RB kompletteras med regler för det fall att rätten har förstärkt sammansättning.

Förslaget har mottagits positivt av remissinstanserna. Man delar allmänt uppfattningen att behov av utökad sammansättning emellanåt uppkommer och att förstärkningen bör ske genom att ytterligare en juristdomare och en nämndeman får ingå i domstolen som ledamöter. Man avvisar således alternativet med suppleant. Även de föreslagna omröstningsreglerna godtas i allt väsentligt. Också jag ansluter mig till promemorians förslag och föreslår alltså att tingsrätten under vissa förutsättningar skall kunna förstärkas med ytterligare en lagfaren domare och en nämndeman. Att

nämnden skulle få ökas med två nämndemän, vilket har ifrågasatts av en remissinstans, anser jag dock inte vara påkallat.

I promemorian konstateras att det är förenat med vissa svårigheter att närmare ange när det är påkallat att rätten har en sammansättning med två lagfarna domare. Förhållandena skiftar från fall till fall och de olägenheter som skulle följa av att rätten förlorar sin domförhet får vägas mot risken av att så sker. I allmänhet bör enligt promemorian dubbling av antalet lagfarna domare inte bli aktuellt annat än i mål som skall pågå i flera månader. Till ledning för domstolarna har man i promemorian stannat för att som huvudregel ställa upp krav på åtta veckors huvudförhandling för att den särskilda domförhetsregeln skall vara tillämplig. Om synnerliga skäl föreligger skall regeln dock kunna tillämpas i mindre långvariga mål. Gentemot förslaget i denna del har flera remissinstanser invänt att en fyraveckorsgräns bättre skulle svara mot syftet bakom reformen.

För egen del tror jag inte att de båda alternativen innebär någon större skillnad i sak. Att den förstärkta juristsammansättningen endast bör komma i fråga i undantagsfall, där olägenheterna av att huvudförhandlingen måste göras om framstår som speciellt stora, har sålunda inte bestritts av någon. Hur sedan själva kriteriet för sammansättningsformen skall formuleras framstår enligt min mening närmast som en lagteknisk fråga. Jag vill inte motsätta mig att den av vissa remissinstanser förordade huvudförhandlingstiden av fyra veckor väljs som minimigräns för omfattningen av de mål där två lagfarna ledamöter får ingå i rätten. I så fall kan den i promemorian föreslagna möjligheten att i undantagsfall underskrida minimigränsen utgå. Genom att välja fyraveckorsalternativet vinner man vidare den systematiska fördelen av att få samma "vidlyftighetskriterium" som i 46 kap. 11 § andra stycket RB. Jag vill emellertid understryka att den angivna tidsgränsen är en minimitid. Det är inte meningen att domstolarna slentrianmässigt skall ha dubblerad juristsammansättning så snart en rättegång beräknas pågå fyra veckor. Jag ansluter mig till promemorians uttalande att det normalt bör vara fråga om mål som skall pågå i flera månader.

I likhet med remissinstanserna delar jag promemorians uppfattning att förutsättningarna för förstärkning av nämnden bör göras mindre restriktiva än när det gäller det lagfarna inslaget. Jag biträder promemorians förslag härvidlag och ansluter mig likaså till dess förslag till omröstningsregler, vilka i allt väsentligt har godtagits av remissinstanserna.

Vid remissbehandlingen har uppmärksamats att det i promemorian inte anges under vilka förutsättningar en lagfaren ledamot resp. nämndeman äger avträda under pågående huvudförhandling, när rätten har den förstärkta sammansättningen. För min del kan jag dock inte finna att några föreskrifter härom är påkallade. Jag vill påpeka att motsvarande fråga redan f.n. uppkommer när i hovrätt undantagsvis deltar fem ledamöter eller i högsta domstolen sju ledamöter, liksom när i tingsrätt i

tvistemål sitter fyra ledamöter. Såvitt är känt har något problem av det åsyftade slaget inte visat sig i dessa fall.

I några remissyttranden förordas att bestämmelsen i kap. 4 § RB, enligt vilken rätten är domför även om en nämndeman får förfall under huvudförhandlingen, utsträcks att gälla också utevaro som föreligger redan när huvudförhandlingen inleds. Det påpekas att det inte så sällan förekommer att någon nämndeman på grund av glömska eller av annan orsak uteblir från utsatt förhandling. Även om jag för min del ingalunda saknar förståelse för de olägenheter som kan uppkomma, är jag i likhet med promemorian inte övertygad om att detta problem bör lösas genom att man minskar det antal nämndemän som krävs för domförhet. De gällande bestämmelserna om nämndens storlek har endast varit i kraft i några få år. De föregicks av ingående överväganden, bl.a. inom riksdagen, om vilket antal nämndemän som från skilda synpunkter var det lämpligaste. Om man ger avkall på det antal nämndemän som erfordras för domförhet kan det inte helt bortses från risken för att användning av fyramansnämnd får en omfattning som uppenbarligen skulle strida mot intentionerna bakom nuvarande regler. Jag delar därför den uppfattning som har kommit till uttryck i promemorian, att de praktiska olägenheterna med nuvarande ordning inte är av så stor tyngd att någon lagändring är nödvändig. Tingsrätterna bör i stället i samråd med nämndemännen söka komma fram till praktiska lösningar och kontrollsystem, så att utevaro på grund av ren glömska inte behöver inträffa.

Den av ett par remissinstanser väckta frågan om ändring av bestämmelserna om avbrott i huvudförhandling anser jag inte bör tas upp i detta sammanhang.

3.3 Ed och försäkran

I promemorian föreslås att det religiösa inslaget i vittneseder och andra legala edsformulär skall tas bort. Förslaget har tillstyrkts av en mycket stor majoritet bland remissinstanserna. Under sådana omständigheter kan jag för egen del inskränka mig till att konstatera att promemorians antagande att det numera i vårt land finns en betydande opinion som är positiv till ett borttagande av det religiösa inslaget i edsformuläret har bekräftats. Även jag biträder förslaget och delar också, i likhet med de flesta remissinstanserna, uppfattningen att den högtidliga utfästelsen i fortsättningen bör lämnas på heder och samvete.

Huvuddelen av remissinstanserna har även anslutit sig till promemorians uppfattning att det av såväl traditionella som lagtekniska skäl är lämpligt att även i fortsättningen beteckna den i högtidliga former avgivna utfästelsen med ordet "ed". Från domstolar och andra remissinstanser med anknytning till rättsväsendet har sålunda särskilt betonats angelägenheten av att begreppet ed bevaras. Eftersom inte heller några hinder

från rent språklig synpunkt synes kunna anföras mot förslaget förordar även jag att utfästelsen kallas "ed".

I enlighet med det sagda bör ändring göras i berörda lagrum i RB samt i 23 § lagen om införande av nya RB och i 15 kap. 1 och 4 a §§ brottsbalken. Som påpekas i promemorian finns det vidare på åtskilliga andra håll inom lagstiftningen hänvisningar till RB:s bestämmelser om domared eller domarförsäkran och vittnesed eller vittnesförsäkran. Motsvarande redaktionell ändring bör naturligtvis göras i dessa lagar. I promemorian antyds dock att sådana rena följdändringar kan få anstå till något senare tillfälle, då vederbörande författning ändå skall ändras i sak. Med anledning härav har i ett remissyttrande uttalats att bestämmelser som innehåller hänvisning till RB:s bestämmelser om ed eller försäkran i tydlighetens intresse bör jämkas snarast efter reformens genomförande och helst i samband därmed. För egen del anser jag det naturligt att det samtidigt med ändringarna i RB görs motsvarande redaktionella jämkningar i sådana författningar som direkt anknyter till domstolsverksamheten. Med hänsyn till att missförstånd synes uteslutna finner jag det däremot inte nödvändigt att nu jämka även mer perifera författningsrum där begreppen ed och försäkran förekommer. I enlighet med det anförda föreslår jag att ändring nu görs i 19 a § lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder, 3 kap. 1 § lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister, 15 § lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar, 11 § lagen (1971:52) om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt, 25 och 51 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291), 23 § lagen (1974:1082) om bostadsdomstol, 305 och 310 §§ sjölagen (1891:35 s. 1) samt 16 och 23 §§ lagen (1961:262) om försäkringsdomstol. Som ärkebiskopen har påpekat i sitt remissyttrande bör också lydelsen av den s.k. domkapiteleden jämkas. Denna ändring kan beslutas av regeringen.

I ett par remissyttranden har berörts också vissa principiellt betingade spörsmål rörande edgång. Såväl själva formen för edsvärläggelsen som dess nödvändighet över huvud har ifrågasatts. Även om skäl kan anföras för en sådan längre gående reform, anser jag inte denna fråga böra tas upp utan ytterligare utredning.

3.4 Befogenhet för tjänsteman inom rättsväsendet att vara ombud i rättegång

Enligt 12 kap. 3 § RB får lagfaren domare i eller rättsbildad befattningshavare vid allmän domstol eller allmän åklagare eller utmätningsman inte vara ombud, om inte regeringen för visst mål ger tillstånd. Som grund för förbudet anfördes i motiven till lagrummet (se SOU 1938:44 s. 163) bl.a. att det på grund av den ställning en lagfaren domare intar uppenbarligen inte är lämpligt att han uppträder som ombud vare sig vid den rätt han tillhör eller vid annan domstol. Det framhölls vidare att det från flera synpunkter även är olämpligt att allmän åklagare uppträder som rättegångsombud åt enskild part, särskilt som åklagaren under vissa förutsättningar ålagts att som en tjänsteplikt föra målsägandens talan. Att även

utmättningsman omfattas av förbudet motiverades med dennes befattning med verkställighet av domar och beslut.

I skrivelse till justitiedepartementet den 4 juni 1974 har riksskatteverket hemställt om sådan ändring av 12 kap. 3 § RB att kronofogde och biträdande kronofogde kan få behörighet att utföra statens talan i s.k. kronomål. Till stöd för sin framställning har verket anfört bl.a. följande. Riksskatteverket har till uppgift att bevaka statens rätt i vissa kronomål. I ett cirkulär till länsstyrelserna har verket anmodat dessa att med stöd av 9 § första stycket länsstyrelseinstruktionen förordna ombud att föra statens talan i tingsrätt. Riksskatteverket har därvid betonat att länsstyrelse vid val av ombud skall ta ställning till vem som med hänsyn till sina speciella kvalifikationer i det särskilda fallet kan antas bäst tillvarata statens intresse. Det har förutsatts att kronofogdepersonal bör anses bäst lämpad att föra talan om bl.a. ställföreträdarens betalningsskyldighet enligt 77 a § uppbördslagen (1953:272). Domstolarna har tidigare såvitt verket känner till accepterat att kronofogde företrätt staten. Emellertid har en tingsrätt numera avvisat en kronofogde som statens ombud med stöd av 12 kap. 3 § RB. Även om grunden för föreskriften närmast synes ha varit att hindra utmättningsman från att bedriva någon form av advokatverksamhet, torde motivuttalandena ge stöd för avvisningsbeslutet. Enligt riksskatteverkets mening är det ett starkt behov att kronofogdepersonal får utföra talan i mål om betalningsansvar enligt 77 a § uppbördslagen. Allmän åklagare anses nämligen inte kunna föra sådan talan annat än inom ramen för ansvarsyrkandet, och det förekommer inte sällan att ansvar för de underlåtna skatteredovisningarna helt har preskriberats för åtal. Länsstyrelse måste i så fall förordna ombud att väcka talan mot ställföreträdare för det försumliga företaget i den för tvistemål stadgade ordningen. Det kan antas att tvistemålsprocesserna om ställföreträdarens betalningsskyldighet för vissa skatter kommer att väsentligt öka i antal med hänsyn till de nyttkomna reglerna i 48 a § lagen (1968:430) om mervärdeskatt och 27 a § lagen (1959:92) om förfarandet vid viss konsumtionsbeskattning. Uppenbarligen är kronofogdepersonal med hänsyn till sina insikter i bl.a. skatte- och exekutionslagstiftning skickad att utföra statens talan i dessa mål. Enligt verkets mening kan en ändring av 12 kap. 3 § RB ha formen av ett bemyndigande för regeringen att meddela undantag från huvudregeln i fråga om vissa mål.

För egen del anser jag att goda skäl talar för att kronofogde får företräda staten vid domstol i angelägenheter där kronofogde på grund av sakens anknytning till hans ordinarie arbetsuppgifter är särskilt skickad att ta till vara det allmännas intressen. Jag kan därför i sak ansluta mig till riksskatteverkets framställning.

När det gäller den lagtekniska lösningen av spörsmålet har riksskatteverket föreslagit att regeringen i fråga om vissa mål bemyndigas medge undantag från huvudregeln i 12 kap. 3 § RB. En sådan lösning är natur-

ligtvis tänkbar. Även om den föreliggande frågan har aktualiserats endast beträffande tjänstemän inom exekutionsväsendet, finns det dock enligt min mening anledning att samtidigt överväga i vad mån bestämmelsen bör ändras också med avseende på de övriga kategorier som omfattas av lagrummet, nämligen lagfaren domare och rättsbildad befattningshavare vid domstol samt allmän åklagare. Härvid är att märka att det numera finns en central myndighet för var och en av dessa grupper genom domstolsverket för domstolarna, RÅ för åklagarväsendet och riksskatteverket för exekutionsväsendet. Mycket talar för att uppgiften att pröva om dispens bör meddelas för visst mål delegeras från regeringen till den centrala myndighet under vilken vederbörande tjänsteman hör. För domstolarnas del kan även övervägas en delegation till tjänsteförslagsnämnden för domstolsväsendet. Denna nämnd har sålunda i domstolarnas instruktioner tillagts vissa befogenheter beträffande s.k. bisysslebesked enligt 37 § andra stycket stats-tjänstemannastadgan (1965:601). De ärenden det här är fråga om saknar som regel principiellt intresse och torde redan av denna anledning väl lämpa sig för decentraliserad handläggning. Även i övrigt bör den nuvarande förbudsregeln kunna göras mer flexibel. Sålunda bör begränsningen att dispensen skall avse visst mål kunna utgå. Jag föreslår därför den ändringen i 12 kap. 3 § RB att befogenheten att meddela dispens från förbudet att vara ombud i rättegång skall tillkomma regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

3.5 Ikraftträdande

Bestämmelserna om förstärkt sammansättning och om förändrat eds-formulär bör liksom ändringen i 12 kap. 3 § RB träda i kraft den 1 januari 1976. Särskild övergångsbestämmelse torde endast behövas såvitt ändringen i 15 kap. brottsbalken.

Vad beträffar val av nämndemän är det önskvärt att det nya systemet slår igenom utan alltför stor tidsutdräkt. Att genomföra reformen successivt, vilket ifrågasatts av en remissinstans, synes inte lämpligt. Val till kommunfullmäktige och landsting för perioden 1977-79 äger rum under hösten 1976. Nästa val äger rum 1979 för perioden 1980-82. Som föreslagits i promemorian bör det nya systemet lämpligen genomföras så, att halva antalet nämndemän väljs för treårsperioden 1977-79 medan den andra hälften utses för en ordinarie sexårsperiod t.o.m. 1982. Valet bör förrättas av de under hösten 1976 nyvalda fullmäktige resp. landstinget (jfr 13 § fjärde stycket kommunallagen och 19 § andra stycket landstingslagen). Detta innebär vidare att nu löpande mandatperioder måste upphöra vid utgången av år 1976. Val av nämndeman som äger rum dessförinnan kommer sålunda endast att gälla tiden fram till den 1 januari 1977. Som har uttalats i promemorian och flera remissyttranden torde man kunna utgå från att vederbörande kommunala församling i stor utsträck-

4 Riksdagen 1975/76. I saml. Nr 64

ning kommer att välja om de nämndemän vars mandatperioder avbrutits till följd av de nya bestämmelserna.

Vid fördelningen mellan domsagans kommuner av de nämndemansplatser som skall tillsättas vid 1976 års val bör tingsrätten beakta den nya bestämmelsen att varje kommun skall utse ett jämnt antal nämndemän.

4 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder,
3. lag om ändring i vattenlagen (1918:523),
4. lag om ändring i brottsbalken,
5. lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken,
6. lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister,
7. lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål,
8. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
9. lag om ändring i lagen (1971:52) om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt,
10. lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291),
11. lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1),
12. lag om ändring i lagen (1974:1082) om bostadsdomstol,
13. lag om ändring i lagen (1961:262) om försäkringsdomstol.

De under 6, 9 och 13 angivna förslagen har upprättats efter samråd med cheferna för arbetsmarknads-, kommun- resp. socialdepartementen.

Förslagen bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2*¹.

5 Specialmotivering

De särskilda bestämmelserna i det remitterade förslaget kommenteras endast när de avviker från promemoriaförslaget eller det annars finns särskild anledning till det. I övrigt hänvisas till promemorian och den allmänna motiveringen.

¹ Bilagan har uteslutits här, så vitt gäller de under 2–13 angivna lagförslagen. Frånsett några redaktionella jämkningar är bilagan i dessa delar likalydande med de förslag som är fogade till propositionen.

5.1 Förslaget till lag om ändring i RB

1 kap.

3 § Paragrafen innehåller bestämmelser om tingsrätts sammansättning i tvistemål och brottmål. Som ett tillägg till huvudregeln i nuvarande första stycket tredje meningen om sammansättningen en lagfaren domare och nämnd i brottmål har tagits in den i den allmänna motiveringen behandlade specialregeln, enligt vilken rätten i särskilt omfattande mål får förstärkas med ytterligare en lagfaren ledamot. Dessutom har vidtagits den redaktionella ändringen att bestämmelserna om sammansättningen i brottmål brutits ut till ett särskilt stycke.

I departementsförslaget har som förutsättning för att den förstärkta sammansättningen i brottmål skall få användas angetts att huvudförhandling i målet kan beräknas pågå i minst fyra veckor. Bestämmelsen skiljer sig från promemorieförslaget så till vida att villkoret för tillämpning av specialsammansättningen enligt promemorian som princip skulle vara en beräknad huvudförhandlingstid av åtta veckor. Att skillnaden mellan de båda alternativen likväl inte är avsedd att vara annat än marginell framgår av den allmänna motiveringen. Vad som sägs i promemorian om olika omständigheter som kan spela in vid bedömningen av sammansättningsfrågan är alltså relevant också vid tillämpningen av bestämmelsen i dess nya lydelse. Som redan har nämnts i den allmänna motiveringen utgör fyra veckorstiden ett minimum för omfattningen av de mål i vilka två juristdomare får delta. Något undantag härifrån har inte medgetts.

Som har föreslagits i promemorian ankommer det på vederbörande tingsrätt att själv avgöra när förstärkt sammansättning skall komma i fråga. Promemorians uttalande att tingsrättens beslut i sådan fråga inte bör kunna överklagas har godtagits av remissinstanserna. Också jag delar denna uppfattning. I likhet med Stockholms tingsrätt ansluter jag mig vidare till promemorians uttalande att tingsfiskal inte bör anförtros uppgiften att vara bisittare men att uppgiften inte nödvändigtvis måste anförtros ordinarie domare. Det kan tilläggas att dubbleringen av juristdomarinslaget ofta bör göra det möjligt att undvara särskild protokollförare i de mål varom nu är fråga. Uppgiften att föra protokoll torde nämligen kunna utföras av den juristdomare som inträder jämte ordföranden. Någon extra kostnad av betydelse för statsverket lär därför inte uppkomma i dessa sällan förekommande mål.

4 § I denna paragraf, som handlar om nämndens storlek och domförhet, har lagts till en bestämmelse om att nämnden får bestå av sex nämndemän om det är påkallat med hänsyn till målets omfattning eller annan särskild omständighet. Bestämmelsen överensstämmer helt med promemorieförslaget. Någon åtstramning av regelns tillämpningsområde, vilket har

ifrågasatts av en remissinstans, anser jag således inte behövlig. Beträffande de närmare förutsättningarna för bestämmelsens tillämpning hänvisas till promemorian.

Det kan anmärkas att departementsförslaget utgår från att uppgiften att bestämma antalet nämndemän i domsaga liksom f.n. skall ligga hos hovrätten (se 4 § första stycket). Denna ändring i förhållande till promemoriaförslaget, enligt vilket uppgiften skulle ankomma på domstolsverket, har vidtagits sedan det i prop. 1974:149 framlagda förslaget om överflyttning av detta göromål till domstolsverket inte blivit antaget av riksdagen.

4 kap.

5 § Paragrafen skiljer sig endast i ett avseende från promemoriaförslaget. Med hänsyn till att uppgiften att bestämma antalet nämndemän i domsaga alltså skall ankomma på hovrätten och inte på domstolsverket (1 kap. 4 §), läggs något förslag om flyttning från tingsrätten av uppgiften att fördela nämndemännen mellan kommunerna inom domsagan inte fram nu.

I ett par remissyttranden har anmärkts att den med förebild i 22 § fjärde stycket kommunallagen avfattade bestämmelsen om rätt för en minoritet inom kommunfullmäktige att påkalla proportionellt val har fått en något oklar utformning. Tvekan kan sålunda uppstå, påpekas det, huruvida uttrycket "ökat med 1" hänför sig till "det antal personer valet avser" eller till hela uttrycket "det tal etc.". Den förra tolkningen torde vara den riktiga (se Kaijser, Kommunallagarna II, 1972, s. 181 och Sundberg, Kommunalrätt, 1964, s. 244). Tillämpas föreskriften, så tolkad, på ett val där det antal nämndemän som skall utses är högre än antalet väljande fullmäktigeledamöter erhålls resultatet, att det är tillräckligt att *en* ledamot begär proportionellt val för att ett sådant skall komma till stånd. Ett uttalande i promemorian av innebörd att det skulle krävas två röster är följaktligen missvisande, framhåller man. Jag ansluter mig till det sålunda gjorda tillrättslägget. Med hänsyn till intresset av kongruens med den kommunalrättsliga lagstiftningen där ifrågavarande lokution förekommer i förutom 22 § kommunallagen också ett antal ytterligare författningar (jfr avsnitt 2.4 i promemorian) utan att några tillämpningssvårigheter synes ha uppkommit, anser jag dock inte att någon jämkning av den föreslagna avfattningen av 5 § andra stycket bör ske i detta sammanhang.

29 kap.

3 § I denna paragraf, som i sak helt stämmer överens med promemorians förslag, finns de centrala omröstningsreglerna i brottmål. I första stycket,

som rör omröstning när rätten består av en lagfaren domare och nämnd, har endast vidtagits en redaktionell ändring. Den föreslagna möjligheten att öka antalet nämndemän till sex kräver ingen ändring i denna omröstningsregel.

I ett nytt, andra stycke har tagits in bestämmelserna om omröstning när rätten har den förstärkta sammansättningen av två lagfarna domare och nämnd. Departementsförslaget skiljer sig från promemoriaförslaget i ett hänseende. I tydlighetens intresse har i lagtexten markerats att ny omröstning i nämnden kan bli nödvändig om de lagfarna ledamöterna är av olika uppfattning. Som har påpekats i promemorian skall även de nämndemän som primärt har en avvikande mening delta i den senare omröstningen, med undantag för fall som avses i 29 kap. 2 § sista stycket. Att mer än en omröstning kan komma till stånd i ansvarsdelen även i fall där detta enligt 29 kap. 2 § andra stycket inte är möjligt i en kollegial sammansättning har inte väckt någon gensaga under remissbehandlingen. Som också framhålls i promemorian synes detta inte behöva medföra några olägenheter.

36 kap.

11 och 12 §§ I 11 § har vidtagits den i den allmänna motiveringen föreslagna jämkningen i edsformuläret. Till följd härav kan 12 § upphävas. De ändringar av samma karaktär som föreslås i 4 kap. 11 §, 5 kap. 7 §, 6 kap. 2 §, 36 kap. 13-15 och 21 §§ samt 40 kap. 9 och 14 §§ utgör alla en konsekvens av det ändrade edstemat och torde inte påkalla någon särskild kommentar.

Som har anmärkts redan i promemorian har det förhållandet, att det föreslagna nya edsformuläret är likalydande med den i 37 kap. 3 § föreskrivna sanningsförsäkran, inte ansetts böra föranleda någon ändrad beteckning för denna försäkran. Det har ansetts praktiskt att även i fortsättningen ha olika benämningar på de båda instituten, för vilka ju i flera hänseenden gäller olika regler. Att döpa om "sanningsförsäkran" till "partsed" eller liknande, vilket har antytts under remissbehandlingen, anser jag således inte behövas.

5.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken

22 § F.n. gäller enligt 22 § promulgationslagen till RB att RB:s bestämmelser om fullföljd av talan mot underrätts beslut i rättegång skall äga motsvarande tillämpning beträffande talan mot underrätts beslut i fråga som avses i 4 kap. 5, 7 eller 8 § RB, dvs. frågor om fördelningen av nämndemän mellan kommuner, klagan över nämndemansval, prövning av

den valdes behörighet samt förtida entledigande m.m. av nämndeman. Mot hovrättens beslut i sådan fråga får talan inte föras. Inte heller får talan föras mot hovrättens beslut i fråga som avses i 1 kap. 4 § första stycket, dvs. bestämmande av antalet nämndemän i domsaga.

I det föregående har föreslagits att klagan över val av nämndeman inte längre skall föras hos rätten. Som har anmärkts i promemorian motiverar redan detta ändring i 22 § promulgationslagen. Promemorians inställning är emellertid att bestämmelsen över huvud taget inte behöver behållas, om en central förvaltningsmyndighet för domstolsväsendet inrättas. Eftersom de beslut som avses i lagrummet alla är av rent administrativ karaktär föreslås att talan mot tingsrättens beslut i sådan fråga skall föras hos den administrativa chefsmyndigheten, dvs. domstolsverket.

Även jag ansluter mig till uppfattningen att 22 § promulgationslagen bör upphävas. Detta medför att talan mot såväl tingsrätts som hovrätts beslut i de hänseenden det här är fråga om skall föras hos domstolsverket (39 § tingsrättsinstruktionen 1975:511, 35 a § hovrättsinstruktionen 1974:692, omtryckt 1975:510). Som anmärks i promemorian kan talan i och för sig sedan fullföljas vidare hos regeringen.

23 § Ändringen i första stycket är en konsekvens av det ändrade edsformuläret. Bestämmelsen i andra stycket — som torde vara uttryck för en generell gällande grundsats — leder till att ed eller försäkran som avlagts enligt äldre lag alltså är bindande även utanför RB:s område.

5.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål

Departementsförslaget överensstämmer i sak med promemorians förslag. Det skiljer sig från detta endast i ett par detaljer. Uppgiften att bestämma antalet nämndemän i länet avses sålunda inte bli flyttad från hovrätten till domstolsverket. I enlighet härmed har 6 § första stycket fått en avfattning som närmare anknyter till dess nuvarande lydelse. Uppgiften att fördela länets nämndemansbefattningar mellan landsting och kommun som inte ingår i landsting har enligt 6 § andra stycket lagts på länsstyrelsen. Denna har redan motsvarande befattning med nämndemansplatser i länsdomstol.

5.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1971:52) om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt

Departementsförslaget överensstämmer helt med promemorieförslaget. Med anledning av vad länsstyrelsen i Stockholms län har anfört i sitt remissyttrande vill jag klargöra att någon ändring i vad som f.n. gäller beträffande besvär över länsdomstols beslut vid prövning av nämndemans

behörighet inte föreslås (9 § sista stycket). Någon talan till domstolsverket är således inte aktuell här.

6 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder,
3. lag om ändring i vattenlagen (1918:523),
4. lag om ändring i brottsbalken,
5. lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken,
6. lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister,
7. lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål,
8. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
9. lag om ändring i lagen (1971:52) om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt,
10. lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291),
11. lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1),
12. lag om ändring i lagen (1974:1082) om bostadsdomstol,
13. lag om ändring i lagen (1961:262) om försäkringsdomstol.

7 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

Ds Ju 1975:1

Bilaga 1

Vissa ändringar i rättegångsbalken m. m.

Justitiedepartementet

PM angående vissa ändringar i rättegångsbalken

1 Inledning

I denna promemoria behandlas tre olika frågor om ändring i rättegångsbalken (RB) vilka på skilda sätt har aktualiserats under de senaste åren, nämligen formerna för val av nämndeman, tingsrätts sammansättning i vidlyftiga brottmål och utbyte av ed mot försäkran. Den första frågan har aktualiserats vid 1972 och 1973 års riksdagar, den andra genom en framställning år 1972 från Stockholms tingsrätt och den tredje såväl genom betänkandet (SOU 1972:36) Samhälle och trossamfund av 1968 års beredning om stat och kyrka som vid 1974 års riksdag. Ehuru frågorna sinsemellan saknar direkt samband, har det syntts lämpligt att sammanföra dem i förevarande promemoria. Förslag till ändring i RB och vissa andra författningar fogas till promemorian som *bilaga 1*.

2 Formerna för val av nämndeman

2.1 Nuvarande ordning

Enligt 1 kap. 3 § RB består *tingsrätt* i brottmål av en lagfaren ordförande och nämnd. I tvistemål skall tingsrätten däremot som huvudregel ha en juristkollegial sammansättning med tre eller högst fyra lagfarna domare. Från huvudregeln gäller emellertid betydelsefulla undantag. Sålunda skall rätten vid särskild huvudförhandling i flertalet familjerättsmål (mål enligt giftermålsbalken och föräldrabalken) ha samma sammansättning som i brottmål, dvs. med lagfaren ordförande och nämnd (15 kap. 29 och 30 §§ giftermålsbalken resp. 20 kap. 36 § föräldrabalken). Vidare gäller att rätten är domför med endast en lagfaren domare i tvistemål vid s.k. förenklad huvudförhandling och i brottmål vid huvudförhandling i mål om brott för vilket inte är stadgat svårare straff än böter.

Enligt 1 kap. 4 § RB bestämmer hovrätten efter tingsrättens hörande hur många nämndemän som skall finnas i domsaga. En sammanställning över det nuvarande antalet nämndemän i de olika domsagorna i landet fogas till promemorian som *bilaga 2*. I prop. 1974:149 har förslag lagts fram att denna befogenhet från den 1 juli 1975 skall övergå från hovrätterna till det i propositionen föreslagna domstolsverket.

Enligt 4 kap. 5 § RB utses nämndeman i tingsrätt genom val. Valet förträts av kommunfullmäktige. Om mer än en kommun hör till domsagan fördelar rätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till

deras folkmängd. Varje kommun skall dock utse minst en nämndeman. Då nämndeman skall väljas anmäler rätten detta till den som har att föranstalta om valet.

Några särskilda bestämmelser om valmetoden vid nämndemansval har inte meddelats. I avsaknad härav gäller därför huvudregeln enligt 22 § kommunallagen (1953:753, omtryckt 1969:765) att utgången bestäms genom enkel röstövertikt, dvs. enligt majoritetsvalmetoden. I de flesta kommuner har dock de politiska partierna kommit överens om att fördela nämndemansplatserna proportionellt mellan partierna.

Klagan över val av nämndeman skall föras hos tingsrätten. Någon begränsning av klagotiden har inte ställts upp i lagen. I rättspraxis har likväl den i 76 § 1 mom. andra stycket kommunallagen föreskrivna tiden av tre veckor från tillkännagivande på kommunens anslagstavla ansetts tillämplig också vid klagan över nämndemansval (Svea hovrätts beslut den 17 oktober 1974 nr 6:SÖ 57; jfr dock SvJT 1939 rf. s. 22). Val av nämndeman skall lända till efterrättelse utan hinder av att det överklagats, om inte rätten förordnar annat. Det åligger rätten att självant pröva den valdes behörighet oavsett om valet överklagats eller inte (4 kap. 7 § RB). Tingsrättens beslut i frågan kan sedan överklagas till hovrätten. Mot hovrättens beslut får talan däremot inte föras (22 § lagen om införande av nya RB).

Valbar till nämndeman är myndig svensk medborgare som är mantalskriven och boende inom kommunen och som inte fyllt 70 år. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som annars har till yrke att föra andras talan inför rätta får inte vara nämndeman (4 kap. 6 § RB).

Nämndeman väljs för en period av sex år men får under vissa förhållanden avgå dessförinnan (4 kap. 8 § RB). När ny nämndeman skall väljas efter den som avgått i förtid avser valet full mandatperiod om sex år och inte blott återstoden av den avgångnes period. Vid förfall för nämndeman får rättens ordförande, om annan nämndeman inte utan tidsutdräkt kan infinna sig, kalla någon som är valbar till nämndeman för domkretsen att tillfälligt tjänstgöra i nämnden (4 kap. 10 § RB).

Genom 1969 års underrättsreform inrättades *fastighetsdomstolar* för handläggning av vissa specialmål med anknytning till fast egendom. Bestämmelser om sådan domstol finns i lagen (1969:246) om fastighetsdomstol. Det skall finnas en fastighetsdomstol i varje län. Kungl. Maj:t kan dock föreskriva om vissa jämkningar i den angivna huvudregeln (1 §). Fastighetsdomstol är den tingsrätt som Kungl. Maj:t bestämmer. Fastighetsdomstol består normalt av två lagfarna ledamöter, en teknisk ledamot benämnd fastighetsråd, och två nämndemän. Nämndemännen bör vara allmänt betrodda och väl förtrogna med sin orts förhållanden (3 §).

Nämndeman i fastighetsdomstol utses genom val för en period av sex år. Avgår nämndeman under tjänstgöringsperioden gäller val av hans efter-

trädare endast återstående del av tjänstgöringstiden (6 §). I detta hänseende föreligger alltså en skillnad mot vad som gäller nämndeman vid tingsrätt.

För varje domsaga utses ett visst antal fastighetsnämndemän (se bilaga 2). Enligt 5 § kungörelsen (1971:549) om fastighetsdomstol jämförd med 6 § lagen om fastighetsdomstol bestämmer den hovrätt, under vilken tingsrätt som är fastighetsdomstol hör, vilket antal nämndemän som skall utses för de olika domsagorna inom domsområdet för tingsrätten i dess egenskap av fastighetsdomstol (jfr även prop. 1974:149 s. 32). Val av nämndeman i fastighetsdomstol förrättas i kommun som ensam bildar domsaga av kommunens fullmäktige och i annat fall inför tingsrätten av valmän som utses av fullmäktige i varje kommun inom domsagan (7 § lagen om fastighetsdomstol). Valmän utses för varje kommun till ett antal av en för varje påbörjat invånarantal av 5 000. För varje kommun utses lika många suppleanter som valmän (6 § kungörelsen). Det ankommer på tingsrätten i domsagan att göra anmälan till kommunen när fullmäktige har att välja nämndeman eller utse valmän (7 § kungörelsen).

Klagen över val av nämndeman i fastighetsdomstol förs genom besvär hos hovrätten. Mot hovrättens beslut får talan inte föras (7 § lagen).

Nämndeman tjänstgör efter kallelse av fastighetsdomstolens ordförande. Till tjänstgöring skall företrädesvis kallas nämndemän från den domsaga till vilken målet närmast har anknytning (8 § lagen). Om en domsaga ligger inom flera fastighetsdomstolars domsområden får nämndeman som utsetts för domsagan tjänstgöra i alla dessa domstolar (9 § kungörelsen).

Enligt vattenlagen (1918:523) är *vattendomstol* första domstol å vattenmål. Den tingsrätt som Kungl. Maj:t bestämmer är vattendomstol (11 kap. 1 § vattenlagen). Förordnande att vara vattendomstol har enligt kungörelsen (1971:550) om vattendomstol givits åt sex tingsrätter i landet. Vattendomstol har en sammansättning bestående av en lagfaren ordförande benämnd vattenrättsdomare, en eller två tekniska ledamöter samt två nämndemän. De senare skall vara nämndemän i fastighetsdomstol inom vattendomstolens domsområde (11 kap. 2 §). Nämndeman tjänstgör efter kallelse av vattenrättsdomaren. Till tjänstgöring bör företrädesvis kallas nämndeman från den domsaga till vilken målet närmast har anknytning (11 kap. 5 §).

2.2 Ur förarbetena till RB och lagen om fastighetsdomstol

Uppdraget som nämndeman var ursprungligen livsbeständigt. Först år 1872 infördes det allttjämt gällande systemet enligt vilket nämndeman väljs för en period av sex år.

I sitt år 1926 avgivna betänkande angående rättegångsväsendets ombildning (SOU 1926:31 s. 140 f) föreslog processkommissionen tämligen

ingripande ändringar av det då gällande systemet. Förslaget innebar i huvudsak att nämndemans mandatperiod skulle sänkas till fyra år, att en fjärdedel av nämnden skulle väljas varje år, att valet skulle förrättas av kommunalfullmäktige eller stadsfullmäktige, att valmetoden i första hand skulle vara majoritetsval men att en minoritet inom den väljande församlingen fick möjlighet att påkalla proportionella val. I motiveringen till förslaget uttalade kommissionen bl.a. följande.

En synnerligen ömtålig fråga är, huruvida nämndemansvalen skola ordnas som majoritetsval eller som proportionella val. Där valet avser allenast en enda nämndeman, är frågan utan betydelse. Men så snart flera skola väljas, uppstår faran för att, å ena sidan, majoritetsvalen skola möjliggöra för en majoritet att bemäktiga sig alla platserna och därmed väcka misstro hos minoriteten och, å andra sidan, proportionella val skola bli ett troget återgivande av partipolitiska motsättningar inom valkorporationen och därmed införa dessa också i domstolen. Bygges lekmanadeltagandet i rättsskipningen på val så som här förutsatts, måste det emellertid vila också på den förhoppningen, att dessa val icke få en så tillspetsad form vare sig i den ena eller andra riktningen. Processkommissionen har emellertid trott det vara nödvändigt bereda någon säkerhet mot att majoriteten missbrukar sin ställning och därför anslutit sig till den av kommunallagarna anvisade utvägen att, med bibehållande av majoritetsval som regel, proportionella val skola äga rum, om två eller flera skola väljas och en viss kvotdel av de väljande så yrka. På det närmare utformandet av de proportionella valen har processkommissionen icke ansett sig kunna ingå. Önskvärt synes det emellertid vara, om dessa val skulle kunna ordnas med förbud för användande av partibeteckning, såsom nu sker vid upprättandet av förslag till borgmästarbefattningar.

Val av nämndeman avser för närvarande en tid av sex år. En valperiod av sådan längd är ägnad att befordra kontinuiteten inom nämnden, men den torde å andra sidan ofta vara anledningen till de avsägelser efter två års tjänstgöring, som förekomma och som för arbetet inom nämnden äro mindre lämpliga. Processkommissionen har vid övervägande av denna fråga ansett en sänkning av valperiodens längd till fyra år vara välbetänt. Avgår nämndeman under valperioden, bör fyllnadsval ske för den tid, som återstår. Att i stället för denna anordna val av suppleanter för nämndemännen, vilka inträda i dessas ställe, torde icke vara erforderligt eller lämpligt.

Valen synas alltså böra ordnas så, att fasta valperioder om fyra år gälla för varje nämndemansplats, och icke i överensstämmelse med den nuvarande ordningen, enligt vilken varje nämndeman väljes för den bestämda valperioden av sex år, oberoende av om hans företrädare suttit i nämnden hela den period, för vilken han valts, eller icke. Däremot torde det vara lämpligt att icke låta alla nämndemansplatserna inom ett tingslag vara föremål för val samtidigt. I synnerhet i de större städerna, där valet omfattar ett mycket stort antal platser, är det givetvis fördelaktigare att uppdelat detta antal i grupper, som äro föremål för val under olika år. Valet kommer då varje gång att omfatta ett mindre antal och blir därigenom lättare att utföra. Inom domkretsar, där varje valkrets väljer endast en nämndeman, har en dylik ordning naturligtvis icke samma betydelse, men för bevarandet av kontinuiteten inom nämnden torde även där en viss fördel stå att vinna, om de olika valkretsarna fördelas i grupper, som förrätta val skilda åt. Processkommissionen har ansett denna fördelning

böra genomföras så, att inom varje domkrets en fjärdedel av nämndemansplatserna är föremål för val varje år.

I processlagberedningens förslag till rättegångsbalk (SOU 1938:44 s. 102 f), vilket i denna del oförändrat ligger till grund för de nuvarande reglerna, uttalades med hänvisning till anförda betänkligheter under remissbehandlingen av processkommissionens betänkande, att tillräckliga skäl inte förelåg för ersättande helt eller delvis av de nuvarande majoritetsvalen med proportionella val. I fråga om mandatperioden framhöll beredningen att det inte fanns anledning att förkorta den gällande tidsperioden av sex år. Beredningen uttalade vidare bl.a. följande.

Den proportionella valmetoden leder lätt till skarpare motsättning mellan olika väljargrupper än som beträffande dessa val kan anses lämpligt. Denna metod förutsätter, att den nuvarande ordningen med ett successivt förnyande av nämnden efter varje uppkommen ledighet övergives och i stället införs valperioder med val på en gång av ett större antal ledamöter. Ett mer allmänt genomförande av proportionella val skulle beträffande domsagorna nödvändiggöra väsentligt större valkretsar än de nuvarande. En sådan ordning skulle för landsbygdens del vara olämplig. Vad angår stad med rådhusrätt föreligger väl icke något hinder i nu angivna hänseende. Emellertid torde de allmänna skäl, som tala mot proportionella val i fråga om nämndemän, även i detta fall böra tilläggas stor betydelse. Den nuvarande ordningen med nämndens successiva förnyelse innebär stora fördelar. Den utgör en viss garanti mot alltför täta växlingar i nämndens sammansättning, och därigenom ernås större kontinuitet i nämndens arbete.

Frågorna om utseende av nämndemän i tingsrätt och om mandatperioden berördes inte vid 1969 års underrättsreform.

Beträffande fastighetsdomstolarna kan erinras om att dessa ersätter bl.a. ägodelningsrätterna, vilka tidigare fanns i varje domsaga och i varje stad med rådhusrätt. Bestämmelserna om utseende av nämndeman i fastighetsdomstol bygger i allt väsentligt på vad som tidigare gällde enligt lagen (1926:326) om delning av jord å landet i fråga om utseende av ägodelningsnämndeman på landet. Om ägodelningsnämndemän gällde sålunda att de skulle vara allmänt betrodda, i lantushållning kunniga och med ortens förhållanden väl förtrogna män. De skulle vara valbara till nämndemansbefattning vid häradsrätten i domsagan och fick inte ha uppnått 65 års ålder. Nämndemännen valdes för sex år av särskilda valmän, som utsågs av kommunalfullmäktige. Ersättare för i förtid avgången nämndeman utsågs bara för återstoden av den avgångnes mandattid.

2.3 Lekmannainslag i övrigt i domstolar

Rättegången i *tryckfrihetsmål* skiljer sig i flera hänseenden från vad som gäller beträffande rättegång i allmänhet. Tryckfrihetsmål upptas sålunda i princip endast av en tingsrätt i varje län, nämligen den domstol inom vars

domkrets länsstyrelsen har sitt säte (12 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen). Om i tryckfrihetsmål talan förs om ansvar skall frågan om den åtalade skriftens brottslighet prövas av jury, såvida inte parterna avstår från sådan prövning (12 kap. 2 §).

Jurymän utses för en period av fyra år genom val av landstinget i länet eller, om i länet finns kommun som inte tillhör landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige i denna kommun. I Gotlands län som saknar landsting och utgör en enda primärkommun skall juryvalet göras av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. När jurymän väljs av mer än en valmyndighet fördelar länsstyrelsen antalet jurymän mellan valmyndigheterna med ledning av folkmängden (12 kap. 4 §).

Jurymän bör vara kända för omdömesgillhet, självständighet och rätträdighet. Skilda samhällsgrupper och meningsriktningar samt olika delar av länet bör vara företrädade bland dem (12 kap. 5 §). Klagan över val av juryman förs hos tingsrätten. Denna prövar självantaget den valdes behörighet. Mot tingsrättens beslut får talan fullföljas till hovrätten. Mot hovrättens beslut får talan inte föras (12 kap. 8 §).

I samband med den partiella reformen år 1971 av den statliga länsförvaltningen har tingsrätterna fått en motsvarighet på förvaltningsområdet i *länskatteätter* och *länsrätter*. Det finns en domstol av vardera slaget i varje län (1 § lagen 1971:52 om skatterätt och länsrätt). Efter förebild från de allmänna domstolarna gäller att mandatperioden för nämndeman i skatterätt och länsrätt är sex år. Under vissa förutsättningar kan han dock avgå tidigare. I så fall utses ersättare endast för återstående del av den avgångnes mandatperiod. En konsekvens av denna ordning är att hela nämnden väljs om vart sjätte år. Någon motsvarighet till den successiva förnyelsen av nämnden i tingsrätt finns alltså inte här (10 §). Genom en år 1973 beslutad ändring i 1971 års lag skall fr.o.m. den 1 juli 1975 finnas ytterligare en administrativ länsdomstol, nämligen *fastighetstaxeringsrätt* (SFS 1973:1108). I sådan rätt skall finnas nämndemän, som utses efter samma regler som övriga nyss nämnda domstolar. Mandatperioden är dock fem år, nämligen fr.o.m. den 1 juli det år allmän fastighetstaxering äger rum t.o.m. den 30 juni det år sådan taxering sker nästa gång.

Antalet nämndemän för tjänstgöring i de nu berörda länsdomstolarna bestäms av Kungl. Maj:t (5 §). Nämndeman utses genom val av landstinget i länet eller, om i länet finns kommun som inte ingår i landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning emellan dem som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun (10 §). Bestämmelserna om val av nämndeman i skatterätt och länsrätt överensstämmer alltså med vad som gäller i fråga om utseende av juryman i tryckfrihetsmål.

Några särskilda bestämmelser om klagan över val av nämndeman i

skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt finns inte. Till följd härav gäller att valet liksom kommunala beslut i allmänhet kan angripas genom kommunalbesvär till länsstyrelsen och sedan vidare till regeringsrätten eller, när fråga är om beslut av landstinget, direkt till regeringsrätten (jfr prop. 1971:14 s. 87).

Bestämmelser om proportionella val finns inte för val av juryman eller för val av nämndeman i länsskatterätt och länsrätt eller i fastighetstaxeringsrätt.

I redogörelsen har bortsetts från lekmannainslag av sakkunnigkaraktär såsom de representanter för arbetsgivare- och arbetstagarersidorna, som ingår i arbetsdomstolens sammansättning.

2.4 Val av ledamöter i vissa församlingar och nämnder

Vid val av ledamöter i olika politiska församlingar gällde tidigare i allmänhet en mandatperiod av fyra år. Så var t.ex. förhållandet beträffande ledamöter i riksdagens andra kammare, kommunalfullmäktige, stadsfullmäktige och landsting. Ledamöter i riksdagens första kammare utsågs dock för en period av åtta år.

Genom grundlagsändringar åren 1968 och 1969 fattades beslut om ny riksdagsorganisation och nytt valsystem. Den gamla tvåkammarriksdagen ersattes fr.o.m. 1971 av en enkammarriksdag. Den ordinarie valperioden för riksdagen är numera tre år. Samtidigt genomfördes ändringar i kommunallagarna så att valperioden för kommunfullmäktige och landsting också sänktes från fyra till tre år. Motsvarande förkortning gäller också för ledamöter i kommunstyrelse och i landstings förvaltningsutskott.

I allmänhet bestäms mandatperioderna för kommunala nämnder inom den specialreglerade kommunalförvaltningen genom en hänvisning till bestämmelserna för kommunstyrelse resp. landstings förvaltningsutskott. 1969 års kommunallagsändringar har alltså medfört en motsvarande förkortning för dessa nämnder.

I den mån mandattiden särskilt anges i den författning som reglerar nämndens verksamhet i sak ändrades mandattiden genom särskild lagändring år 1969 (jfr prop. 1969:129). Den treåriga mandatperioden har slagit igenom också i åtskilliga andra organ som inte är kommunala men där ledamöter utses av kommunala församlingar. Som exempel kan nämnas länsnykterhetsnämnd, länsskolnämnd, skogsvårdsstyrelse och trafiknämnd.

I fråga om valsättet vid val som förrättas av kommunfullmäktige gäller enligt 22 § tredje stycket kommunallagen (1953:753, omtryckt 1969:765) som huvudregel att valet sker genom enkel röstövertikt. Vid val av bl.a. kommunstyrelse och nämnd för s.k. oreglerad kommunal förvaltning gäller enligt 22 § fjärde stycket att valet skall vara proportionellt om det begärs av minst så många väljande som motsvarar det tal som erhålls om

samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser ökat med 1. Motsvarande bestämmelser finns i 23 § kommunallagen (1957:50) för Stockholm (lagen omtryckt 1969:766) och 32 § landstingslagen (1954:319, omtryckt 1972:101). Om förfarandet vid proportionellt val finns särskilda bestämmelser i lagen (1955:138) om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunfullmäktige m.m. Bestämmelser enligt vilka en minoritet äger påkalla proportionellt val finns också för åtskilliga nämnder för s.k. specialreglerad kommunal förvaltning. Som exempel kan nämnas byggnadsnämnd (3 § byggnadsstadgan 1959:612), barnavårdsnämnd (8 § barnavårdslagen 1960:97) och socialnämnd (3 § lagen 1956:2 om socialhjälp). Beträffande ytterligare sådana nämnder kan hänvisas till Kaijser, Kommunallagarna II (1972) s. 434.

2.5 Reformförslag

Redan ganska kort tid efter ikraftträdandet av nya RB ifrågasattes från några håll ändringar beträffande mandattidens längd för nämndemän m.m. Frågan togs upp av 1951 års rättegångskommitté, som i sitt betänkande (SOU 1953:26) med förslag till vissa ändringar i RB m.m. dock inte fann skäl att föreslå någon ändring i den gällande ordningen (betänkandet s. 129 f).

Frågor om valperiod och valsätt beträffande nämndemän har sedan vid flera tillfällen behandlats av riksdagen med anledning av motioner. Motionerna har dock avslagits av riksdagen (jfr JuU 1972:23 s. 3-5).

I en motion (1972:910) till 1972 års riksdag hemställdes om sådan ändring av 4 kap. 8 § RB att valperioden för val av nämndeman sammanfaller med den period som gäller för val av kommunfullmäktige och att, när nämndeman avgår under den tid för vilken han blivit vald, fyllnadsval görs för återstoden av denna tid. Till stöd för motionen anfördes bl.a. att nuvarande ordning med successiv förnyelse av nämnden medför att större antal val måste göras än om nämnden som helhet valdes samtidigt samt att vid de ständigt återkommande val som förekommer i valkretsar med ett större antal nämndemän den av många önskade proportionaliteten äventyras.

Över motionen inhämtades yttranden från justitiekanslern (JK), Svea hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, domstolsväsendets organisationsnämnd (DON), Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Sveriges advokatsamfund och Svenska kommunförbundet. Vidare inkom yttranden från sju nämndemannaföreningar vid tingsrätter under de båda hovrätterna. Flertalet av remissinstanserna ställde sig negativa till de i motionen framförda förslagen. Man betonade nämndemannauppgiftens karaktär av särskilt förtroendeuppdrag med uppgifter som inte är politiska, betydelsen av att nämndemännen vinner erfarenhet och vana av domstolsarbetet samt faran för att en reform enligt motionens intentioner

skulle kunna äventyra kontinuiteten i nämndens arbete. Också kommunförbundet erinrade om att politiska bedömningar inte ingår i nämndemansuppdraget. Förbundet fann det dock naturligt att nominering till uppdrag som nämndeman sker via partigrupper. För ett på sådan nominering baserat val innebär emellertid de nuvarande reglerna olägenheter. Förbundet ansåg därför befogat att den i motionen aktualiserade frågan övervägs närmare.

I sitt betänkande med anledning av motionen (JuU 1972:23) erinrade *justitieutskottet* till en början om nämndemansuppdragets särskilda karaktär av förtroendeuppdrag, till vilket är knutet andra uppgifter än politiska. Uppdraget innebär utövande av en domarfunktion för vilken mindre vikt måste fästas vid tillhörigheten till visst parti än vid personliga kvalifikationer som omdömesgillhet, rättrådighet och självständighet. Sådana kvalifikationer har blivit särskilt betydelsefulla efter 1969 års domstolsreform varigenom nämnden gavs en starkare ställning och utrymme skapades för en mer individuellt betonad medverkan från nämndemännens sida än tidigare. Även om valkorporationen är politiskt sammansatt följer därav inte att nämndemansuppdraget kan uppfattas som förenat med politiskt ansvar på det sätt som gäller beträffande andra uppdrag, till vilka rekryteringen sker genom val av kommunfullmäktige och andra på politisk grund bildade valkorporationer.

Utskottet anförde vidare att det uppenbarligen krävs en tjänstgöringsperiod av inte alltför kort varaktighet och en viss kontinuitet inom nämnden om nämndemännen skall kunna skaffa sig den vana vid domstolsarbetet och den erfarenhet som fordras för att självständigt utöva den domargärning som uppdraget innefattar. Det hittillsvarande systemet med sexårig tjänstgöringstid och successiv förnyelse av nämnden är väl ägnat att tillgodose dessa önskemål.

Den rådande ordningen vid val av nämndemän medför emellertid enligt utskottets mening också vissa olägenheter av det slag som angetts i motionen. Antalet ofta återkommande valförrättningar i de kommunala representationerna kan bli stort och en tillämpning av proportionalitetsmetoden kan inte sällan leda till svårigheter. Dessa svårigheter skulle i huvudsak kunna undvikas om alla nämndemansbefattningar i valkretsens var föremål för nyval samtidigt. Utskottet pekade vidare på att fyllnadsväl efter avgången nämndeman i fastighetsdomstol samt skatterätt och länsrätt avser återstoden av den avgångnes tjänstgöringsperiod och att en övergång till den ordning som föreslås i motionen skulle innebära att samma regler i detta hänseende kommer att gälla för alla nämndemän.

Vid en avvägning av skälen för och emot en reform i den i motionen angivna riktningen sade sig utskottet — utan närmare utredning rörande förekomsten av valtekniska olägenheter inom skilda valkorporationer och i avsaknad av säkert underlag för bedömning av i vilken mån reformen låter sig förena med kraven på erfarenhet och kontinuitet i nämnden —

inte kunna tillstyrka bifall till motionen. Den i motionen aktualiserade problematiken förtjänade dock att närmare övervägas i lämpligt sammanhang. Anledning kunde då också finnas att jämte motionsförslaget pröva en av några remissorgan ifrågasatt lösning med val av halva antalet nämndemän vart tredje år. Behovet av bättre överensstämmelse mellan reglerna om fyllnadsval av nämndeman i tingsrätt å ena sidan samt nämndeman i fastighetsdomstol, skatterätt och länsrätt å andra sidan borde också övervägas.

Enligt utskottet borde det ankomma på Kungl. Maj:t att ta närmare ställning till formerna för den översyn av reglerna rörande val av nämndemän som utskottet sålunda uttalat sig för. Utskottet hemställde att riksdagen gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen (rskr 1972:275).

I en motion (1973:605) till 1973 års riksdag hemställdes om översyn av reglerna om val av nämndeman i fastighetsdomstol. I motionen anfördes bl.a. att den nuvarande ordningen, enligt vilken nämndeman i fastighetsdomstol väljs av särskilda valmän, utsedda av kommunfullmäktige i kommunerna inom domsagan, innebär en omständlig procedur. I vissa fall måste över 50 valmän sammankallas för en mycket kort valförrättning, påpekas det. I motionen förordas en övergång till en sådan ordning som gäller för bl.a. val av nämndemän i skatterätt och länsrätt, dvs. genom att landstinget i länet väljer nämndeman.

Med hänvisning till att den av riksdagen år 1972 förordade översynen av frågan om nämndemannaval i tingsrätt även torde inbegripa frågan om ordningen vid val av nämndeman vid fastighetsdomstol avlog riksdagen motionen på hemställan av justitieutskottet (JuU 1973:10).

Frågan om tillämpningen av majoritetsvalmetoden vid utseende av nämndemän har under år 1974 också tilldragit sig viss uppmärksamhet i den allmänna debatten. Frågan har också berörts i riksdagen. I det aktuella fallet hade majoritetspartiet inom fullmäktige i en kommun genomdrivit val av sina kandidater till de nämndemansplatser som stod under omval. Efter frågor i riksdagen med anledning av händelsen uttalade justie-ministern bl.a. att det är viktigt att nämnden får så bred anknytning i samhället som möjligt samt att ensidigt politiskt hemvist hos nämndemännen skulle kunna ge anledning till misstankar att nämndemännens politiska uppfattning inverkar på deras ställnings-taganden i den dömande verksamheten och därigenom kan äventyra allmänhetens förtroende för domstolarna (jfr riksdagens prot. 1974:21 s. 80).

Avslutningsvis skall nämnas att 1972 års domarutredning i sitt nyligen framlagda betänkande (SOU 1974:96) lagt fram förslag om införande av nämndemän också i hovrätt och kammarrätt. I fråga om den närmare innebörden av förslagen hänvisas till betänkandet.

3 Tingsrätts sammansättning i vidlyftiga brottmål

3.1 Nuvarande ordning

Bestämmelser om *tingsrätts sammansättning* vid huvudförhandling i brottmål finns i 1 kap. RB. Som princip gäller att rätten består av en lagfaren domare och nämnd. Ett viktigt undantag från huvudregeln är dock att rätten är domför med endast en lagfaren domare vid huvudförhandling i mål om brott för vilket inte är stadgat svårare straff än böter (3 §). I nämnd skall sitta fem nämndemän. Inträffar förfall för nämndeman sedan huvudförhandlingen påbörjats, är rätten domför med fyra i nämnden (4 §). I rättspraxis har vid tillämpning av denna undantagsregel som förfall godtagits även omständighet av lägre valör än sådan som enligt 32 kap. 8 § RB utgör laga förfall (NJA 1973 s. 113).

Om huvudförhandling inte hinner avslutas samma dag som den påbörjats, skall sammanträdet i princip pågå under erforderligt antal helgfria dagar i följd. Om det kan ske utan olägenhet, får dock avbrott i handläggningen, så länge sammanträdet pågår, äga rum under högst två söckendagar i veckan eller, om särskilda skäl ger anledning därtill, högst tre söckendagar i veckan (1 kap. 9 §).

De grundläggande bestämmelserna om *huvudförhandling* i brottmål i tingsrätt finns i 46 kap. RB. Enligt 11 § skall huvudförhandlingen såvitt möjligt fortgå i ett sammanhang utan annat avbrott än som kan föräledas av bestämmelserna i 1 kap. 9 §, till dess målet är färdigt till avgörande. Under vissa förutsättningar kan emellertid påbörjad huvudförhandling uppskjutas. Förhandlingen skall då återupptas så snart lämpligen kan ske. Vissa tidsfrister gäller för återupptagandet. Fortsatt huvudförhandling får hållas endast om den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum inte överstiger femton dagar. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om inte målet är av sådan omfattning, att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor, och rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället hålla fortsatt huvudförhandling. En särskild regel gäller för det fall att den tilltalade är häktad. I sådant fall skall förhandlingen återupptas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då häktningen skett därefter, från dagen för häktningen, om inte på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

I fråga om *omröstning* i brottmål finns regler i 29 kap. RB. När nämnd har säte i rätten skall ordföranden först säga sin mening och därefter inhämta nämndens (1 §). Vid meningsskiljaktighet mellan nämnd och ordförande gäller nämndens mening, om minst fyra nämndemän eller, då i nämnden endast är fyra, minst tre nämndemän är av samma mening om både domskälen och domslutet. I annat fall gäller ordförandens mening (3 §). Nämndens rösträtt brukar betecknas som kollektiv, eftersom nämnden

endast som grupp kan diktera avgörandet. I den praktiskt viktigaste situationen att två meningar står mot varandra innebär omröstningsbestämmelserna i sak detsamma som om individuell rösträtt hade gällt med utslagsröst för ordföranden.

Har nämnden bestämt rättens avgörande ansvarar varje nämndeman, som med sin röst bidragit till utgången, för avgörandet (7 §). Härav följer motsatsvis att det endast är ordföranden som svarar för rättens avgörande när detta grundas på hans mening. Nämndeman kan emellertid efter underrättsreformen år 1969 få sin skiljaktiga mening antecknad i protokollet.

Vid omröstning, när nämnd inte har säte i rätten, gäller att rättens avgörande avfattas enligt den mening som omfattas av flertalet ledamöter. Vid lika röstetal gäller den lindrigaste meningen. Om inte någon mening kan anses som lindrigast har ordföranden utslagsröst (3 § andra stycket).

När det gäller behandlingen av stora brottmål är möjligheterna till *uppdelning av åtal* på flera rättegångar av intresse. Regler härom finns i 45 kap. 3 § RB. Om åtal har väckts mot någon för flera brott eller åtal har väckts mot flera för att ha tagit del i samma brott, skall åtalen handläggas i en rättegång, om inte rätten finner särskild handläggning vara lämpligare. Åtal mot flera för olika brott får handläggas i en rättegång, om det är till gagn för utredningen. När skäl till det föreligger får åtalen åter särskiljas. Om flera åtal handläggs i samma rättegång, får dom ges beträffande något av åtalen trots att handläggningen angående de övriga inte avslutats. Avser åtalen samma tilltalade krävs det dock synnerliga skäl för att sådan deldom skall få meddelas.

Det normala är att åklagare försöker att i ett sammanhang åtala alla de brott han anser en viss person ha begått. Åklagaren har emellertid inte någon skyldighet att sammanföra brotten i en och samma stämningsansökan och han har inte heller någon skyldighet att, om flera tagit del i samma brott, väcka åtal mot dessa personer i ett sammanhang. Detta blir särskilt betydelsefullt i åtskilliga stora och invecklade brottmål, där utredningen i ett visst avsnitt ofta kan avgränsas från andra avsnitt och färdigställas i etapper. När brotten har ett starkt samband med varandra är dylika uppdelningar ofta dock inte möjliga.

3.2 Dansk och norsk rätt

Problemet att säkerställa rättens domförhet även om någon av dess ledamöter får förfall under pågående rättegång är i de danska och norska processlagarna löst genom bestämmelser som gör det möjligt att tillsätta suppleant för domare i vissa situationer.

I Danmark finns dessa bestämmelser för landsret i § 6 och för underret i § 18 1916 års lov om rettens pleje. För landsretens del gäller att domstolen i grövre brottmål består av minst tre rättsbildade landsretsdommere och

tolv jurymän, naevninger, samt i andra mål av tre landsretsdommere och tre lekmannadomare, domsmaend. I mål som kan antas bli av längre varaktighet, kan landsrettens president bestämma att suppleanter för juristdomarna och jurymännen resp. för lekmannadomarna skall närvara vid förhandlingen. Suppleanterna går in i rätten resp. juryn om någon av de ordinarie ledamöterna får förhinder att medverka, men deltar dessförinnan inte i dess överläggning och dom. De kan dock enligt ordförandens bestämmande få närvara vid överläggningarna. Underret består i vissa brottmål av en lagfaren domare och två domsmaend. För de båda senare kan i långvarigare mål förordnas en suppleant. Bestämmelse om suppleant för ordföranden saknas däremot.

I Norge gäller enligt § 5 1915 års lov om domstolene att i høyesterett ordföranden i vidlyftiga mål kan bestämma att, utöver de fem ledamöter som rätten normalt består av, ytterligare en eller två domare skall närvara vid förhandlingen för att gå in i domstolen om någon får förfall. Enligt § 12 samma lag kan ordföranden i lagmansrett, som består av tre domare, bestämma att i vidlyftigt mål en suppleant (varamann) skall följa förhandlingarna och inträda i rätten om någon ledamot får förfall. I § 20 samma lag finns liknande bestämmelser för herreds- och byretten.

3.3 Tidigare reformförslag m.m.

Frågan om åtgärder för att motverka uppkomsten och underlätta handläggningen av vidlyftiga mål behandlades av 1951 års rättegångskommitté i promemorian (SOU 1955:10) Vidlyftiga brottmål. Kommittén föreslog bl.a. (s. 52) efter förebild från dansk och norsk rätt att i synnerligen vidlyftigt mål, då rätten bestod av en lagfaren domare och nämnd, hovrätten skulle kunna förordna lagfaren domare att övervara huvudförhandlingen för att vid förfall för ordföranden inträda i dennes ställe i rätten. Några motsvarande bestämmelser om nämndemän var med då gällande regler inte aktuella. Enligt förslaget skulle suppleanten övervara hela huvudförhandlingen och närvara vid rättens överläggningar inom stängda dörrar. Så länge han inte hade inträtt i rätten, skulle han dock inte få delta i rättens dom eller beslut. Inträffade förfall för den ordinarie ordföranden skulle suppleanten i fortsättningen tjänstgöra som ordförande till dess målet blivit avgjort.

På grundval av rättegångskommitténs betänkande föreslogs i prop. 1956:142 vissa ändringar i rättegångsförfarandet i syfte att underlätta handläggningen av mycket vidlyftiga mål. Propositionen innehöll dock inte något förslag om suppleant för ordföranden i nämndmål. Föredragande departementschefen yttrade bl.a. (s. 35) att önskemålet att säkra rättens domförhet i vidlyftiga mål kunde förverkligas även genom en ökning av antalet lagfarna ledamöter i domstol med nämnd och att en sådan lösning kunde förenas med en domförhetsregel av innehåll att domstolen var

domför även med ett mindre antal ledamöter än det som högst ägde sitta i rätten. Eftersom frågan hade sådant samband med de större spörsmålen om underrätternas sammansättning och domförhetsreglerna vilka då var föremål för särskild utredning (stadsdomstolsutredningen) fick frågan om suppleant för rättens ordförande anstå t.v.

I betänkandet (SOU 1961:6) Underrätterna tog stadsdomstolsutredningen upp frågan om suppleant för ordföranden i vidlyftiga mål. Utredningen sade sig (s. 73) dela rättegångskommitténs uppfattning, att det i fråga om mycket vidlyftiga mål var en brist i gällande ordning att domstol med nämnd förlorade sin domförhet, om ordföranden blev ur stånd att tjänstgöra. Utredningens förslag överensstämde i allt väsentligt med rättegångskommitténs. Enligt förslaget skulle suppleanten sitta i rätten också innan han övertagit ordförandeskapet. Härav följde att suppleanten under hela huvudförhandlingen fick delta i den processledning som rätten utövade. Liksom övriga ledamöter i rätten fick han framställa frågor till parterna och andra som skulle höras. Suppleanten skulle närvara vid och delta i rättens överläggningar. Han fick dock inte delta i rättens avgörande annat än om han hade inträtt som ordförande. Ansvar för avgörandet skulle föreligga endast om suppleanten övertagit ordförandeskapet. Suppleant för ordföranden skulle förordnas av hovrätten. En förutsättning var att målet var synnerligen vidlyftigt.

Utredningen övervägde också en lösning enligt vilken antalet lagfarna domare med säte och stämma i rätten skulle ökas i nämndmålen. Alternativet avvisades dock med motiveringen att en regel av det slaget var förenad med åtskilliga svårigheter av både principiell och organisatorisk art. Enligt utredningen borde i en kombination av juristkollegial sammansättning och nämnd ingå minst tre lagfarna domare; om endast två fackdomare satt i rätten kunde nämnden vid uppkommen menings-skiljaktighet mellan juristerna bli utan den vägledning för sitt ställningstagande som var önskvärd. En på sådant sätt sammansatt underrätt skulle emellertid utåt sett kunna te sig mer kvalificerad än hovrätten, något som skulle strida mot grunderna för instansordningen. En sammansättning med flera jurister kunde vidare vara ägnad att försvaga nämndens ställning och inflytande. Dessutom skulle omröstningsförfarandet bli i tekniskt hänseende invecklat och svårhanterligt. De undantagsfall då sammansättningen skulle tillämpas lät sig inte heller bestämma med nöjaktig precision. En fråga som i viss mån hängde samman med frågan om särskild sammansättning på grund av målets omfattning var om ett måls invecklade beskaffenhet skulle anses motivera en förstärkning av rätten. Stadsdomstolsutredningen menade att det kunde anföras vissa skäl för en utökning av antalet lagfarna domare i svårbedömda mål och hänvisade bl.a. till mål som rörde mera invecklade och svåra lagtolknings- och bevisfrågor. Utredningen ville emellertid av samma skäl som beträffande de stora brottmålen inte förorda en sådan lösning.

Vid remissbehandlingen av stadsdomstolsutredningens betänkande godtogs förslaget om suppleant för ordföranden av bl.a. fem hovrätter samt häradshövdinge- och stadsdomareföreningarna. Några av dessa remissinstanser ansåg dock att suppleanten hellre borde göras till ledamot i domstolen utan inskränkning i sina befogenheter, varvid domstolen vid förfall för en av de lagfarna domarna skulle vara domför med en lagfaren domare och nämnd.

Förslaget om ordförandesuppleant avstyrktes av bl.a. riksåklagaren (RÅ) och hovrätten över Skåne och Blekinge, vilka inte ansåg tillräckliga skäl föreligga för en sådan reform. Hovrätten framhöll att det inte kunde antas att en jurist, som hade följt handläggningen av ett mål under den ovissa förutsättningen att han eventuellt kunde komma att få inträda i ordförandens ställe, kunde fullgöra uppgiften på ett tillfredsställande sätt. Liknande farhågor uttalades av Svea hovrätt som förklarade sig endast kunna tillstyrka förslaget som en nödfallsutväg.

Stadsdomstolsutredningens förslag föranledde inte någon lagstiftning.

Vid underrättsreformen år 1969 berördes inte frågan om förstärkning av det lagfarna elementet i tingsrätt i stora eller invecklade brottmål. I fråga om nämnden föreslogs i prop. 1969:44 (s. 197) att denna i normalfallet skulle bestå av fyra nämndemän. I mål vari huvudförhandlingen kunde beräknas pågå mera än två dagar fick dock fem nämndemän sitta i nämnden. Dessutom föreslogs att rätten vid förfall för nämndeman efter det att huvudförhandlingen påbörjats skulle vara domför med tre i nämnden.

Vid riksdagsbehandlingen av propositionen föreslog första lagutskottet (ILU 1969:38) en ökning av nämndemännens antal så att nämnden generellt bestod av fem nämndemän, dvs. det antal som i propositionen avsetts för endast långvariga mål. Utskottet uppehöll sig inte vid frågan om förstärkt sammansättning av nämnden i långvarigare mål. Riksdagen godtog vad utskottet föreslagit. Ändringarna i RB är avfattade i enlighet härmed.

3.4 Stockholms tingsrätts framställning

I skrivelse den 4 december 1972 har Stockholms tingsrätt med hänvisning till en den 27 november 1972 dagtecknad promemoria hemställt om vissa ändringar i RB i syfte att komma till rätta med de särskilda problem som uppkommer vid handläggningen av mycket stora brottmål. Tingsrätten nämner att antalet brottmål vid domstolen med mer än tolv huvudförhandlingsdagar år 1970 var två, år 1971 fem och under första halvåret 1972 sju. Mot bakgrunden av ökningen framhålls att riskerna för att någon av rättens ledamöter skall insjukna eller av annan anledning bli ur stånd att delta i den fortsatta handläggningen ökat och att detta är ägnat att inge oro. Det framstår som önskvärt att ordföranden vid handlägg-

ningen av de mycket stora brottmålen får en lagfaren bisittare. Enligt tingsrättens mening talar även den ofta orimliga arbetsbörda, som handläggningen av sådana mål kan medföra för den juristdomare som ensam svarar för handläggningen, för att antalet jurister bör vara två. Tingsrätten föreslår därför att domförhetsreglerna ändras så att domstolen i dessa mål får bestå av två lagfarna domare jämte nämnd eller, alternativt, att en suppleant finns för rättens ordförande. Med hänsyn till risken för förfall bör vidare enligt tingsrätten övervägas att öka antalet nämndemen i sådana mål till sex eller att, med bibehållande av det nuvarande antalet, låta rätten vid förfall vara domför med tre i nämnden eller att införa suppleant för nämndeman.

I tingsrättens promemoria berörs bl.a. också frågan om avbrott i huvudförhandling (1 kap. 9 § RB). Det anmärks att avbrott från formell synpunkt innebär att ett enda sammanträde alltjämt pågår, vilket omfattar såväl förhandlingsdagar som avbrottsdagar samt sön- och helgdagar. Reglerna om avbrott gäller oavsett om målet är mycket stort. De innebär att session helgfria veckor skall hållas fyra eller, om särskilda skäl föranleder därtill — t.ex. målets långa handläggningstid eller annan vidlyftighet — tre söckendagar i veckan. Antalet avbrottsdagar visar sig enligt tingsrätten inte sällan otillräckligt i de mycket stora brottmålen. Den nuvarande ordningen ger inte rätten den tid till förfogande mellan sessionsdagarna som behövs för överläggningar, sammanfattningar, överväganden och förberedelser inför den fortsatta huvudförhandlingen. Till följd härav kommer bl.a. koncentrationsprincipen och omedelbarhetsprincipen att i viss mån åsidosättas. Tingsrätten föreslår att antalet avbrottsdagar bestäms så att minimiantalet rättegångsdagar blir två i veckan. Ändringen kan åstadkommas genom att ordet "söckendag" i 1 kap. 9 § RB byts ut mot "arbetsdag". Härigenom behöver lördag och vissa dagar före helgdag inte räknas in bland det tillåtna antalet avbrottsdagar.

I promemorian föreslår tingsrätten slutligen att möjligheterna för åklagare att underlåta åtal vid s.k. seriebrottslighet vidgas. Dessutom behandlas i promemorian olika frågor av organisatorisk och praktisk natur.

Svea hovrätt har med eget yttrande överlämnat tingsrättens framställning till justitiedepartementet. Enligt hovrätten gäller flertalet av de synpunkter som framförs i tingsrättens promemoria frågor som kan och bör lösas på tingsrätts- eller hovrättsnivå och motsvarande nivåer inom åklagarväsendet. Frågorna om rättens sammansättning och domförhet är emellertid även enligt hovrättens mening väl värda att utredas närmare. Som utgångspunkt för en sådan utredning bör gälla bl.a. att endast den som från början deltagit i förhandlingen som domare bör få delta i målets avgörande och att hovrättsfiskal inte kan anses ha den särskilda erfarenhet som bör krävas för att döma i mål av denna omfattning.

Förslaget att genom ändring i RB öppna möjlighet till inskränkning av antalet sammanträdesdagar till två i veckan bör däremot enligt hovrättens

mening inte genomföras. Den i stora mål vanligen tillämpade ordningen med två förhandlingsfria arbetsdagar i veckan ger regelmässigt domstolen tillräcklig tid för planering av den fortsatta förhandlingen och för bearbetning av redan förebragt utredningsmaterial.

4 Ed och försäkran

4.1 Nuvarande ordning

I RB finns bestämmelser om ed och försäkran på ett flertal ställen. Enligt de olika edsformulären skall det löfte eller den utfästelse som innefattas i eden avges "inför Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord". Ed avläggs med handen på bibeln. Vid försäkran avges i stället samma löfte eller utfästelse på "heder och samvete".

Enligt 4 kap. 11 § RB skall domare, innan han får tjänstgöra, avlägga s.k. domared enligt vilken den blivande domaren lovar att i sin ämbetsutövning iaktta vissa närmare angivna etiska grundsatser. Med domstolens eller ordförandens tillstånd får den som på grund av sin åskådning i religiöst hänseende hyser betänkligheter mot att avlägga ed i stället avge försäkran på heder och samvete av samma innehåll i övrigt som edsformuläret. Den som tjänstgör som protokollförare och som inte har avlagt domared skall enligt 6 kap. 2 § RB avlägga ed att han efter bästa förstånd skall fullgöra uppgiften och inte yppa vad som tilldragit sig vid rättens enskilda överläggningar. Eden kan liksom domareden bytas ut mot försäkran. Enligt 5 kap. 7 § resp. 6 kap. 9 § RB skall den som förordnas till tolk eller stenograf avlägga ed att han efter bästa förstånd skall fullgöra sitt uppdrag.

I 36 kap. 11 § finns bestämmelser om vittnesed vari vittnet försäkrar att han skall tala sanning. Eden får bytas ut mot försäkran om vittnet säger sig på grund av sin åskådning i religiöst hänseende inte vilja avlägga ed. Om vittnet inte tillhör kristen eller mosaisk troslära skall vittnet avge försäkran. Vittnesed avläggs enligt svensk rätt före förhöret (s.k. promissorisk ed eller löftesed) medan den enligt en del främmande rättsordningar, t.ex. i Danmark och Norge, avläggs efter vittnesmålet (s.k. assertorisk ed eller bekräftesed). I 37 kap. 3 § RB finns bestämmelser om sanningsförsäkran vid förhör med part i tvistemål. Denna försäkran har samma lydelse som vittnesförsäkran. I 40 kap. 9 § finns bestämmelser om ed vid förhör med sakkunnig. Om utbyte av ed mot försäkran gäller för sakkunnig samma regler som för vittne.

RB:s bestämmelser om ed och försäkran gäller på grund av hänvisning i andra författningar också på många håll utanför RB:s omedelbara tillämpningsområde. Som exempel kan nämnas hänvisningarna till bestämmelserna om domared i 15 § lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar, 11 § lagen (1971:52) om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt, 3 kap. 1 § lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister och 19 § militära rättegångslagen (1948:472). I 25 § förvaltningsprocesslagen

anges att förhör med vittne och sakkunnig vid förvaltningsdomstol får hållas under ed eller försäkran. I fråga om formerna för sådant förhör hänvisas till RB:s bestämmelser. En liknande hänvisning finns i 13 § lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder. I 305 § sjölagen (1891:35 s. 1, omtryckt 1974:621) föreskrivs att konsul som håller sjöförklaring inte äger uppta ed eller försäkran. Till skillnad mot vad som gäller för domare skall enligt 5 § lagen (1949:164) med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål jury inte avlägga ed utan försäkran på heder och samvete att efter bästa förstånd besvara de frågor som rätten ställer och att iaktta tystnadsplikt.

Frågor om edgång inför domstol berörs vidare i lagen (1946:816) om bevisupptagning åt utländsk domstol, lagen (1946:818) om bevisupptagning åt vissa internationella organ och lagen (1946:819) om upptagande av ed för rättighets tillvaratagande i utlandet. Bestämmelserna härom innebär i korthet att svensk domstol så långt möjligt skall efterkomma framställning om processuell åtgärd som begärts av eller behövs vid bl.a. utländsk domstol eller internationellt organ, även om åtgärden inte överensstämmer direkt med vad som gäller enligt svensk rätt. Det är alltså möjligt att under vissa förutsättningar låta person avlägga ed med användande av andra ordalag än som följer av de svenska edsformulären m.m.

I 20 kap. 6 § ärvdabalken finns bestämmelser om bouppteckningsed vid bouppteckning efter avliden. Reglerna innebär att den som uppgivit boet skall teckna försäkran under edlig förpliktelse på bouppteckningshandlingen att hans uppgifter till bouppteckningen är riktiga. Bouppgivaren och annan kan också åläggas att bestyrka sin uppgift med ed (jfr även 67 § förordningen 1941:416 om arvsskatt och gåvoskatt). Motsvarande bestämmelser gäller enligt 9 kap. 9 § resp. 11 kap. 12 § giftermålsbalken för make i fråga om bouppteckning efter boskillnad eller äktenskapsskillnad.

I 91-94 och 185 §§ konkurslagen (1921:225) finns bestämmelser om s.k. gäldenärsed i konkurs. Sådan edgång kan åläggas i första hand konkursgäldenären men även vissa andra honom närstående personer. Vidare kan enligt 116-123 §§ konkurslagen borgenär åläggas att avlägga borgenärsed. I 25 och 26 §§ ackordslagen (1970:847) finns bestämmelser om edgång i ärende om offentligt ackord. I lagen (1921:244) om utmätningssed finns utförliga bestämmelser om utmätningssed, dvs en gäldenärs edliga bekräftelse av förteckning över sina tillgångar.

Uttryckliga regler om rätt att byta ut ed mot försäkran finns främst i de olika bestämmelserna i RB. Enligt 23 § lagen (1946:804) om införande av nya RB skall emellertid vad som i RB är stadgat om lydelsen av ed och om eds utbyte mot försäkran på heder och samvete äga motsvarande tillämpning i andra fall, då enligt lag eller författning ed skall avläggas inför domstol eller annan myndighet.

Bestämmelser om påföljd för oriktiga uppgifter som lämnats under ed eller försäkran finns i 15 kap. 1-3 §§ brottsbalken. Den som under laga ed

eller under försäkran som avges i eds ställe lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen döms för mened till fängelse i högst fyra år eller i ringa fall till böter eller fängelse i högst sex månader. För grov mened är påföljden fängelse i lägst två och högst åtta år (1 §). För osann partsutsaga döms den som vid förhör under sanningsförsäkran lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen till fängelse i högst två år eller i ringa fall till böter eller fängelse i högst sex månader (2 §). Och för ovarsam utsaga döms den som av grov oaktsamhet begår gärning som sägs i 1 eller 2 § till böter eller fängelse i högst sex månader (3 §). Härutöver finns i 15 kap. 4 a § en särskild regel om ansvar för osann eller ovarsam utsaga inför nordisk domstol. Regeln har införts i samband med det år 1974 beslutade systemet med nordisk vittnesplikt (prop. 1974:95).

4.2 Ur förarbetena till RB

I sitt betänkande (SOU 1938:44) med förslag till RB uttalade processlagberedningen bl.a. följande angående vittneseden (s. 396).

I likhet med vad för närvarande gäller synes vittne i regel böra avgiva sin utsaga under ed. Även om eden icke längre har samma betydelse för inskränkning av vittnes sanningsskyldighet som den tidigare ägt, skulle dock dess avskaffande minska möjligheterna att erhålla pålitliga vittnesberättelser. Ej heller synes tillräcklig anledning föreligga att utbyta den nuvarande löfteseden, som avlägges före vittnesmålet, mot en efterföljande bekräftelseed.

Beredningen föreslog att rätten, om vittne sade sig hysa betänklighet mot att avlägga vittnesed på grund av sin åskådning i religiöst hänseende, skulle kunna medge vittnet att i stället avge försäkran på heder och samvete. En förutsättning för utbyte skulle dock vara att rätten fann att vittnets betänklighet kunde antas vara allvarligt grundad. I dispositivt mål skulle vidare vittne få höras utan ed om parterna eftergav eden. Detta skulle dock inte lösa till inskränkning i det straffrättsliga ansvaret för oriktig utsaga. I motiveringen till förslagen anförde beredningen bl.a. följande (s. 397).

Enligt 16 § förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning skall, då främmande trosbekännare är av sådan lära, som ej tillstodder honom att avlägga ed, då den enligt lag erfordras, Kungl. Maj:t förordna, huru förfaras bör. I dylikt fall, bl.a. då fråga är om vittnesed, pågår Kungl. Maj:t föreskriva, att eden skall utbytas mot en högtidlig försäkran på heder och samvete. Förordningen avser enligt sin lydelse allenast bekännare av annan kristen troslära än den evangelisk-lutherska. I praxis har emellertid nämnda föreskrift erhållit en vidare tillämpning och i vissa fall använts även beträffande sådan medlem av svenska kyrkan, som av samvetsbetänkligheter ansett sig förhindrad att avlägga ed. Befogenheten att ersätta eden med försäkran på heder och samvete är dock alltför snävt begränsad. Den bör, såsom ock riksdagen antytt, utvidgas och tillika fastställas i lagen. Till undvikande av det nuvarande omständliga och tidskrävande förfarandet

bör överlämnas åt den rätt, där vittnet skall höras, att pröva framställning om utbyte av eden. Sådant utbyte bör kunna ske ej blott då vittnets betänkligheter mot avläggande av ed äro grundade i viss religiös övertygelse utan även då på grund av vittnets inställning till religionen det religiösa momentet i eden för vittnet saknar betydelse. Rätten bör emellertid söka förvissa sig om att vittnets betänkligheter verkligen äro allvarligt grundade.

I sitt utlåtande över beredningens förslag anförde lagrådet bl.a. följande (prop. 1941:5 s. 225).

För det stora flertalet av landets befolkning torde eden allttjämt framstå såsom den självfallna formen för sanningsförsäkran av vittne. Att denna form, såsom i förslaget skett, behandlas såsom den normala och sättes främst, är därför i sin ordning. Därigenom får emellertid ej undanskymmas, att försäkran på heder och samvete (enligt 13 §) måste betraktas såsom en i och för sig med eden jäinställd form av sanningsförsäkran. Från rättsordningens synpunkt är valet mellan dessa båda former utan större betydelse, för så vitt anledning ej föreligger, att ett vittne önskar undslippa ed därför att han anser sig mindre bunden av en försäkran på heder och samvete. I detta fall bör uppenbarligen eden ej få utbytas mot försäkran. Stadgandet härom synes lämpligen böra avfattas så, att rätten under den (i 13 §) angivna förutsättningen skall medgiva att vittne i stället för ed avgiver försäkran, om vittnets betänklighet mot eden ej kan antagas sakna allvarlig grund.

I propositionen (s. 520) erinrade föredragande departementschefen om att lagrådet förordat att stadgandet om rätt för vittne att byta ut ed mot försäkran borde avfattas så, att rätten fick lämna medgivande därtill om vittnets betänkligheter mot eden inte kunde tänkas sakna allvarlig grund, medan enligt beredningens förslag utbyte endast fick ske om betänkligheten kunde antas vara allvarligt grundad. Departementschefen sade sig inte finna tillräckliga skäl att gå ifrån beredningens förslag på denna punkt.

I prop. 1941:5 upptogs processlagberedningens förslag att ed skulle kunna efterges i dispositiva mål. Den föreslagna regeln ersattes efter riksdagsbehandlingen av en bestämmelse enligt vilken vittne fick byta ut ed mot försäkran om parterna medgav det och rätten fann det kunna tillåtas. I sitt av riksdagen godkända utlåtande anförde första särskilda utskottet följande härom.

Genom de vidgade möjligheter till utbytande av ed mot försäkran, som förslaget medger, har enligt utskottets mening ett av de viktigaste motiven för institutet eftergift av ed bortfallit. Även ur andra synpunkter kunna skäl anföras för borttagande av detta institut. Sålunda synes det oegentligt att vissa vittnen presumeras vara särskilt trovärdiga och på denna grund slippa att avlägga ed eller försäkran. I straffrättsligt hänseende kunna betänkligheter möta mot att för mened straffa vittne som avgivit falsk utsaga utan att någon bekräftelseform använts. Utskottet förordar därför, att (det i 12 § upptagna) stadgandet utgår. I samband därmed bör enligt utskottets mening möjligheten att utbyta ed mot försäkran på heder och samvete ytterligare ökas. I sådana fall, då parterna äro ense därom, torde betänkligheter icke möta mot ett dylikt utbyte, under förutsättning att

rätten finner det kunna tillåtas. Sådant tillstånd torde ej böra lämnas i grova brottmål, varom dock uttrycklig bestämmelse ej synes erforderlig. Det av utskottet i enlighet härmed föreslagna stadgandet torde särskilt kunna vinna tillämpning då vittne säger sig hysa religiösa betänkligheter mot att avlägga ed och rätten finner en prövning huruvida betänkligheterna äro allvarligt grundade möta svårighet.

Genom lagändring år 1968 (prop. 1968:82) ändrades förutsättningarna för utbytande av vittnesed mot försäkran så, att bestämmelsen om rättens prövning av allvaret i de av vittnet uppgivna religiösa betänkligheterna togs bort.

I fråga om domared gällde enligt RB:s ursprungliga lydelse att befogenheten att medge utbyte av ed mot försäkran tillkom Kungl. Maj:t. Genom lagändring år 1959 (jfr prop. 1959:143) överfördes befogenheten till den domstol eller ordförande som hade att ta upp eden.

4.3 Reformförslag

Redan vid 1948 års riksdag ifrågasattes i en motion att det religiösa momentet i domareden skulle tas bort och att eden generellt skulle ersättas av en domarförsäkran. Motionen avslogs emellertid av riksdagen (mot. 1948:II:30, ILU 1948:8).

Vid 1966 års riksdag väcktes motioner med samma syfte, i första hand avseende byte av vittneseden mot försäkran men med framhållande att skälen för motionsyrkandena gällde all edgång (mot. 1966:I:562 och II:695). Yttrande över motionerna avgavs av riksåklagaren, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges häradshövdingar och Föreningen Sveriges stadsdomare. De flesta remissinstanserna avstyrkte förslaget att vittneseden skulle ersättas av försäkran. Förslaget tillstyrktes dock av häradshövdingeföreningen som ansåg övervägande skäl tala för att åtminstone de religiösa inslagen i edsavläggelsen utmönstrades. Föreningen ifrågasatte om inte benämningen ed och därtill anslutande ord (mened, edgång, svära) kunde bibehållas även utan anknytning till de religiösa momenten. Härigenom skulle man kunna bevara något av den speciellt högtidliga form, som ingår i det nuvarande edsformuläret, och markera skillnaden mellan vittnesmålen och de skriftliga försäkringar på heder och samvete, som i många sammanhang krävs och som — ehuru i och för sig allvarliga och förbindande — dock är av en annan valör än vittnesmål och annan edsavläggelse inför domstol.

Riksdagen avslog motionerna med motiveringen att lagrådets uttalande under förarbetena till RB, att eden för det stora flertalet av landets befolkning torde framstå som den naturliga formen för sanningsförsäkran av vittne, alltså fick anses äga giltighet. Däremot uttalade sig riksdagen för en viss, år 1968 genomförd, jämkning av formerna för utbyte av vittnesed mot försäkran (ILU 1966:20).

I sitt slutbetänkande (SOU 1972:36) Samhälle och trossamfund (s. 100,

110) har 1968 års beredning om stat och kyrka berört frågan om ed och försäkran. Beredningen anmärker att vittne enligt RB skall avlägga ed men att ett "borgerligt" alternativ finns, nämligen sanningsförsäkran. I praktiken torde dessa bestämmelser tillämpas så att det ankommer på vittnet att självt ta initiativ för att få avlägga sanningsförsäkran. Beredningen säger sig finna det väsentligt att lagen omformuleras, så att det klart framgår att här är fråga om två likvärdiga alternativ. Förslaget om omarbetning av reglerna om edsavläggelse/sanningsförsäkran bör enligt beredningen genomföras vid lämpligt tillfälle.

Vid remissbehandlingen av beredningens betänkande har dess förslag i förevarande del diskuterats bara av ett mindre antal instanser (se den i SOU 1974:9 publicerade remissammanställningen s. 259). Förslaget tillstyrks av Svea hovrätt, hovrätten för Västra Sverige, ärkebiskopen, domkapitlet i Lund, Förbundet för religionsfrihet, Sveriges frikyrkoråds samarbetsnämnd, Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, Moderata ungdomsförbundet, Folkpartiets ungdomsförbund, Förbundet för kristen enhet samt enstaka kommuner.

De flesta av de till förslaget positiva instanserna vill dock gå ett steg längre än beredningen och helt avskaffa edsavläggelse. Skälen härför är olikartade hos icke-kyrkliga och kyrkliga instanser. Hovrätten för Västra Sverige uttalar sålunda att det enligt hovrättens erfarenhet förefaller som om åtskilliga av de personer som avlägger vittneseden ägnar föga tanke åt edens allvarliga och högtidliga innebörd. För dessa skulle sannolikt en försäkran på heder och samvete att tala sanning vara i högre grad än eden ägnad att mana till eftertanke och iakttagande. Och vad gäller flertalet av övriga rättegångsvittnen kan edens ersättande med försäkran knappast antas få några menliga verkningar. Enligt hovrättens mening ligger det något stötande i att personer, som är helt likgiltiga i religiösa ting, avlägger en ed, vars ordalydelse och innebörd förutsätter att de som går eden har en bestämd trosuppfattning. Är man, såsom föreslagits, beredd att låta vittnena i en framtid äga fritt välja mellan ed och försäkran, kan man lika väl eller än hellre avskaffa edsalternativet. Ärkebiskopen uttalar att det från kristet håll kan resas principiella betänkligheter mot brukandet av ed i olika offentliga sammanhang. Enligt allmänkyrklig tradition har dock edgång ansetts tillåten för en kristen, om staten kräver det. I och med att staten inte kräver edgång utan medger ett "borgerligt" alternativ i form av sanningsförsäkran, saknas från kristen synpunkt motiv för att bibehålla ed. Ärkebiskopen förordar därför att sanningsförsäkran i alla offentliga sammanhang får ersätta hittills brukade edsformulär.

Kritik mot beredningens förslag i förevarande del har framförts endast av några församlingar (se SOU 1974:9 s. 260).

I en motion (nr 1260) till 1974 års riksdag tas beredningens förslag om vittnesed och sanningsförsäkran upp. I motionen anmärks att frågan om en omarbetning av bestämmelserna om edsavläggelse så, att en från

religionsfrihetssynpunkt mera tillfredsställande ordning kommer till stånd, inte har något direkt samband med hur förhållandet mellan staten och kyrkan skall vara utformat. En sådan omarbetning bör därför aktualiseras utan dröjsmål. Från samma principiella utgångspunkt finns det enligt motionären skäl att uppmärksamma också RB:s bestämmelser om domared, vilka inte särskilt berördes i beredningens betänkande.

I sitt av riksdagen godkända betänkande i anledning av motionen (JuU 1974:8) uttalar justitieutskottet att den nu gällande ordningen i fråga om avläggande av ed är mindre tillfredsställande. Det kan nämligen inte uteslutas att den som skall höras inför rätta saknar kännedom om RB:s regler om utbyte av ed mot försäkran och därför går miste om det för honom kanske mer tilltalande alternativet att få avge sin utsaga under försäkran. Utskottet anser likväl inte någon framställning till Kungl. Maj:t i ämnet vara påkallad, eftersom man förutsätter att Kungl. Maj:t ändå tar upp frågorna till prövning i lämpligt sammanhang.

5 Överväganden

5.1 Formerna för val av nämndeman

5.1.1 Nämndeman i tingsrätt

Formerna för utseende av nämndemän i allmän underrätt har varit oförändrade sedan lång tid tillbaka. Nämndemännen väljs kommunvis av fullmäktige i kommunen. Mandattiden är sex år. Omval efter nämndeman som avgår i förtid sker för ny sexårsperiod. Ett system med successiv förnyelse tillämpas således. Val av nämndeman är formellt majoritetsval. Genom överenskommelse mellan de politiska partierna sker dock valet mestadels efter proportionella grunder.

Som framgår av den tidigare redogörelsen har vid åtskilliga tillfällen under senare tid ifrågasatts ändringar i den sålunda gällande ordningen för val av nämndemän. Ändringsförslagen har främst avsett lagfästande av proportionell valmetod och förkortning av mandatperioden. Frågan har fått förnyad aktualitet vid 1972 års riksdag, som uttalat sig för en översyn av reglerna om val av nämndemän.

En given utgångspunkt för bedömningen av om nuvarande regler bör ändras är vilka krav man vill ställa på dem som skall utses till nämndemän. Lekmannainslaget i domstolarna syftar bl.a. till att det allmänna medborgerliga omdömet skall komma till uttryck i rättskipningen. Beträktad som kollektiv bör nämnden därför ha en så allsidig sammansättning som möjligt. Det bör således eftersträvas att ledamöterna i nämnden har anknytning till olika samhällsgrupper och att de har erfarenhet från skilda verksamhetsområden (jfr prop. 1969:44 s. 194).

Som har betonats av justitieutskottet (JuU 1972:23 s. 11) måste vidare beaktas nämndemansuppdragets karaktär av förtroendeuppdrag med andra än politiska uppgifter. Uppdraget innebär utövande av en domar-

funktion. För att det allmänna medborgerliga omdömet skall kunna komma till uttryck i den rättstillämpande verksamheten måste lekmanna-representanterna i domstolen besitta egenskaper som rättrådighet, gott omdöme och allmän livserfarenhet. Det ökade utrymme för individuella insatser i domstolsarbetet som nämndemännen har fått genom 1969 års undererrättsreform ställer också krav på självständighet och integritet hos den som skall utses till nämndeman.

För att garantera att de som tjänstgör som nämndemän har de kvalifikationerna som nämnts nu bör rekryteringen liksom hittills ske genom att lämpliga personer väljs av kommunfullmäktige. Någon annan valkorporation än kommunfullmäktige i den eller de kommuner som hör till domsagan kan knappast komma i fråga, och förslag i annan riktning har inte heller förts fram i den allmänna debatten. Anförtros valet åt kommunfullmäktige, är det naturliga att valet sker med beaktande av de politiska partiernas representation i fullmäktige. Härav följer emellertid inte att partipolitisk tillhörighet ensam bör få fälla avgörandet när nämndeman skall utses. Inom en krets vars uppgift bl.a. är att representera det allmänna medborgerliga omdömet vid rättskipningen är det däremot naturligt att de politiska sympatierna har en spridning som i stort sett motsvarar de åsikter som medborgarna i allmänhet har. Endast genom de politiska partiorganisationerna torde det f.ö. finnas praktiska möjligheter att få fram tillräckligt antal personer med de för nämndemannauppdraget erforderliga kvalifikationerna. En fördelning av nämndemansplatserna mellan olika politiska grupper efter proportionella grunder får därför accepteras och synes vara att föredra framför andra nomineringsgrunder.

I fråga om själva valmetoden gäller som förut nämnts att nämndeman av ålder utses med enkel majoritet. När man har kritiserat detta valsätt har särskilt hänvisats till faran för att nämnden inte blir tillräckligt allsidigt sammansatt, om en majoritetsgrupp ensidigt för fram sina egna kandidater vid varje val. Ett proportionellt valsysteem, enligt vilket de olika grupperna i fullmäktige representeras i nämnden i relation till sin styrka i fullmäktige, skulle däremot utgöra en garanti för nämndens allsidiga sammansättning. Mot de förslag om införande av proportionell valmetod som vid olika tillfällen förts fram har å andra sidan regelmässigt invänts att denna metod är ägnad att leda till en inte önskvärd politisering av nämndemansvalen och till en förskjutning mot en mera politiskt betonad syn på nämndemansuppdraget.

Även om de invändningar som sålunda anförts mot vardera valmetoden naturligen inte är utan fog, förefaller det dock som om farhågorna har överdrivits betydligt. I flertalet kommuner i landet fördelas redan f.n. nämndemansplatserna mellan partierna efter proportionella grunder. Denna ordning stämmer överens med vad som i allmänhet tillämpas i kommunala sammanhang vare sig uttryckliga regler om möjlighet till proportionellt val finns eller inte. Det förhållandet att det i fråga om vissa

nämnder och andra organ som skall tillsättas genom val av kommunfullmäktige (landsting) finns uttryckliga bestämmelser om rätt för en viss minoritet att påkalla proportionellt val, lär sålunda inte innebära att den proportionella valmetoden enligt den särskilda lagen därom kommer till användning vid själva valet annat än i enstaka undantagsfall. De allra flesta val sker enligt en efter överenskommelse mellan partigrupperna i fullmäktige upprättad gemensam nomineringslista. Nomineringen följer i huvudsak proportionella grunder men avsteg förekommer ibland i det särskilda fallet. Sådana avsteg kompenseras dock regelmässigt vid nomineringen till andra organ som skall utses. Självfallet spelar möjligheten för en minoritet att i sista hand genomdriva sina intressen genom proportionella val en väsentlig roll när det gäller att få gehör för minoritetens synpunkter.

Av vad som sagts nu följer dock inte att den proportionella valmetoden bör införas som huvudregel. Proportionellt val enligt den särskilda lagen därom är en jämförelsevis omständlig och komplicerad förrättning som inte gärna bör komma till användning annat än då rimligt resultat inte kan nås genom överenskommelse. Däremot skulle införandet av en uttrycklig lagbestämmelse enligt vilken en viss minoritet inom kommunfullmäktige — med bibehållande av majoritetsval som huvudregel — kan påkalla proportionellt val av nämndemän innebära ett korrektiv mot att ett parti ensidigt utnyttjar sin majoritetsställning i kommunfullmäktige till att utse egna kandidater. En sådan ordning skulle på de flesta håll inte innebära någon ändring i sak i förhållande till nuvarande praxis. Att förekomsten av en sådan bestämmelse skulle vara ägnad att medföra en ökad politisering av valet synes föga troligt. Snarare bör den utgöra ett incitament till samförståndslösningar. Anledning saknas även till antagande att regelrätta proportionella val i praktiken skulle komma till användning annat än undantagsvis. Övervägande skäl talar därför för att i RB ta in en bestämmelse enligt vilken en viss minoritet har rätt att framtvinga proportionellt val. Bestämmelsen bör lämpligen utformas efter förebild av bestämmelsen om proportionellt val till kommunstyrelsen (22 § fjärde stycket kommunallagen).

En förutsättning för att en proportionell valmetod skall kunna tillämpas bör vara att den hävdvunna ordningen med successiv och individuell förnyelse av nämnden utmönstras. Men även om en lagregel om proportionell valmetod inte skulle komma till stånd torde det vara lämpligt att överge denna ordning. Denna är visserligen så till vida av värde att den tillgodoser intresset av kontinuitet inom nämnden. Särskilt i mindre kommuner leder den emellertid till att endast enstaka eller ett mindre antal nämndemansplatser skall tillsättas vid varje valtillfälle. Detta försvårar eller omöjliggör i praktiken en proportionell fördelning mellan partierna. Härtill kommer att systemet medför ett onödigt stort antal valförrättningar. Någon fara att kontinuiteten inom nämnden äventyras om alla eller

en större del av nämndemansplatserna står under omval samtidigt torde inte föreligga. Erfarenheten visar att nämndemän mycket ofta väljs om när deras mandatperiod löpt ut. Detta gäller också i storstadsområdena trots att nämndemansuppdraget där inte uppbärs av samma traditioner som på landsbygden. En särskild fördel med en övergång till ett system med samtidigt val är, som också justitieutskottet påpekat, att man erhåller samstämmighet med vad som gäller vid val av nämndemän i fastighetsdomstol, länsrätt och skatterätt och vid val av jurymän i tryckfrihetsmål. En konsekvens härav är självfallet att fyllnadsval efter en i förtid avgången nämndeman endast avser återstoden av dennes mandatperiod.

En annan fråga som kommer upp i sammanhanget är mandatperiodens längd. Alltsedan uppdraget tidsbegränsades har gällt att nämndeman har utsetts för en tid av sex år. Denna tid har ansetts garantera att nämndemannen vinner tillräcklig erfarenhet av domstolsarbetet. Också för nämndeman i fastighetsdomstol och i de administrativa underdomstolarna (utom fastighetstaxeringsrätterna) har mandatperioden satts till sex år, uppenbarligen efter förebild från de allmänna underrätterna (jfr prop. 1971:14 s. 87).

I den riksdagsmotion som ligger till grund för riksdagens hemställan om översyn av reglerna om nämndemannaval har med hänvisning till den för kommunfullmäktige nu gällande valperioden förordats en övergång till treårig mandattid för nämndeman i tingsrätt. Visserligen är det som tidigare anförts med hänsyn till önskvärdheten av att nämnden får en allsidig sammansättning av värde om dess rekrytering i huvudsak anknyter till sammansättningen i den politiska representationen. Därmed är dock inte sagt att nämnden omedelbart behöver avspegla förändringar i den kommunala representationen. Intresset av proportionalitet synes tillräckligt tillgodosett även om förändringar i den kommunalpolitiska sammansättningen får ett fördröjt genomslag på sammansättningen av tingsrättens nämnd. En direkt sammankoppling mellan den kommunala valperioden och nämndemansmandatet är sålunda ingalunda självklar (jfr CU 1971:9 s. 16). Önskemålet om att nämnden fortlöpande anpassas till majoritetsförhållandena i fullmäktige får här vägas mot behovet, inte minst från rättssäkerhetssynpunkt, av att inom nämnden bevara nödvändig erfarenhet av domstolsarbetet. Mot denna bakgrund saknas tillräckliga skäl att korta av den sedan lång tid tillbaka gällande sexårstiden, vilken visat sig väl ägnad att tillgodose behovet av kontinuitet hos nämnden.

Justitieutskottet har emellertid i sitt betänkande pekat på ett under remissbehandlingen av motionen framkastat förslag enligt vilket, om större följsamhet i förhållande till den kommunala representationens sammansättning anses lämplig, det kan övervägas att med bibehållande av den sexåriga mandatperioden välja om halva antalet nämndemän vart tredje år. En sådan ordning erinrar om det system processkommissionen

på sin tid föreslog med omval av en fjärdedel av platserna varje år. Förslaget om omval av halva antalet nämndemän vart tredje år synes väl ägnat att tillgodose såväl behovet av kontinuitet som intresset av proportionalitet. Härigenom skulle det undvikas att vart annat kommunalval blir utan betydelse för nämndens sammansättning, om man bortser från fyllnadsvalen.

De praktiska komplikationer som är förenade med den nu förordade ordningen bör inte hindra dess genomförande. Antalet nämndemän i domsagorna får naturligtvis bestämmas till jämnt antal, om en hälften-delning skall vara möjlig (jfr 1 kap. 4 § första stycket RB). Det är av samma skäl lämpligt att alla kommuner tilldelas ett jämnt antal nämndemän. En uttrycklig bestämmelse härom bör meddelas. Självfallet behövs särskilda övergångsbestämmelser för att få till stånd den åsyftade periodiciteten (se avsnitt 5.4). Liknande problem uppkommer när antalet nämndemän i domsagan ändrats. Det behövs därför en bestämmelse som gör det möjligt att i så fall besätta nytillkomna nämndemansplatser för kortare tid än sex år så att den periodiska förnyelsen kan komma till stånd på önskat sätt. Denna fråga behandlas närmare i specialmotiveringen.

Enligt 4 kap. 7 § RB skall klagan över nämndemansval föras hos rätten. Förs klagan skall valet ändå lända till efterrättelse, om inte rätten förordnar annat. Talan mot rättens beslut får sedan föras hos hovrätten. Det synes knappast nödvändigt att behålla denna speciella besvärordning för en särskild typ av kommunala beslut. Liksom när det gäller andra val som förrättas av kommunfullmäktige bör också val av nämndeman lämpligen överklagas genom kommunalbesvär enligt 76 § kommunallagen. En motsvarande ordning gäller f.ö. redan beträffande val av nämndeman i länsskatterätt och länsrätt (jfr prop. 1971:14 s. 84 och 87). Någon särskild bestämmelse om att valet skall lända till efterrättelse utan hinder av förd klagan torde inte vara nödvändig eftersom kommunala val enligt praxis i princip länder till efterrättelse utan hinder av förd talan. Någon sådan bestämmelse finns inte heller för länsdomstolarnas del.

Enligt 4 kap. 7 § RB gäller vidare att rätten själv har att pröva den valdes behörighet. Denna bestämmelse bör kvarstå. Klagan mot rättens bedömning i sådant hänseende, vilken får anses vara av rent administrativ karaktär, bör i fortsättningen föras genom besvär hos den blivande centralmyndigheten för domstolsväsendet, dvs. domstolsverket. Någon särskild bestämmelse härom synes inte erforderlig (jfr förslag till ändring i 18 § tingsrättsinstruktionen 1970:108 i departementspromemorian Ds Ju 1974:11). Detta aktualiserar upphävande av 22 § lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken (se specialmotiveringen).

Som tidigare anmärkts har 1972 års domarutredning i dagarna lagt fram förslag om införande av nämndemän i hovrätt och kammarrätt. Utredningens förslag bygger i åtskilliga hänseenden, t.ex. när det gäller mandatperiod och valsätt, på vad som nu gäller i fråga om val av

nämndeman i tingsrätt. Genomförs de ändringsförslag som läggs fram i denna promemoria bör detta leda till motsvarande jämkningar i domarutredningens förslag.

5.1.2 Nämndeman i fastighetsdomstol

Bestämmelserna om nämndeman i fastighetsdomstol och om val av sådan nämndeman har i allt väsentligt hämtats från vad som gällde tidigare beträffande nämndeman i ägodelningsrätt. För varje domsaga inom fastighetsdomstolens domkrets utses ett visst antal nämndemän, som regel understigande tio. De väljs av kommunfullmäktige i de undantagsfall där domsagan utgör en kommun och eljest inför tingsrätten av särskilda valmän som utses av kommunfullmäktige i kommunerna inom domsagan. Nämndeman i fastighetsdomstol utses för en tid av sex år. Vid fyllnadsval efter den som avgått i förtid utses ersättaren dock endast för återstående del av den avgångnes sexårsperiod.

Det har hävdats att det nu beskrivna valsättet är onödigt omständligt i synnerhet när det bara är fråga om fyllnadsval av en enstaka nämndeman. Kritiken synes inte omotiverad. Mellan fastighetsdomstol och ägodelningsrätt föreligger onekligen skillnader i de hänseenden som är av betydelse i förevarande sammanhang. Fastighetsdomstolen har i förhållande till ägodelningsrätten ett avsevärt större domsområde. Endast i ett fall (Stockholms län) understiger domsområdet länet. Antalet nämndemän i fastighetsdomstol är därför också mycket större än det antal som fanns i ägodelningsrätterna vars domsområde utgjordes av tingslaget. Det förhållandet att ett elektorssystem behövdes för val av ägodelningsnämndeman innebär sålunda inte att samma system är det lämpligaste också för fastighetsdomstolarnas del. Man bör därför undersöka om det inte är möjligt att ordna val av sådana nämndemän på annat sätt än f.n. Härvid ligger en jämförelse med vad som gäller val av nämndemän i länsskatterätt och länsrätt samt val av jurymän i tryckfrihetsmål nära till hands. Liksom länsdomstolarna och de tingsrätter som tar upp tryckfrihetsmål har ju fastighetsdomstolarna i princip länet som domsområde. Nämndemän i länsdomstolarna utses liksom jurymän av landstinget i länet (bortsett från Gotlands län). Anledning saknas till antagande att inte landstingen skulle kunna anförtros också att välja nämndemän till fastighetsdomstolen i länet. Det i 3 § lagen om fastighetsdomstol uppställda kvalifikationskravet för nämndeman i fastighetsdomstol att denne skall vara förtrogen med sin orts förhållanden bör sålunda lika väl kunna beaktas vid kandidatnomineringen på landstingskommunal som på primärkommunal nivå. Genom att gå över till landstinget som valförsamling undviker man de valtekniska komplikationer som vidlåder det nuvarande systemet. En sådan ordning förordas därför.

Om det i länet finns kommun som inte ingår i landstingskommun får

valet, liksom när det gäller de administrativa länsdomstolarna, förrättas av landstingen och kommunfullmäktige med fördelning mellan valmyndigheterna i relation till befolkningstalen. Fördelningen bör lämpligen bestämmas av det föreslagna domstolsverket. I Gotlands län bör fastighetsnämndeman väljas av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. I Stockholms län som är uppdelat på två fastighetsdomstolar, en för Stockholms kommun och en för återstoden av länet, bör nämndemän för båda domstolarna väljas av landstinget.

Även när det gäller nämndemän i fastighetsdomstol synes det lämpligt med bestämmelser att valet skall vara proportionellt, om en viss minoritet i landstinget begär det, samt att hälften av nämndemännen skall väljas vart tredje år.

Den särskilda bestämmelsen i 7 § tredje stycket lagen om fastighetsdomstol om klagan till hovrätten över val av nämndeman bör kunna utmönstras. Besvär över val av nämndeman i fastighetsdomstol bör föras genom kommunalbesvär, dvs. i den ordning som föreskrivs i 78 § landstingslagen (1954:319) resp. 76 § kommunallagen på samma sätt som redan gäller klagan över val av nämndeman i länsdomstolarna och som tidigare har föreslagits beträffande nämndeman i tingsrätt.

Eftersom nämndeman i fastighetsdomstol också kan komma att tjänstgöra som nämndeman i vattendomstol medför de föreslagna ändringarna beträffande val av nämndeman i fastighetsdomstol en mindre jämkning i 11 kap. 5 § vattenlagen (1918:523).

5.1.3 Nämndeman i skatterätt och länsrätt m.m.

Bestämmelserna om nämndeman i skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt har i åtskilliga avseenden utformats efter förebild från vad som enligt RB gäller beträffande nämndeman i tingsrätt. De skäl som enligt vad som sagts i det föregående talar för att halva antalet nämndemän utses vart tredje år samt att möjlighet införs till proportionellt val synes giltiga också i fråga om nämndeman i länsdomstolarna (utom fastighetstaxeringsrätt). Härtill kommer värdet av att bestämmelserna om val av nämndemän i olika domstolar görs så enhetliga som möjligt.

Även när det gäller val av jurymän i tryckfrihetsmål skulle det kunna finnas skäl att överväga vissa jämkningar i valsystemet. Här bör dock avvaktas resultatet av massmedieutredningens (Ju 1970:59) arbete. Utredningen, som beräknas lägga fram sitt huvudbetänkande under år 1975, har enligt sina direktiv bl.a. att se över rättegångsförfarandet i tryckfrihetsmål.

5.2 Tingsrätts sammansättning i vidlyftiga brottmål

Genom RB knäslattes bl.a. den s.k. koncentrationsprincipen, vilken

innebär att huvudförhandling i ett mål så långt det är möjligt bör fortsätta i ett sammanhang tills målet är klart för avgörande. Bestämmelserna i RB om avbrott och uppskov i huvudförhandlingen medger endast begränsade avsteg från koncentrationsprincipen. En konsekvens härav är att helt ny huvudförhandling blir nödvändig, om påbörjad huvudförhandling måste uppskjutas flera dagar än det i lagen medgivna antalet. Koncentrationsprincipen hänger nära samman med den för RB likaledes grundläggande s.k. omedelbarhetsprincipen. Av denna följer bl.a. att endast domare som övervarit hela huvudförhandlingen får delta i målets avgörande.

En omständighet som kan medföra att påbörjad huvudförhandling inte kan fullföljas är att rätten till följd av sjukdom eller annat förfall för någon ledamot mister sin domförhet. Risker för att detta skall inträffa är naturligtvis större ju mer omfattande och utdragen huvudförhandlingen är. Olägenheterna av att förhandlingen måste tas om från början ökar också ju längre tid den inställda förhandlingen har pågått.

Gällande domförhetsregler beaktar i viss utsträckning faran för att någon av rättens ledamöter under pågående förhandling skall bli ur stånd att delta i handläggningen. I tvistemål får sålunda i tingsrätt sitta fyra lagfarna ledamöter trots att det är tillräckligt med tre för att rätten skall vara domför. På samma sätt gäller att hovrätten får bestå av fem och högsta domstolen av sju ledamöter, ehuru det för domförhet räcker med fyra resp. fem domare. En liknande ordning har tidigare gällt också beträffande nämnd i häradsrätt och rådhusrätt. Efter 1969 års underrättsreform gäller emellertid numera att antalet nämndemän i tingsrätt alltid skall vara fem men att rätten bevarar sin domförhet om en av nämndemännen får förfall efter det att huvudförhandlingen påbörjats.

Frågan om förstärkning av tingsrättens sammansättning i mål som skall handläggas med nämnd har såvitt angår det lagfarna inslaget i rätten under årens lopp diskuterats i olika sammanhang. 1951 års rättegångskommitté och stadsdomstolsutredningen har båda på sin tid lagt fram förslag av innebörd att domstolen, i likhet med vad som gäller enligt dansk och norsk rätt, i vidlyftiga mål skulle kunna förstärkas med en suppleant för ordföranden. Förslagen har emellertid inte lett till lagstiftning.

I sin tidigare berörda framställning den 4 december 1972 har Stockholms tingsrätt framhållit att det vid handläggningen av mål som pågår i flera månader föreligger risk att någon av rättens ledamöter insjuknar eller av annan anledning blir förhindrad att delta i handläggningen av hela målet. Tingsrätten har upplyst att antalet brottmål med flera än tolv huvudförhandlingsdagar — vilket med tre sessionsdagar i veckan innebär att huvudförhandlingen pågår mera än fyra veckor (jfr 46 kap. 11 § tredje stycket RB) — var två under 1970, fem under år 1971 och sju under första halvåret 1972. Ökningen har sedan fortgått. Det finns anledning att anta att motsvarande tendens gör sig gällande vid andra domstolar.

Som tingsrätten anfört är ökningen ägnad att inge oro. Att det såvitt är

känt ännu inte har inträffat något fall där huvudförhandling som pågått en längre tid måst inställas på grund av förfall för ordföranden torde mera bero på lyckliga omständigheter än på att risken skulle vara så obetydlig att den kan negligeras. De nuvarande reglerna leder lätt till att domaren av lojalitet anser sig skyldig att fortsätta handläggningen även när han på grund av sjukdom bort avstå härifrån. Det framstår därför som angeläget att rätten i särskilt stora och omfattande mål på något sätt kan ges en förstärkt sammansättning till skydd mot bristande domförhet på grund av förfall för ledamot.

En förstärkning av det lagfarna inslaget i tingsrätten synes rent tekniskt kunna komma till stånd enligt i huvudsak två linjer. Rättegångskommittén och stadsdomstolsutredningen föreslog en lösning genom förordnande av suppleant för ordföranden i de mycket vidlyftiga målen. Denna lösning är visserligen så till vida tilltalande som den inte inverkar på rättens sammansättning vid målets avgörande och alltså inte förutsätter några speciella omröstningsregler. Mot denna konstruktion har emellertid vid remissbehandlingen av stadsdomstolsutredningens förslag riktats den anmärkningen att den som följt handläggningen av ett mål under den ovissa förutsättningen att han eventuellt kunde komma att få inträda i ordförandens ställe inte kan förväntas fullgöra sin uppgift på ett tillfredsställande sätt. En liknande inställning torde ligga bakom Svea hovrätts yttrande över den nu föreliggande framställningen från Stockholms tingsrätt. Den sålunda anförda kritiken synes övertygande och torde f.ö. vara relevant också när det gäller mål av normal storleksordning. De mål som det nu är fråga om är emellertid extraordinärt omfattande och ställer ofta särskilt stora krav på ordförandens förmåga att överblicka och bemästra processmaterialet. Mot en lösning med en suppleant för ordföranden kan även anföras att det ter sig som ett visst slöseri med högt kvalificerad arbetskraft att suppleanten medverkar under en långvarig rättegång utan att få ta del i avgörandet, om inte förfall inträffar. Rent principiellt är det dessutom mindre tilltalande om suppleanten genom sin medverkan i förhandling och överläggning kan påverka särskilt nämndemännens uppfattning utan att dock vara juridiskt ansvarig för domen. Det kan vidare hävdas att en sådan konstruktion saknar motsvarighet i RB:s övriga regler om rättens sammansättning, vilka alla utgår från att den extra domare som i vissa fall kan tillföras rätten, också skall delta i avgörandet på samma sätt som övriga ledamöter.

I enlighet med det anförda bör i stället prövas en lösning enligt vilken rätten från början förstärks med ytterligare en lagfaren domare, som vid behov kan ta över ordförandeskapet vid förfall för den ordinarie ordföranden. Detta alternativ har också i första hand föreslagits av tingsrätten. Härmed erhåller man även den gynnsamma bieffekten att domstolen tillförs extra kapacitet till fördel för säkerheten i avgörandet. Dessutom erbjuder sig arbetsmässiga fördelar, genom att de båda lagfarna

ledamöterna kan dela upp domskrivningen mellan sig och på så sätt förkorta tiden för domens meddelande, vilken i de vidlyftiga målen ofta är betydande. För att nå syftet bakom den nu diskuterade förstärkningen av tingsrätten, nämligen att skaffa garantier mot bristande domförhet hos rätten såvitt gäller det lagfarna domarinslaget, är det uppenbarligen tillräckligt att en extra juristdomare tillförs domstolen. Skäl att i domstolen skall ingå flera lagfarna domare än två synes inte finnas. Den av stadsdomstolsutredningen framförda idén att tre lagfarna domare skulle erfordras för att nämnden vid meningsskiljaktighet mellan juristerna skall få tillräcklig vägledning är knappast bärkraftig.

Mot en sammansättning med flera lagfarna domare och nämnd har invänts att nämndens ställning och inflytande kunde komma att försvagas (SOU 1961:6 s. 59). Denna invändning kan möjligen tidigare ha haft visst fog. Sedan nämndemännen numera genom 1969 års reform getts en betydligt starkare ställning i förhållande till den lagfarna domaren torde emellertid invändningen ha förlorat åtskilligt i betydelse. Det synes lika väl kunna hävdas att det utgör en tillgång för nämndemännen att få del av den mer allsidiga belysning av målet som är möjlig genom att två fackmän anger sin uppfattning. En invändning av något större tyngd mot en sammansättning med flera lagfarna domare och nämnd är däremot att omröstningsreglerna blir komplicerade. Härvidlag måste dock till en början hållas i minnet att den förstärkta sammansättningen endast är avsedd att komma till användning i ett fåtal mål och att skiljaktiga meningar förekommer mycket sällan. Även om omröstningsbestämmelserna skulle kunna komma att uppfattas som invecklade är det alltså bara vid ett ytterst litet antal tillfällen som deras tillämpning över huvud blir aktuell. Som strax skall beröras bör det emellertid vara möjligt att konstruera omröstningsreglerna så att de inte leder till alltför stora tillämpningssvårigheter.

Först skall emellertid behandlas den av tingsrätten aktualiserade frågan om inte också nämnden bör förstärkas i de vidlyftiga målen. Visserligen gäller som förut nämnts att rätten är domför trots att en nämndeman får förfall under huvudförhandlingen. I en långvarig rättegång finns det emellertid beaktansvärd risk för att mera än en nämndeman får förfall. En nämndeman fullgör vidare sitt uppdrag vid sidan om sina ordinarie arbetsuppgifter och måste typiskt sett lättare drabbas av förfall än yrkesdomaren. Rent principiellt ter det sig dessutom mindre tilltalande om rätten just i de stora och ofta uppmärksammade målen är svagare sammansatt än normalt. Med hänsyn härtill bör med tanke på mer vidlyftiga mål tillåtas att nämnden med bibehållen normalsammansättning av fem nämndemän får bestå av högst sex nämndemän. En något större nämnd kan f.ö. vara av värde också med tanke på balansen mellan jurister och lekmän om, som här ifrågasätts, antalet lagfarna ledamöter i vissa fall ökas till två. Den nuvarande bestämmelsen att rätten är domför med fyra

nämndemän vid förfall för en nämndeman efter det att huvudförhandlingen påbörjats bör alltså gälla.

När det gäller att bestämma under vilka förutsättningar en sammansättning med två lagfarna domare skall kunna komma i fråga synes man vara hänvisad till ganska allmänt hållna beskrivningar. Rättegångskommittén och stadsdomstolsutredningen har nöjt sig med att beteckna de mål där suppleant skulle få tillkallas som "synnerligen vidlyftiga" utan att i motiven precisera vad som avsågs därmed. Stockholms tingsrätt talar mer allmänt om mycket stora mål. Att det är förenat med svårigheter att närmare ange när den förstärkta sammansättningen är lämplig är klart. Förhållandena skiftar från fall till fall. De olägenheter som skulle kunna följa av att rätten förlorar sin domförhet får vägas mot risken för att detta inträffar. Tydligt är emellertid att den förstärkta sammansättningen inte bör komma i fråga annat än i mer extraordinära situationer, där olägenheterna av att huvudförhandlingen måste göras om framstår som speciellt stora. Möjligen skulle som ett minimikrav på målets omfattning kunna tas rättegång där huvudförhandling beräknas pågå mer än fyra veckor. I mål av denna storleksordning får vissa avsteg från koncentrationsprincipen göras (jfr 43 kap. 11 § tredje stycket och 46 kap. 11 § tredje stycket RB). I allmänhet bör dock en dubblering av antalet lagfarna domare inte bli aktuell annat än i mål som skall pågå flera månader. För att domstolarna skall få tillräcklig vägledning på denna punkt bör i lagtexten uttryckligen klargöras att mål, där huvudförhandlingen kan beräknas kräva minst åtta veckor, faller under den särskilda domförhetsregeln. Undantagsvis bör emellertid också annat synnerligt skäl kunna föranleda tillämpning av denna regel, även om åttaveckorstiden underskrids något. Frågan berörs närmare i specialmotiveringen.

Vad gäller förutsättningarna för att antalet nämndledamöter skall få utökas till sex skulle i och för sig kunna ligga nära till hands att ställa upp samma krav som beträffande möjligheten att förstärka det lagfarna elementet i domstolen. Det förhållandet att en förstärkning på den senare punkten bör förbehållas mer extraordinära situationer innebär dock inte nödvändigtvis att frågan om förstärkning i vissa fall av nämnden bör bedömas efter exakt samma kriterier. Som tidigare påpekats lär förhinder lättare uppstå för nämndeman än för lagfaren domare. Redan detta pekar på att behov av att förstärka nämndemännens antal i ett mål oftare kan uppkomma än att anlita ytterligare en lagfaren domare. Med tanke härpå och på intresset av att man inte onödigtvis skall behöva utnyttja bestämmelsen om bibehållen domförhet trots att förfall för nämndeman inträffat, bör förutsättningarna för att förstärka nämnden kunna göras något mindre restriktiva än såvitt gäller förstärkning med en lagfaren ledamot.

Det synes kunna anföras åt vederbörande tingsrätt att i första hand bedöma när en sammansättning med två jurister är erforderlig. Att som

rättegångskommittén och stadsdomstolsutredningen låta sådana beslut fattas av hovrätten torde inte behövas. Motsvarande gäller förstärkning av nämndens sammansättning.

Vid 1969 års underrätsreform (jfr prop. 1969:44 s. 197 och 1LU 1969:38 s. 51) övervägdes ingående hur omröstningsreglerna skulle utformas när rätten bestod av lagfaren domare och nämnd. Bl.a. övervägdes att ge nämndemännen individuell rösträtt. Den lösning man stannade för innebär att omröstningsreglerna är utformade på den kollektiva omröstningsformens grund men med sådant reellt innehåll att man i det praktiskt mest betydelsefulla fallet — att två meningar står mot varandra — når samma resultat som om individuell rösträtt hade gällt. Anledningen till att man inte även formellt införde individuell rösträtt var i korthet att rättens avgörande i vissa fall skulle kunna komma att uppbåras av svaga minoriteter i nämnden och att individuell rösträtt för nämndemännen måste leda till att nämndemannens juridiska ansvar för domen utvidgades med därtill kommande skyldighet att också medverka vid den praktiska utformningen av domen.

Att i förevarande sammanhang ompröva de nuvarande reglerna för omröstning när rätten består av lagfaren domare och nämnd synes uteslutet. Omröstningsbestämmelserna för det fall att rätten består av två lagfarna ledamöter och nämnd bör av naturliga skäl utformas på ett sätt som så nära som möjligt ansluter till reglerna i normalfallet med en lagfaren domare, dvs. på den kollektiva rösträttens grund men på sådant sätt att nämndemännens inflytande så långt möjligt blir detsamma som om individuell rösträtt hade gällt.

I enlighet med det anförda föreslås som huvudregel att när rätten består av två lagfarna domare och nämnd nämndens mening skall gälla, om av sex nämndemän minst fem eller, när fyra eller fem nämndemän sitter i rätten, minst fyra förenar sig om domskäl och domslut. Denna regel innebär att nämndens mening kan bli gällande endast om den omfattas av mer än hälften av de i omröstningen deltagande. I detta avseende stämmer regeln överens med vad som nu gäller när nämnd ingår i rätten. Om nämndens mening enligt vad som nu sagts inte skall gälla, avfattas rättens avgörande i enlighet med sådan mening som framförts av lagfaren ledamot. Om de lagfarna ledamöterna är ense uppkommer givetvis inga problem. Är de däremot oense bör den av deras meningar gälla som biträds av de flesta nämndemännen. Härvid bör även de nämndemän delta som har en mening vilken inte överensstämmer med någondera juristens. Denna princip ansluter till ett system med individuell rösträtt för nämndemännen. Om lika många nämndemän ansluter sig till vardera av de lagfarna domarna bör i likhet med vad som gäller i motsvarande situation vid kollegial sammansättning den lindrigaste meningen gälla. Om ingen mening kan anses lindrigare än den andra, vinner den mening ordföranden biträder.

I Stockholms tingsrätts framställning berörs även bestämmelserna om

avbrott i huvudförhandling. Enligt tingsrättens mening bör det medges ytterligare en dags avbrott i veckan så att det minsta antalet sessionsdagar under huvudförhandlingen blir två i veckan. Tingsrättens uppfattning biträds dock inte av Svea hovrätt som anser de nuvarande bestämmelserna ge rätten tillräckligt utrymme för planering av den fortsatta förhandlingen och bearbetning av förebragt processmaterial. Behovet av ändrade regler synes inte heller vara överhängande. Bestämmelserna om avbrott i huvudförhandling rör vidare en av de grundläggande principerna bakom nya RB och eventuella ändringar bör lämpligen övervägas i ett större sammanhang. Något förslag i denna del läggs alltså inte fram i denna promemoria. Inte heller berörs här den av tingsrätten väckta frågan om utvidgning av åklagares möjligheter att underlåta åtal vid s.k. seriebrottslighet. Denna fråga utreds f.n. av åtalsrättskommittén (Ju 1970:63).

5.3 Ed och försäkran

Edgång såsom ett medel att tvinga fram sanningsenliga uppgifter eller garantera uppfyllandet av ämbetsplikt har mycket gammalt ursprung inom rätts- och statslivet. I eden har sedan lång tid tillbaka ingått ett religiöst inslag vilket har kommit till uttryck i avfattningen av olika edsformulär. I dessa har regelmässigt använts ordalag som att den som går eden "svär vid Gud och Hans heliga evangelium" e.d. Med äldre tids uppfattning om religionens funktion i samhällslivet har det också varit naturligt att sanningskravet eller ämbetsåliggandet underströks inte bara genom risk för världsliga straffpåföljder utan även genom föreställningar om påföljder av religiös art. I överensstämmelse härmed var enligt 1734 års lag edgång med åberopande av Gud och evangeliet den enda tillåtna formen för sanningsförsäkran inför domstol. Den som var "okristen" eller tillhörde en lära med "falsk och skadlig uppfattning" om eden var över huvud inte behörig att vittna. Sedermera kom emellertid mosaisk trosbekännare att medges rätt att avlägga ed med ett något jämkat edstema. Och genom 1873 års dissenterlag fick Kungl. Maj:t uttryckligen befogenhet att bestämma om undantag från edgång både i rättegång och eljest för den som omfattade troslära vilken inte tillät edgång. I sådana fall brukade Kungl. Maj:t föreskriva att vederbörande i stället för den föreskrivna eden skulle avlägga en högtidlig försäkran på heder och samvete.

Genom 1942 års RB lagfästes denna praxis med den ändringen att beslut om utbyte av ed mot försäkran skulle meddelas av rätten när det gällde vittnesed (motsvarande). Befogenheten att medge utbyte av domared skulle dock alltså ligga kvar hos Kungl. Maj:t.

Även efter RB:s ikraftträdande har utvecklingen gått mot ytterligare liberalisering i nu berörda hänseende. Befogenheten att medge utbyte av domared mot försäkran har delegerats från Kungl. Maj:t till rätten eller dess ordförande och domstolens prövning av vittnes uppgivna religiösa

betänkligheter mot ed har avskaffats. Sakligt sett utgör numera ed och försäkran helt jämställda alternativ. Formellt består dock alltjämt företrädet för ed på så sätt att initiativet till dess utbytande lagts hos den som skall höras.

1968 års beredning om stat och kyrka har i sitt slutbetänkande (SOU 1972:36) Samhälle och trossamfund uttalat sig för att lagen formuleras om så att det också av dess ordalydelse klart framgår att ed och försäkran är likvärdiga alternativ. Beredningens förslag har inte föranlett några principiella invändningar vid remissbehandlingen. Flera instanser har emellertid velat gå något längre och helt ersätta den nuvarande eden med en försäkran på heder och samvete eller, med andra ord, helt ta bort det religiösa inslaget i edsformuläret. Till dessa remissinstanser hör såväl kyrkliga, t.ex. ärkebiskopen, som andra organ. I riksdagen har vid åtskilliga tillfällen höjts röster i samma riktning, senast under innevarande år.

Det kan mot den nu angivna bakgrunden med fog antas att det i vårt land numera finns en betydande opinion som är positiv till ett borttagande av det religiösa inslaget i edsformuläret. När frågan tidigare diskuterats har mot ett sådant borttagande i huvudsak åberopats endast att ed i vedertagen form skulle kunna uppfattas som mera förpliktande än ett på heder och samvete avgivet löfte. Sannolikt har detta skäl haft större tyngd tidigare. I dagens samhälle torde det ha underordnad betydelse. Den som är beredd till mened efter en på heder och samvete avgiven sanningsförsäkran är säkerligen beredd härtill även om edstemat har ett religiöst inslag. För övrigt saknar domstolen som förut nämnts numera befogenhet att pröva den hördes uppgivna religiösa betänkligheter, om denne skulle begära att få avlägga försäkran i stället för ed. Under angivna förhållanden kan det knappast finnas något praktiskt skäl att i fortsättningen behålla två alternativa edsformulär. Det bör vara tillräckligt med ett formulär utan något religiöst inslag. I sådant hänseende saknas anledning att välja annan formulering än den nuvarande försäkran på heder och samvete.

Att det religiösa inslaget i edsformuläret sålunda föreslås utmönstrat synes dock inte kräva att benämningen "ed" i RB och på andra håll i lagstiftningen generellt ersätts av "försäkran". Visserligen förknippar väl de flesta ordet ed med en försäkran som har viss religiös prägel. Detta torde emellertid bero mindre på ordets språkliga innebörd än på avfattningen av de i vårt land hittills använda edsformulären. Från rent språklig synpunkt bör det inte finnas något hinder mot att beteckna en på heder och samvete avgiven högtidlig försäkran som ed (jfr Svenska akademis ordbok spalt E 20m).

En sådan ordning som sagts nu skulle vara fördelaktig av både traditionella och praktiska skäl. Det hävdvunna begreppet ed som beteckning på en i högtidlig form avgiven utfästelse skulle kunna bevaras. Som Föreningen Sveriges häradshövdingar anmärkt i sitt yttrande över 1966 års

riksdagsmotioner (se ovan under 4.3) skulle vidare markeras skillnaden mellan å ena sidan vittnesmål och liknande under högtidliga former gjorda utfästelser och å andra sidan sådana skriftliga försäkringar på heder och samvete som lämnas i många andra sammanhang. Om termen ed behålls behöver dessutom göras endast vissa redaktionella konsekvensändringar i de författningar där avläggande av ed aktualiseras i en eller annan form.

Med den här förordade lösningen bör naturligtvis bestämmelserna på olika håll i RB om möjligheten att byta ut ed mot försäkran utgå ur resp. paragraf. Detsamma gäller motsvarande passus i 23 § lagen om införande av nya RB. I konsekvens härmed bör bestämmelsen i 15 kap. 1 § brottsbalken om menedsbrott jämkas något. Som tidigare angetts finns det vidare på flera håll inom lagstiftningen hänvisningar till RB:s bestämmelser om domared eller -försäkran och vittnesed eller -försäkran, t.ex. i förvaltningsprocesslagen, hyresnämndslagen, arbetstvistlagen och sjölagen. Också i de nu åsyftade lagarna bör naturligtvis en motsvarande redaktionell jämkning vidtas. Något lagförslag härom har inte ansetts behöva fogas till denna promemoria. Möjligen kan dessa rena följdändringar få anstå till något senare tillfälle då vederbörande författning ändå skall ändras i sak. Att några missförstånd skulle uppkomma även om den nuvarande lydelsen står kvar synes uteslutet.

5.4 Ikraftträdande

Bestämmelserna om förstärkt sammansättning och om förändrat edsformulär bör träda i kraft den 1 juli 1975 eller, om proposition inte hinner föreläggas riksdagen under våren 1975, den 1 januari 1976. Några särskilda övergångsbestämmelser torde inte vara påkallade.

Vad beträffar val av nämndemän är det önskvärt att det nya systemet slår igenom utan alltför stor tidsutdräkt. Val till kommunfullmäktige och landsting för perioden 1977-79 äger rum under hösten 1976. Nästa val äger rum 1979 för perioden 1980-83. Det nya systemet bör lämpligen genomföras så, att halva antalet nämndemän väljs för treårsperioden 1977-80 medan den andra hälften utses för en ordinarie sexårsperiod t.o.m. 1983. Valet bör förrättas av de under hösten 1976 nyvalda fullmäktige resp. landstinget (jfr 13 § fjärde stycket kommunallagen och 19 § andra stycket landstingslagen). Detta innebär vidare att nu löpande mandatperioder måste upphöra vid utgången av år 1976. Val av nämndeman som äger rum dessförinnan kommer sålunda endast att gälla tiden fram till den 1 januari 1977. Man torde kunna utgå från att vederbörande kommunala församling i stor utsträckning kommer att välja om de nämndemän vars mandatperioder avbrutits till följd av de nya bestämmelserna.

6 Specialmotivering

6.1 Förslaget till lag om ändring i RB

1 kap.

3 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om tingsrätts sammansättning i tvistemål och brottmål. Som ett tillägg till huvudregeln i nuvarande första stycket andra punkten om sammansättningen en lagfaren domare och nämnd i brottmål har tagits in den i den allmänna motiveringen behandlade specialregeln enligt vilken rätten i särskilt omfattande mål får förstärkas med ytterligare en lagfaren ledamot. Dessutom har vidtagits den redaktionella ändringen att bestämmelserna om sammansättningen i brottmål brutits ut till ett särskilt stycke.

Enligt den föreslagna specialbestämmelsen skall i princip huvudförhandling i målet beräknas pågå minst åtta veckor för att den förstärkta jurissammansättningen skall få komma till användning. Härav följer dock ingalunda att tingsrätt i mål av denna omfattning också regelmässigt skall behöva ha sådan sammansättning. Att det trots de nu gällande reglerna ännu inte torde ha inträffat att huvudförhandling, som pågått en längre tid, på grund av förfall för ordföranden måst inställas och tas om på nytt tyder på att behovet av förstärkning bör bedömas med återhållsamhet. Som antytts i den allmänna motiveringen låter det sig dock knappast göra att mera exakt ange när det i mål som överstiger åttaveckorstiden kan vara lämpligt att ta till den starkare sammansättningen. Förhållandena skiftar från fall till fall. Omständigheter som ordförandens hälsotillstånd och möjligheten att friställa annan ledamot från hans ordinarie arbetsuppgifter kan t.ex. spela in.

Undantagsvis kan förstärkt sammansättning komma i fråga även om målet är något mindre tidskrävande än som sagts nu. En förutsättning för detta är att synnerliga skäl föreligger. Härmed avses sådana i och för sig vidlyftiga mål vars tidsmässiga omfattning visserligen något understiger åtta veckor men där olägenheterna av inställd förhandling ändå skulle kunna bli särskilt stora, t.ex. på grund av att vittnen från avlägsna länder skall höras eller att speciellt stora kostnader lagts ned på processens inläsning och förberedande. Att ett mål är invecklat och svårbedömt bör däremot inte ensamt vara anledning till förstärkt sammansättning.

Av den föreslagna bestämmelsens avfattning framgår att det lagts i domstolens hand att bedöma när den starkare sammansättningen skall komma till användning. Rättens beslut i detta hänseende bör inte kunna överklagas. Avstår domstolen från den starkare sammansättningen trots att förutsättningar för sådan formellt finns är det självfallet inte något

rättegångsfel. Även om rätten påbörjat handläggningen i förstärkt sammansättning är den domför med normalsammansättningen av en lagfaren domare och nämnd. Någon särskild förutsättning under vilken en ledamot får avträda under pågående huvudförhandling har inte ställts upp. Man bör kunna utgå från att ledamot inte lämnar rätten utan att ha goda skäl.

Av bestämmelsens syfte följer att endast sådan domare som är kompetent att ta över ordförandeskapet om detta skulle bli erforderligt får utnyttjas som lagfaren bisittare. Eftersom tingsfiskal enligt 7 § andra punkten tingsrättsinstruktionen (1970:108) inte får tilldelas arbetsuppgifter som kräver särskild erfarenhet bör det knappast komma i fråga att förordna fiskal som bisittare, även om detta måhända av rent administrativa skäl skulle kunna te sig lockande.

Avslutningsvis kan anmärkas att någon motsvarande möjlighet till förstärkning av det lagfarna elementet i domstolen inte föreslås beträffande sådana tvistemål som enligt särskilda bestämmelser skall handläggas i sammansättningen en lagfaren domare och nämnd. De mål det här är fråga om, familjerättsmål enligt giftermålsbalken och föräldrabalken, torde nästan aldrig vara så vidlyftiga att någon särregel framstår som motiverad.

4 § I denna paragraf, som handlar om nämndens storlek och domförhet, har lagts till en bestämmelse om att nämnden får bestå av sex nämndemän om det är påkallat med hänsyn till målets omfattning eller annan särskild omständighet. Som anförts i den allmänna motiveringen bör förutsättningarna för användning av den förstärkta nämndsammansättningen vara mindre restriktiva än när det gäller förutsättningarna för förstärkning av det lagfarna elementet. Att det bör vara fråga om mål där huvudförhandlingen beräknas pågå i mera än en dag framgår dock redan av hänvisningen i lagtexten till målets omfattning. Som regel bör inte heller två dagars huvudförhandling utgöra tillräckligt skäl att förstärka nämnden. Som exempel på särskild omständighet som kan motivera stor nämnd trots att målet kanske endast skall pågå i två dagar kan nämnas att uppskov i huvudförhandlingen är sannolikt, t.ex. för inhämtande av s.k. 7 §-intyg eller yttrande från socialstyrelsen över rättspsykiatriskt utlåtande. Det kan i en sådan situation vara svårt att förutse om någon av nämndemännen kommer att bli förhindrad att medverka när målet sedan skall återupptas vid fortsatt huvudförhandling. Att en influensaepidemi grasserar synes också kunna utgöra sådan särskild omständighet som motiverar att en extra nämndeman kallas.

Den genom 1969 års underrättsreform införda bestämmelsen att rätten är domför med fyra i nämnden om förfall inträffar för nämndeman sedan huvudförhandling påbörjats har bibehållits. I fråga om innebörden av begreppet förfall i detta sammanhang har tidigare rätt viss osäkerhet i

rättstillämpningen. Genom högsta domstolens förut berörda beslut 1973 (NJA 1973 s. 113) torde emellertid rättsläget numera ha klarnat, och några lagstiftningsåtgärder synes knappast erforderliga.

En konsekvens av de genom 1969 års reform införda reglerna om nämndens sammansättning är att rätten inte är domför om en av nämndemännen exempelvis till följd av glömska uteblir när dagens förhandlingar skall inledas. Förhandlingen måste då uppskjutas den tid det tar att få tag på en ersättare, med ekonomiska konsekvenser för parterna i såväl det uppskjutna som efterföljande mål. Tidigare var risken för sådana irritationsmoment mindre, eftersom man vanligen brukade kalla någon nämndeman utöver minimiantalet. En möjlighet att komma till rätta härmed vore, har det sagts, att i den berörda situationen tillåta att en kortare huvudförhandling påbörjas trots att bara fyra sitter i nämnden. En annan utväg som man pekat på är att tillåta att någon befattningshavare hos domstolen, t.ex. en expeditionsvakt eller ett skrivbiträde, får vara tillfällig ersättare enligt 4 kap. 10 § RB i dagens första mål, så att någon av de ordinarie nämndemännen hinner tillkallas och infinna sig.

Även om vissa olägenheter i enlighet med det anförda kan föreligga på det praktiska planet synes det dock tveksamt om de är av sådan tyngd att någon lagändring är påkallad. Att återgå till den förr tillämpade ordningen att generellt kalla flera nämndemen än som behövs utgör uppenbarligen en misshushållning med arbetskraft som inte kan godtas. Inte heller synes det lämpligt att ge avkall på principen att rätten när förhandlingen inleds skall ha den sammansättning som lagen föreskriver. Däremot skulle möjligen kunna övervägas en viss uppmjukning när det gäller förbudet för befattningshavare vid domstolen att vara nämndeman. Helt tilltalande är dock inte en sådan lösning. Det kan hävdas att den som normalt tjänstgör i mera underordnad ställning på rättens kansli inte har så lätt att göra sin mening gällande i förhållande till den lagfarne domaren som är hans förman i tjänsten.

Det vill synas som om man lika gärna kunde på förhand vidtala någon lämplig person som bor eller arbetar i närheten av tingsstället men som inte är anställd hos domstolen att ställa sig till förfogande som tillfällig ersättare i sådana situationer som nu sagts. I sammanhanget bör anmärkas att tillfällig ersättare enligt 4 kap. 10 § får tillkallas endast om någon av de ordinarie nämndemännen inte kan infinna sig utan tidsutdräkt. Förarbetena till lagrummet anger inte närmare vad som skall förstås med tidsutdräkt. I begreppet får emellertid anses ligga en inte helt obetydlig tidsrymd. En försening på någon halvtimme torde inte vara tillräcklig för att bestämmelsen i 4 kap. 10 § skall tillämpas.

4 kap.

5 § I paragrafens andra stycke har tagits in den i den allmänna motiveringen berörda föreskriften att varje kommun inom domsagan skall utse ett jämnt antal nämndemän. Bestämmelsen hänger samman med förslaget i det nya fjärde stycket i paragrafen, att halva antalet nämndemän skall väljas vart tredje år. Av bestämmelsens avfattning följer att det minsta antalet nämndemän som skall utses av en kommun är två. Den nuvarande bestämmelsen att varje kommun skall utse minst en nämndeman har i enlighet härmed fått utgå. Efter de omfattande kommunsammanläggningar som genomförts efter RB:s tillkomst torde f.ö. denna bestämmelse numera vara utan praktisk betydelse.

Enligt andra stycket har uppgiften att fördela antalet nämndemän mellan de olika kommunerna inom domsagan flyttats från tingsrätten till det genom prop. 1974:149 föreslagna centrala förvaltningsorganet, domstolsverket. Utgångspunkten för detta förslag är att det i den nämnda propositionen föreslås att verket skall ta över uppgiften enligt 1 kap. 4 § RB att fastställa antalet nämndemän i domsaga. Det har ansetts lämpligt att samma organ beslutar om antalet nämndemän i domsaga och fördelningen av dem mellan de i domsagan ingående kommunerna. En sådan ordning bör underlätta en rimlig fördelning mellan kommunerna.

I enlighet med vad som uttalats i den allmänna motiveringen har i paragrafens tredje stycke tagits in en bestämmelse om rätt för en minoritet inom fullmäktige att påkalla proportionellt val. Bestämmelsen har utformats med förebild i 22 § fjärde stycket kommunallagen. Enligt detta lagrum skall val till bl.a. kommunstyrelse vara proportionellt, om det begärs av minst så många väljare, som motsvarar det tal, vilket erhålls om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Motsvarande bestämmelse finns i en del särskilda författningar i fråga om val av ledamöter i vissa specialreglerade kommunala nämnder. Bl.a. intresset av så enhetliga bestämmelser som möjligt för olika kommunala val talar för att samma ordning får gälla i fråga om val av nämndeman i tingsrätt. Några olägenheter torde inte behöva befaras av en på sådant sätt utformad bestämmelse. Det bör dock uppmärksammas att antalet nämndemän i flera kommuner, t.ex. Stockholm och Göteborg, är betydligt högre än antalet ledamöter i den väljande församlingen. Detta innebär att en minoritet av endast två fullmäktigeledamöter kan få till stånd proportionellt val i sådana fall.

I tredje stycket erinras vidare om att särskilda föreskrifter gäller i fråga om förfarandet vid proportionellt val, om sådant valsätt undantagsvis kan bli aktuellt. Hänvisningen syftar på bestämmelserna i lagen (1955:138) om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunfullmäktige m.m. Det skulle föra för långt att här gå in på det delvis komplicerade förfä-

randet vid sådant val. En ingående redogörelse finns i Kaijser, Kommunallagarna II (1972) s. 433 ff.

6 § Till denna paragraf har förts över den i nuvarande 7 § intagna bestämmelsen enligt vilken rätten självant skall pröva behörigheten hos den som valts till nämndeman. En liknande bestämmelse finns i 9 § fjärde stycket lagen (1971:52) om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt.

I paragrafens första stycke har vidare valbarhetskravet på mantals-skrivning och bosättning inom kommunen bytts ut mot krav på kyrko-bokföring inom kommunen. Ändringen är en ren konsekvens av den år 1972 och 1974 vidtagna reformen av vallagstiftningen, enligt vilken den kommunala rösträtten och därmed även valbarheten knutits till kyrko-skrivningen i stället för som tidigare till mantalsskrivningen (jfr prop. 1972:105 och prop. 1974:35 s. 87).

8 § I paragrafens första stycke återfinns bl.a. bestämmelsen om den sexåriga mandattiden för nämndeman i tingsrätt. I ett nytt, andra stycke behandlas två fall där nämndeman skall väljas för kortare tid än sex år. Båda fallen har berörts i den allmänna motiveringen. För det första skall fyllnadsval efter den som avgått innan hans mandatperiod löpt ut endast avse återstoden av den avgångnes mandattid. Vidare får tjänstgörings-perioden för nyttillträdande nämndeman sättas kortare än sex år om antalet nämndemän inom domsagan blivit ändrat. Denna senare bestämmelse hänger samman med den föreslagna principen att halva antalet nämndemän skall väljas vart tredje år (5 § fjärde stycket). För att vidmakthålla denna periodicitet även om det fastställda antalet nämndemän i kommunen ändras måste de nyttillträdande nämndemännen eller åtminstone en del av dem utses för kortare tid än sex år. Exempel: På grund av ökande arbetsbelastning beslutar domstolsverket på begäran av tingsrätten om ökning av antalet nämndemän i en domsaga. Till följd härav ökas antalet på viss kommun ankommande nämndemän med ett jämnt antal (jfr 5 § andra stycket). Om ökningen inträffar när det återstår två år till nästa ordinarie nämndemansval, bör hälften av de nyttillträdande utses för denna återstående tvåårstid medan andra hälften bör utses för tiden fram till det därefter följande ordinarie valet dvs. fem år, om den åsyftade periodiciteten skall kunna upprätthållas.

29 kap.

1 § Paragrafen innehåller bestämmelser om ordningen vid omröstning i brottmål. I andra stycket har getts en särregel för det fall att rätten består av två lagfarna domare och nämnd. Enligt bestämmelsen skall den lagfarne bisittaren då säga sin mening närmast efter ordföranden men före nämndemännen. Genom att båda de lagfarna ledamöterna säger sin

mening innan nämndemännen röstar får dessa ett fylligare underlag för sina vota.

3 § I denna paragraf finns de centrala omröstningsreglerna i brottmål. I första stycket som rör omröstning när rätten består av en lagfaren domare och nämnd har endast vidtagits en redaktionell ändring. Den föreslagna möjligheten att öka antalet nämndemän till sex kräver ingen ändring i denna omröstningsregel.

I ett nytt, andra stycke finns bestämmelserna om omröstning när rätten har den föreslagna förstärkta sammansättningen av två lagfarna domare och nämnd. Bestämmelsen har kommenterats i den allmänna motiveeringen. Här skall endast påpekas att det blir nödvändigt med två omröstningar om de lagfarna domarna är oense och det i nämnden inte kan samlas tillräcklig majoritet för "nämndemannadom". Av senare ledet i första punkten i stycket följer att den senare omröstningen endast gäller de två alternativ som förts fram av de båda lagfarna domarna. Att även de nämndemän som primärt har en avvikande mening ändå med visst undantag skall delta i den senare omröstningen följer av den princip som uttalas i 29 kap. 2 § sista stycket. Visserligen kan med den föreslagna ordningen mera än en omröstning komma till stånd i ansvarsdelen även i fall där detta enligt 29 kap. 2 § andra stycket inte är möjligt i en kollegial sammansättning. Detta synes dock inte medföra några olägenheter.

6 § Ändringen i denna paragraf är en följd av ändringen i 29 kap. 3 §.

36 kap.

11 och 12 §§ I 11 § har vidtagits den i den allmänna motiveringen föreslagna jämkningen i edsformuläret. Till följd härav kan 12 § upphävas. De ändringar av samma karaktär som föreslås i 4 kap. 11 §, 5 kap. 7 §, 6 kap. 2 § och 40 kap. 9 § utgör alla en konsekvens av det ändrade edstemat och torde inte påkalla någon särskild kommentar.

Det kan anmärkas att det förhållandet, att det föreslagna nya edsformuläret är likalydande med den i 37 kap. 3 § föreskrivna sanningsförsäkran, inte ansetts böra föranleda någon ändrad beteckning för denna försäkran. Det har ansetts praktiskt att även i fortsättningen ha olika benämningar på de båda instituten, för vilka ju i flera hänseenden gäller olika regler.

6.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken

F.n. gäller enligt 22 § promulgationslagen att RB:s bestämmelser om fullföljd av talan mot underrätts beslut i rättegång skall äga motsvarande

tillämpning beträffande talan mot underrätts beslut i fråga som avses i 4 kap. 5, 7 eller 8 § RB, dvs. frågor om fördelningen av nämndemän mellan kommuner, klagan över nämndemansval, prövning av den valdes behörighet samt förtida entledigande m.m. av nämndeman. Mot hovrättens beslut får talan inte föras. Enligt paragrafens nuvarande lydelse får inte heller talan föras mot hovrättens beslut i fråga som avses i 1 kap. 4 § första stycket eller 6 § andra stycket. Detta senare led föreslås dock upphävt enligt prop. 1974:149 (s. 32 f).

I det föregående har föreslagits att fördelningen av nämndemän mellan kommuner skall ankomma på domstolsverket och att klagan över val av nämndeman inte längre skall föras hos rätten. Redan detta motiverar ändring i 22 § promulgationslagen. Fråga är emellertid om bestämmelsen över huvud taget bör behållas, om en central förvaltningsmyndighet för domstolsväsendet inrättas i enlighet med förslaget i prop. 1974:149. De beslut som avses i lagrummet är alla av rent administrativ karaktär. I konsekvens härmed bör talan mot tingsrättens beslut i sådan fråga föras hos den administrativa chefsmyndigheten, dvs. det föreslagna domstolsverket. I promemorian Ds Ju 1974:11 föreslås också den ändringen i 18 § tingsrättsinstruktionen (1970:108) att talan mot tingsrätts beslut i administrativt ärende skall föras genom besvär hos centralmyndigheten i stället för som f.n. till hovrätten. Genomförs förslaget synes 22 § promulgationslagen utan vidare kunna upphävas. Om någon fullföljdsbegränsning inte samtidigt föreskrivs medför detta visserligen att talan mot centralmyndighetens beslut kan fullföljas vidare till regeringen. Med hänsyn till att sådana frågor som här avses så ytterst sällan är kontroversiella synes någon särbestämmelse om fullföljdsbegränsning dock knappast motiverad.

Ändringen i 23 § promulgationslagen är en följd av ändringen beträffande edsformuläret i 36 kap. 11 § RB.

6.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:246) om fastighetsdomstol

I 6 och 7 §§ har till en början vidtagits vissa redaktionella ändringar i syfte att närmare ansluta till den disposition av bestämmelserna om nämndemän som finns i 4 kap. RB.

I 6 § första stycket har tagits in en uttrycklig bestämmelse om att antalet nämndemän i fastighetsdomstol skall bestämmas av det föreslagna domstolsverket (jfr prop. 1974:149 s. 32).

I paragrafens andra stycke har i enlighet med vad som sägs i den allmänna motiveringen tagits in en bestämmelse om att nämndemän i fastighetsdomstol skall väljas av vederbörande landsting (motsvarande). Bestämmelserna är utformade efter förebild av 8 § lagen om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt och skiljer sig härifrån endast därigenom, att domstolsverket och inte länsstyrelsen föreslås fördela

nämndemännen mellan landsting och kommunfullmäktige i kommun som inte ingår i landstingskommun.

Som ett tredje stycke har tagits in en bestämmelse om möjlighet för en minoritet av de väljande att påkalla proportionell valmetod. Bestämmelsen är likalydande med motsvarande bestämmelse i RB.

Slutligen har som ett fjärde stycke tagits in bestämmelsen att halva antalet nämndemän skall väljas vart tredje år. Bestämmelsen förutsätter att det antal nämndemän som skall utses av vederbörande landsting (kommunfullmäktige) fastställs till ett jämnt antal. En föreskrift härom bör tas in i kungörelsen (1971:549) om fastighetsdomstol.

I 7 § anges att nämndeman i fastighetsdomstol skall vara kyrkobokförd i länet. I län med flera fastighetsdomstolar innebär detta att nämndeman kan vara kyrkobokförd utanför domkretsen för den domstol där han skall tjänstgöra. Något hinder mot en sådan ordning synes dock inte föreligga. I övrigt hänvisas beträffande nämndeman i fastighetsdomstol till bestämmelserna i 4 kap. 6 och 8 §§ RB. Detta innebär att bestämmelserna i balken om övriga valbarhets- och behörighetsvillkor, mandattid etc. gäller också nämndeman i fastighetsdomstol.

Ändringen i 8 § är närmast av redaktionell natur och är en konsekvens av det föreslagna nya valsystemet (jfr förslaget till lag om ändring i 11 kap. 5 § vattenlagen 1918:523).

6.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1971:52) om skatterätt, fastighets-taxeringsrätt och länsrätt

I 8 § har tagits in bestämmelser om möjlighet att påkalla proportionellt val och att halva antalet nämndemän i länsskatterätt och länsrätt skall utses vart tredje år. Genom en ändring i 9 § har liksom i 7 § lagen om fastighetsdomstol som förutsättning för valbarhet angetts att nämndeman skall vara kyrkobokförd i länet. Vidare har 10 § kompletterats med en bestämmelse om möjlighet att vid förändring av antalet nämndemän sätta mandattiden för nytilträdande lägre än sex år. Förslagen ansluter till vad som föreslås beträffande tingsrätt och fastighetsdomstol. I 11 § har gjorts en följdändring till ändringen i 4 kap. 11 § RB.

Bilaga 1

Promemoriaförslaget

1 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas i fråga om rättegångsbalken,
dels att 4 kap. 7 § och 36 kap. 12 § skall upphöra att gälla,
dels att 1 kap. 3 och 4 §§, 4 kap. 5, 6, 8 och 11 §§, 5 kap. 7 §, 6 kap. 2 §, 29
kap. 1, 3 och 6 §§, 36 kap. 11 § och 40 kap. 9 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 §¹

Tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare må ej sitta i rätten. I brottmål skall tingsrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd.

Tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare må ej sitta i rätten.

I brottmål skall tingsrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd. *Kan huvudförhandling i målet beräknas kräva minst åtta veckor eller föreligga eljest synnerliga skäl, må dock två lagfarna domare och nämnd sitta i rätten.*

Tingsrätt är domför med en lagfaren domare vid måls avgörande utan huvudförhandling, vid annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, vid sådan huvudförhandling i tvistemål, som hålles i förenklad form, vid huvudförhandling och syn å stället i mål om brott för vilket icke är stadgat svårare straff än böter.

4 §²

I domsaga skola finnas nämndemän till det antal, som domstolsverket efter tingsrättens hörande bestämmer.

I nämnd skola sitta fem nämndemän. Inträffar förfall för nämndeman sedan huvudförhandling påbörjats, är rätten domför med fyra i nämnden.

I nämnd skola sitta fem nämndemän. *Om det är påkallat med hänsyn till målets omfattning eller annan särskild omständighet, må dock sex sitta i nämnden.* Inträffar förfall för nämndeman sedan huvudförhandling påbörjats, är rätten domför med fyra i nämnden.

Tingsrätten fördelar tjänstgöringen mellan nämndemännen efter samråd med dem.

¹ Senaste lydelse 1969:244.

² Senaste lydelse 1969:244. Som nuvarande lydelse anges dock här den i prop. 1974:149 föreslagna lydelsen.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

5 §³

Nämndeman utses genom val.

Hör till domsaga mer än en kommun, fördelar *rätten* antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd; *varje kommun skall dock utse minst en nämndeman.*

Val förrättas av kommunens fullmäktige.

Nämndeman utses genom val.

Hör till domsaga mer än en kommun, fördelar *domstolsverket* antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd *och med iakttagande av att varje kommun skall utse ett jämnt antal nämndemän.*

Val förrättas av kommunens fullmäktige. *Valet skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande som motsvarar det tal, vilket erhålles, då samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.*

Halva antalet nämndemän inom domsagan väljes vart tredje år.

Då nämndeman skall väljas, skall rätten göra anmälan därom till den som har att föranstalta om valet.

6 §⁴

Valbar till nämndeman är myndig svensk medborgare, som är *mantalsskriven och boende inom kommunen* samt ej fyllt sjuttio år. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta må ej vara nämndeman.

Ej må annan vägra att mottaga uppdrag som nämndeman än den som fyllt sextio år eller eljest uppgiver giltigt hinder. Den som avgått ur nämnden vare ej skyldig att åter inträda förrän efter sex år.

Valbar till nämndeman är myndig svensk medborgare, som är *kyrkobokförd i kommunen* samt ej fyllt sjuttio år. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta må ej vara nämndeman.

Rätten prövar självmant den valdes behörighet.

7 §

Klagen över nämndemansval skall föras hos rätten. Föres klagan, lände valet dock till efterrättelse, om ej rätten förordnar annat. Rätten pröve, ehuru klagan ej föres, den valdes behörighet.

³ Senaste lydelse 1969:244.

⁴ Senaste lydelse 1969:244.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 §⁵

Nämndeman väljes för sex år, dock äge han avgå efter två år. Visar nämndeman giltigt hinder, må rätten även tidigare entlediga honom. Nämndeman, som fyllt sextio år, äge ock avgå ur nämnden. Upphör nämndeman att vara valbar, vare uppdraget förfallet; dock må den som uppnått sjuttio års ålder utan hinder därav tjänstgöra vid fortsatt behandling av mål, i vars handläggning han förut deltagit.

Avgår nämndeman under tjänstgöringstiden, utses ny nämndeman för återstående tid. Ändras antalet nämndemän inom domsagan, får nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

11 §⁶

Domare skall, innan han må tjänstgöra, avlägga denna ed:

"Jag N.N. lovar och försäkrar inför Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord, att jag vill och skall efter mitt bästa förstånd och samvete i alla domar rätt göra, ej mindre den fattige än den rike, och döma efter Sveriges lag och laga stadgar; aldrig lag vränga eller orätt främja för släktskap, svågterskap, vänskap, avund, illvilja eller rädhåga, ej heller för mutor och gåvor eller annan orsak, under vad sken det vara må; ej den saker göra, som saklös är, eller den saklös, som saker är. Jag skall varken förr, än domen avsäges, eller sedan uppenbara dem, som till rätta gå, eller andra de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla."

Ed skall avläggas inför domstol eller inför rättens ordförande. Med domstolens eller ordförandens tillstånd må den, som på grund av sin åskådning i religiöst hänseende hyser betänklighet mot att avlägga ed, i stället avgiva försäkran på heder

Domare skall, innan han må tjänstgöra, avlägga denna ed:

"Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag vill och skall efter mitt bästa förstånd och samvete i alla domar rätt göra, ej mindre den fattige än den rike, och döma efter Sveriges lag och laga stadgar; aldrig lag vränga eller orätt främja för släktskap, svågterskap, vänskap, avund, illvilja eller rädhåga, ej heller för mutor och gåvor eller annan orsak, under vad sken det vara må; ej den saker göra, som saklös är, eller den saklös, som saker är. Jag skall varken förr, än domen avsäges, eller sedan uppenbara dem, som till rätta gå, eller andra de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla."

Ed skall avläggas inför domstol eller inför rättens ordförande.

⁵ Senaste lydelse 1963:149.

⁶ Senaste lydelse 1959:257.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

*och samvete av samma innehåll i
övrigt, som sägs i första stycket.*

5 kap.**7 §⁷**

Den som anställs som allmän tolk eller eljest förordnas att biträda som tolk skall inför rätten avlägga ed, att han efter bästa förstånd skall fullgöra det uppdrag, som lämnats honom. Finnes anledning antaga att den som förordnas att biträda som tolk skall erhålla ytterligare uppdrag som tolk vid domstolen, må han avlägga ed som avser även framtida uppdrag.

Angående eds utbytande mot försäkran på heder och samvete gälla vad om vittnesed är stadgat.

6 kap.**2 §⁸**

Protokollet skall föras av befattningshavare vid rätten eller lagfaren ledamot av rätten samt undertecknas av honom. Ordföranden äge, då omständigheterna föranleda därtill, själv föra protokollet.

Ej må den anlitas som protokollförare, vilken till saken eller till någongdera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad. Den som ej avlagt domared skall, innan han må tjänstgöra såsom protokollförare, inför domstol eller inför rättsens ordförande avlägga ed, att han skall efter bästa förstånd fullgöra uppgiften såsom protokollförare och icke för någon uppenbara de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. *Angående eds utbytande mot försäkran på heder och samvete gälla i tillämpliga delar vad om domared är stadgat.*

Ej må den anlitas som protokollförare, vilken till saken eller till någongdera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad. Den som ej avlagt domared skall, innan han må tjänstgöra såsom protokollförare, inför domstol eller inför rättsens ordförande avlägga ed, att han skall efter bästa förstånd fullgöra uppgiften såsom protokollförare och icke för någon uppenbara de rådslag rätten inom stängda dörrar håller.

29 kap.**1 §⁹**

Yppas vid överläggning till dom eller beslut skiljaktiga meningar, skall omröstning ske.

Har nämnd säte i rätten, säge ordföranden först sin mening och inhämta därefter nämndens.

Har nämnd säte i rätten, säge först ordföranden och, om ytterligare en lagfaren domare sitter i rätten, denne sin mening. Ordföranden inhämta därefter nämndens mening.

⁷ Senaste lydelse 1973:240.

⁸ Senaste lydelse 1960:161.

⁹ Senaste lydelse 1958:8.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Vid omröstning i annat fall skall den yngste i rätten först yttra sig och sedan var efter annan, såsom de hava säte i rätten. Har målet beretts av viss ledamot säge han först sin mening.

Envar angive de skäl, varå han grundar sin mening.

3 §¹⁰

Yppas, då nämnd har säte i rätten, annan mening än ordförandens och förena sig minst fyra eller, då i nämnden äro endast fyra, minst tre nämndemän om skälen och slutet, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Yppas, då rätten består av en lagfaren domare och nämnd, annan mening än ordförandens och förena sig minst fyra eller, då i nämnden äro endast fyra, minst tre nämndemän om skälen och slutet, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Yppas, då rätten består av två lagfarna domare och nämnd, inom nämnden annan mening än sådan som framförts av lagfaren domare och förena sig minst fem eller, då i nämnden endast äro fyra eller fem, minst fyra nämndemän om skälen och slutet, gälle nämndens mening; i annat fall gälle den mening som omfattas av de lagfarna domarna. Föreana sig de senare ej om en mening, gälle den mening som biträdades av de flesta nämndemännen eller, om lika många biträda vardera meningen, den som är lindrigast. Kan i sådant fall ej någon mening anses som lindrigare gälle ordförandens mening.

Vid omröstning, då nämnd ej har säte i rätten, gälle den mening, som omfattas av mer än hälften av ledamöterna. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna den lindrigaste, gälle den meningen; vid särskild omröstning, huruvida villkorlig dom skall meddelas eller skyddstillsyn, ungdomsfängelse eller internering ådömas eller förordnande meddelas om överlämnande till särskild vård, så ock eljest, då ej någon mening kan anses som lindrigare, gälle dock den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens.

6 §¹¹

Beträffande omröstning i fråga, som hör till rättegången och ej avser ansvar eller som rör enskilt anspråk, så ock i fråga enligt 5 § eller om rättegångskostnad, gälle vad i 16

Beträffande omröstning i fråga, som hör till rättegången och ej avser ansvar eller som rör enskilt anspråk, så ock i fråga enligt 5 § eller om rättegångskostnad, gälle vad i 16

¹⁰ Senaste lydelse 1971:218.

¹¹ Senaste lydelse 1969:244.

Nuvarande lydelse

kap. är stadgat; angående häktning eller åtgärd, som avses i 25-28 kap., äge dock vad i detta kapitel föreskrives om omröstning i fråga om ansvar motsvarande tillämpning. Föres i brottmål talan om enskilt anspråk, vare rättens avgörande i ansvarsfrågan bindande vid prövningen av det enskilda anspråket. Har nämnd säte i rätten, skall även vid tillämpning av reglerna i 16 kap. gälla vad i 1 § andra stycket och 3 § första stycket i detta kapitel är stadgat.

Föreslagen lydelse

kap. är stadgat; angående häktning eller åtgärd, som avses i 25-28 kap., äge dock vad i detta kapitel föreskrives om omröstning i fråga om ansvar motsvarande tillämpning. Föres i brottmål talan om enskilt anspråk, vare rättens avgörande i ansvarsfrågan bindande vid prövningen av det enskilda anspråket. Har nämnd säte i rätten, skall även vid tillämpning av reglerna i 16 kap. gälla vad i 1 § andra stycket och 3 § första och andra styckena i detta kapitel är stadgat.

36 kap.**11 §**

Innan vittne avgiver sin berättelse, skall vittnet *med handen på den heliga skrift* avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar inför Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra.”

Innan vittne avgiver sin berättelse, skall vittnet avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra.”

12 §¹²

Säger sig vittne på grund av sin åskådning i religiöst hänseende icke vilja avlägga vittnesed, skall vittnet i stället avgiva denna försäkran:

”Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra.”

Tillhör ej vittne kristen eller mosaisk troslära, skall vittnet i stället för ed avlägga försäkran.

40 kap.**9 §**

Sakkunnig, som höres muntligen, skall, innan han avgiver sin utsaga, *med handen på den heliga skrift* avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar inför Gud den allsmäktige och vid

Sakkunnig, som höres muntligen, skall, innan han avgiver sin utsaga, avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag efter bästa förstånd skall fullgöra det sak-

¹² Senaste lydelse 1968:193.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

hans heliga ord, att jag efter bästa förstånd skall fullgöra det sakkunniguppdrag, som lämnats mig."

Har den sakkunnige, då han höres, redan avgivit utlåtande, skall eden därefter jämkas.

Sedan den sakkunnige avlagt ed, erinre rätten honom om edens vikt.

Angående eds utbytande mot försäkran på heder och samvete gälla vad om vittnesed är stadgat.

Denna lag träder i kraft, såvitt avser 4 kap. 5–8 §§ den 1 januari 1977, och i övrigt den

Löpande tjänstgöringstider för nämndemän upphör vid utgången av år 1976. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1977 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1976. Valet förrättas av de under detta år nyvalda fullmäktige. Härvid skall halva antalet nämndemän utses för en tid av tre år och återstoden för en tid av sex år.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken¹

dels att 22 § skall upphöra att gälla,

dels att 23 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 §

Vad i nya rättegångsbalken är stadgat om lydelsen av ed *och eds utbyte mot försäkran på heder och samvete* äge motsvarande tillämpning i andra fall, då enligt lag eller författning ed skall avläggas inför domstol eller annan myndighet.

Vad i nya rättegångsbalken är stadgat om lydelsen av ed äge motsvarande tillämpning i andra fall, då enligt lag eller författning ed skall avläggas inför domstol eller annan myndighet.

Ed eller försäkran, som avlagts enligt äldre lag, vare alltjämt bindande.

Denna lag träder i kraft den

¹ Ändrad lydelse av 22 § föreslås i prop 1974:149.

3 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas att 15 kap. 1 och 4 a §§ brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

15 kap.

1 §

Om någon under laga ed *eller under försäkran som avgives i eds ställe* lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes för *men* ed till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om någon under laga ed lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes för *men* ed till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Är brottet grovt, skall dömas till fängelse, lägst två och högst åtta år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det skett med uppsåt att oskyldig skulle fällas till ansvar för allvarligt brott eller eljest synnerlig skada tillfogas annan.

4 a §¹

Om någon under straffansvar inför domstol i Danmark, Finland, Island eller Norge lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes han för osann utsaga inför nordisk domstol till påföljd enligt 1 §, om utsagan här i riket skulle ha avgivits under laga ed *eller under försäkran som avgives i eds ställe*, och enligt 2 §, när fråga är om utsaga av part i tvistemål. Begås gärningen av grov oaktsamhet, dömes för ovarsam utsaga inför nordisk domstol till påföljd enligt 3 §.

Om någon under straffansvar inför domstol i Danmark, Finland, Island eller Norge lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes han för osann utsaga inför nordisk domstol till påföljd enligt 1 §, om utsagan här i riket skulle ha avgivits under laga ed, och enligt 2 §, när fråga är om utsaga av part i tvistemål. Begås gärningen av grov oaktsamhet, dömes för ovarsam utsaga inför nordisk domstol till påföljd enligt 3 §.

Bestämmelserna i 4, 14 och 15 §§ äger motsvarande tillämpning på gärning som avses i första stycket.

Denna lag träder i kraft den

¹ Paragrafen tillagd 1974:753.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1969:246) om fastighetsdomstol

Härigenom förordnas att 6–8 §§ lagen (1969:246) om fastighetsdomstol¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Nämndeman i fastighetsdomstol utses genom val för sex år. Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer, fastställer för varje domsaga inom fastighetsdomstols domkrets det antal nämndemän som skall utses. Nämndeman skall vara valbar till nämndeman i den domsaga för vilken han utses. Avgår nämndeman under tjänstgöringstiden, skall val avse återstående del av samma tid.

Föreslagen lydelse

6 §

Nämndeman i fastighetsdomstol utses genom val. Domstolsverket bestämmer för varje län det antal nämndemän som skall utses.

Val av nämndeman i fastighetsdomstol förrättas av landstinget eller, om i länet finns kommun som ej ingår i landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning dem emellan som domstolsverket bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Valet skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande som motsvarar det tal, vilket erhålles, då samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.

Halva antalet nämndemän väljes vart tredje år.

7 §

Val av nämndeman i fastighetsdomstol förrättas i kommun, som ensam bildar domsaga, av kommunens fullmäktige samt i annat fall inför tingsrätt av valmän som utses av fullmäktige i varje kommun inom domsagan. Bestämmelserna i kommunallagen den 18 december 1953 (nr 753) om ersättning till fullmäktig äger motsvarande tillämpning.

Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer, fastställer det antal valmän jämte suppleanter för dem som skall utses.

Klagan över valet föres genom besvär hos hovrätten. Mot hovrättens beslut får talan ej föras.

Nämndeman i fastighetsdomstol skall vara kyrkobokförd i länet. I övrigt har bestämmelserna i 4 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken motsvarande tillämpning på nämndeman i fastighetsdomstol.

¹ Lagen omtryckt 1974:1064.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

8 §

Nämndeman tjänstgör efter kallelse av fastighetsdomstolens ordförande. Till tjänstgöring bör företrädesvis kallas nämndemän från den *domsaga* till vilken målet närmast har anknytning.

Nämndeman tjänstgör efter kallelse av fastighetsdomstolens ordförande. Till tjänstgöring bör företrädesvis kallas nämndemän från den *del av domkretsen* till vilken målet närmast har anknytning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977.

Löpande tjänstgöringstider för nämndemän upphör vid utgången av år 1976. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1977 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1976. Valet förrättas av det under detta år nyvalda landstinget. Härvid skall halva antalet nämndemän utses för en tid av tre år och återstoden för en tid av sex år.

5 Förslag till

Lag om ändring i vattenlagen (1918:523)

Härigenom förordnas att 11 kap. 5 § vattenlagen (1918:523) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

5 §¹

Nämndeman tjänstgör efter kallelse av vattenrättsdomaren. Till tjänstgöring böra företrädesvis kallas nämndemän från den *domsaga* till vilken målet närmast har anknytning.

Nämndeman tjänstgör efter kallelse av vattenrättsdomaren. Till tjänstgöring böra företrädesvis kallas nämndemän från den *del av domsområdet* till vilken målet närmast har anknytning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977.

¹ Senaste lydelse 1971:531.

6 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1971:52) om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt

Härigenom förordnas att 8–11 §§ lagen (1971:52) om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 §¹

Nämndeman i länsskatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt utses genom val. Val förrättas av landstinget eller, om i länet finns kommun som ej ingår i landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige med den fördelning dem emellan som länsstyrelsen bestämmer efter befolkningstalen. I Gotlands län förrättas val av kommunfullmäktige i Gotlands kommun.

Valet skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande som motsvarar det tal, vilket erhålles, då samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.

Nämndeman i den mellankommunala skatterätten förordnas av regeringen.

Värderingsteknisk ledamot i fastighetstaxeringsrätt förordnas av länsstyrelsen.

Halva antalet nämndemän i länsskatterätt och länsrätt väljes vart tredje år.

9 §²

Valbar till nämndeman i länsskatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt är myndig svensk medborgare, som är *mantalsskriven och bosatt inom* länet och ej har fyllt sjuttio år. Till nämndeman i den mellankommunala skatterätten får utses endast myndig svensk medborgare, som ej har fyllt sjuttio år.

Valbar till nämndeman i länsskatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt är myndig svensk medborgare, som är *kyrkobokförd i* länet och ej har fyllt sjuttio år. Till nämndeman i den mellankommunala skatterätten får utses endast myndig svensk medborgare, som ej har fyllt sjuttio år.

Tjänsteman vid länsstyrelse, länsnykterhetsnämnd eller under länsstyrelse lydande myndighet, länsläkare, biträdande länsläkare, socialvårds-konsulent, lagfaren domare, åklagare eller advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta får ej vara nämndeman.

Den som har fyllt sextio år eller uppger annat giltigt hinder är ej skyldig att mottaga uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är ej skyldig att mottaga nytt uppdrag förrän efter sex år.

Rätten prövar självantagandet och valdes behörighet.

¹ Senaste lydelse 1974:352, :353.

² Senaste lydelse 1973:1108.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*10 §³

Nämndeman i skatterätt och länsrätt utses för sex år men får avgå efter två år. Om nämndeman i sådan rätt visar giltigt hinder, får rätten entlediga honom tidigare. Den som har fyllt sextio år har rätt att frånträda uppdraget. Upphör nämndeman att vara valbar eller behörig, förfaller uppdraget.

Vad i första stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning beträffande nämndeman i fastighetstaxeringsrätt, dock att sådan nämndeman utses för tiden från och med den 1 juli det år, då allmän fastighetstaxering äger rum, till och med den 30 juni det år då sådan taxering sker nästa gång.

Värderingsteknisk ledamot i fastighetstaxeringsrätt förordnas för tid som sägs i andra stycket.

När ledighet uppkommer, utses ny nämndeman eller förordnas ny värderingsteknisk ledamot för den tid som i vartdera fallet återstår.

När ledighet uppkommer, utses ny nämndeman eller förordnas ny värderingsteknisk ledamot för den tid som i vartdera fallet återstår. *Ändras antalet nämndemän, får tjänstgöringstiden för nytillträdande nämndemän sättas kortare än som följer av första stycket.*

11 §⁴

Ledamot och föredragande i skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt skall ha avlagt domared *eller försäkran* enligt 4 kap. 11 § rättegångsbalken.

Ledamot och föredragande i skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt skall ha avlagt domared enligt 4 kap. 11 § rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977.

Löpande tjänstgöringstider för nämndemän i länsskatterätt och länsrätt upphör vid utgången av år 1976. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1977 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1976. Valet förrättas av det under detta år nyvalda landstinget. Härvid skall halva antalet nämndemän utses för en tid av tre år och återstoden för en tid av sex år.

³ Senaste lydelse 1973:1108.

⁴ Senaste lydelse 1973:1108.

*Bilaga 2*Antal nämndemän i tingsrätter och fastighetsdomstolar i november 1974¹

Domsaga	Tingsrätts- nämndemän	Fastighets- domstols- nämndemän
<i>Under Svea hovrätt</i>		
Handens	45	6
Norrtälje	30	4
Sollentuna och Färentuna	50	6
Solna	80	6
Stockholms	1 000	48
Stockholms läns västra	40	4
Svartlösa	40	4
Södertälje	65	4
Södertörns	25	2
Södra Roslags	55	6
Uppsala	115	4
Uppsala läns norra	30	4
Uppsala läns södra	40	4
Eskilstuna	115	4
Katrineholms	40	4
Nyköpings	45	4
Gotlands	45	8
Hallsbergs	40	4
Karlskoga	30	4
Lindesbergs	35	4
Örebro	65	4
Köpings	45	4
Sala	40	4
Västerås	75	6
Falu	50	4
Hedemora	40	4
Ludvika	30	4
Mora	37	5
Nedansiljans	30	4
Gävle	50	6
Sandvikens	45	4

¹ I några fall är det faktiska antalet nämndemän till följd av domkretsreglering t. v. något större än det antal som fastställts av hovrätten. I sammanställningen har det fastställda antalet angetts.

Under Göta hovrätt

Folkungabygdens	25	4
Linköpings	70	6
Motala	40	4
Norrköpings	91	6
Eksjö	60	6
Jönköpings	45	6
Värnamo	35	4
Ljungby	26	4
Växjö	60	6
Kalmar	25	4
Møre och Ölands	30	4
Oskarshamns	30	4
Västerviks	40	4
Falköpings	35	4
Lidköpings	40	4
Mariestads	25	4
Skövde	45	4

Under hovrätten över Skåne och Blekinge

Bräkne och Karlshamns	27	4
Karlskrona	45	4
Listers och Sölvesborgs	25	4
Östra och Medelsta	20	4
Hässleholms	30	4
Ingelstads och Järrestads	30	4
Kristianstads	60	4
Norra Åsbo	25	4
Ängelholms	30	4
Eslövs	30	4
Helsingborgs	70	10
Landskrona	40	4
Lunds	60	7
Malmö	200	9
Trelleborgs	45	4
Ystads	35	4

Under hovrätten för Västra Sverige

Hallands södra	17	4
Halmstads	24	4
Varbergs	50	6
Göteborgs	330	12
Mölnads	40	4
Stenungsunds	36	4
Strömstads	20	4
Uddevalla	45	6
Alingsås	45	6
Borås	60	6
Sjuhäradsbygdens	40	4
Trollhättans	40	4
Tössbo och Vedbo	20	4
Vänersborgs	35	4
Arvika	40	4
Karlstads	54	6
Kristinehamns	35	4
Sunne	40	4

Under hovrätten för Nedre Norrland

Bollnäs	45	4
Hudiksvalls	30	4
Ljusdals	20	4
Härnösands	40	6
Sollefteå	19	5
Sundsvalls	75	6
Örnsköldsviks	30	4
Jämtbygdens	35	7
Svegs	25	4
Östersunds	37	4

Under hovrätten för Övre Norrland

Lycksele	44	6
Skellefteå	53	6
Umebygdens	25	6
Umeå	50	10
Bodens	35	6
Gällivare	65	6
Haparanda	60	8
Luleå	35	6
Piteå	42	6

Innehåll (departementspromemorian)

1	Inledning	58
2	Formerna för val av nämndeman	58
2.1	Nuvarande ordning.....	58
2.2	Ur förarbetena till RB och lagen om fastighetsdomstol	60
2.3	Lekmannainslag i övrigt i domstolar.....	62
2.4	Val av ledamöter i vissa församlingar och nämnder	64
2.5	Reformförslag.....	65
3	Tingsrätts sammansättning i vidlyftiga brottmål	68
3.1	Nuvarande ordning.....	68
3.2	Dansk och norsk rätt	69
3.3	Tidigare reformförslag m. m.	70
3.4	Stockholms tingsrätts framställning.....	72
4	Ed och försäkran	74
4.1	Nuvarande ordning.....	74
4.2	Ur förarbetena till RB.....	76
4.3	Reformförslag.....	78
5	Överväganden	80
5.1	Formerna för val av nämndeman.....	80
5.1.1	Nämndeman i tingsrätt	80
5.1.2	Nämndeman i fastighetsdomstol.....	85
5.1.3	Nämndeman i länsrätt och länsskatterätt m. m.	86
5.2	Tingsrätts sammansättning i vidlyftiga brottmål.....	86
5.3	Ed och försäkran.....	92
5.4	Ikraftträdande	94
6	Specialmotivering.....	95
6.1	Förslaget till lag om ändring i RB	95
6.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya RB.....	100
6.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:246) om fastighets- domstol.....	101
6.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1970:52) om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt	102
Bilaga 1	Lagförslag	103
Bilaga 2	Antal nämndemän i tingsrätter och fastighetsdomstolar i november 1974.....	117

Bilaga 2

De remitterade förslagen

1 Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrives i fråga om rättegångsbalken,

dels att 4 kap. 7 § och 36 kap. 12 § skall upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 3 och 4 §§, 4 kap. 5, 6, 8 och 11 §§, 5 kap. 7 §, 6 kap. 2 §, 12 kap. 3 §, 29 kap. 1, 3 och 6 §§, 36 kap. 11, 13–15 och 21 §§ samt 40 kap. 9 och 14 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 §¹

Tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare må ej sitta i rätten. I brottmål skall tingsrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd.

Tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare må ej sitta i rätten.

I brottmål skall tingsrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd. *Kan huvudförhandling i målet beräknas kräva minst fyra veckor, må dock två lagfarna domare och nämnd sitta i rätten.*

Tingsrätt är domför med en lagfaren domare vid måls avgörande utan huvudförhandling, vid annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället,

vid sådan huvudförhandling i tvistemål, som hålles i förenklad form, vid huvudförhandling och syn å stället i mål om brott för vilket icke är stadgat svårare straff än böter.

4 §²

I domsaga skola finnas nämndemän till det antal, som hovrätten efter tingsrättens hörande bestämmer.

I nämnd skola sitta fem nämndemän. Inträffar förfall för nämndeman sedan huvudförhandling påbörjats, är rätten domför med fyra i nämnden.

I nämnd skola sitta fem nämndemän. *Om det är påkallat med hänsyn till målets omfattning eller annan särskild omständighet, må dock sex sitta i nämnden.* Inträffar förfall för nämndeman sedan huvudförhandling påbörjats, är rätten domför med fyra i nämnden.

Tingsrätten fördelar tjänstgöringen mellan nämndemännen efter samråd med dem.

¹ Senaste lydelse 1969:244.

² Senaste lydelse 1969:244.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

5 §³

Nämndeman utses genom val.

Hör till domsaga mer än en kommun, fördelar rätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd; *varje kommun skall dock utse minst en nämndeman.*

Val förrättas av kommunens fullmäktige.

Nämndeman utses genom val.

Hör till domsaga mer än en kommun, fördelar rätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd, *varvid iakttages att varje kommun skall utse ett jämnt antal nämndemän.*

Val förrättas av kommunens fullmäktige. *Valet skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande som motsvarar det tal, vilket erhålles, då samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt föreskrivet.*

Vart tredje år väljes halva antalet nämndemän inom domsagan.

Då nämndeman skall väljas, skall rätten göra anmälan därom till den som har att föranstalta om valet.

6 §⁴

Valbar till nämndeman är myndig svensk medborgare, som är *mantalsskriven och boende inom kommunen* samt ej fyllt sjuttio år. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta må ej vara nämndeman.

Ej må annan vägra att mottaga uppdrag som nämndeman än den som fyllt sextio år eller eljest uppgiver giltigt hinder. Den som avgått ur nämnden vare ej skyldig att åter inträda förrän efter sex år.

Rätten prövar självmant den valdes behörighet.

7 §

Klagan över nämndemansval skall föras hos rätten. Föres klagan, lände valet dock till efterrättelse, om ej rätten förordnar annat. Rätten pröve, ehuru klagan ej föres, den valdes behörighet.

³ Senaste lydelse 1969:244.

⁴ Senaste lydelse 1969:244.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 §³

Nämndeman väljes för sex år, dock äge han avgå efter två år. Visar nämndeman giltigt hinder, må rätten även tidigare entlediga honom. Nämndeman, som fyllt sextio år, äge ock avgå ur nämnden. Upphör nämndeman att vara valbar, vare uppdraget förfallet; dock må den som uppnått sjuttio års ålder utan hinder därav tjänstgöra vid fortsatt behandling av mål, i vars handläggning han förut deltagit.

Avgår nämndeman under tjänstgöringstiden, utses ny nämndeman för återstående tid. Ändras antalet nämndemän inom domsagan, får nyutträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

11 §⁴

Domare skall, innan han må tjänstgöra, avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar inför Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord, att jag vill och skall efter mitt bästa förstånd och samvete i alla domar rätt göra, ej mindre den fattige än den rike, och döma efter Sveriges lag och laga stadgar; aldrig lag vränga eller orätt främja för släktskap, svågerskap, vänskap, avund, illvilja eller räddhåga, ej heller för mutor och gåvor eller annan orsak, under vad sken det vara må; ej den saker göra, som saklös är, eller den saklös, som saker är. Jag skall varken förr, än domen avsäges, eller sedan uppenbara dem, som till rätta gå, eller andra de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla.”

Ed skall avläggas inför domstol eller inför rättens ordförande. Med domstolens eller ordförandens tillstånd må den, som på grund av sin åskådning i religiöst hänseende hyser betänklighet mot att avlägga ed, i stället avgiva försäkran på heder

Domare skall, innan han må tjänstgöra, avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag vill och skall efter mitt bästa förstånd och samvete i alla domar rätt göra, ej mindre den fattige än den rike, och döma efter Sveriges lag och laga stadgar; aldrig lag vränga eller orätt främja för släktskap, svågerskap, vänskap, avund, illvilja eller räddhåga, ej heller för mutor och gåvor eller annan orsak, under vad sken det vara må; ej den saker göra, som saklös är, eller densaklös, som saker är. Jag skall varken förr, än domen avsäges, eller sedan uppenbara dem, som till rätta gå, eller andra de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla.”

Ed skall avläggas inför domstol eller inför rättens ordförande.

³ Senaste lydelse 1963:149.

⁴ Senaste lydelse 1959:257.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

*och samvete av samma innehåll i
övrigt, som sägs i första stycket.*

5 kap.**7 §⁷**

Den som anställs som allmän tolk eller eljest förordnas att biträda som tolk skall inför rätten avlägga ed, att han efter bästa förstånd skall fullgöra det uppdrag, som lämnats honom. Finnes anledning antaga att den som förordnas att biträda som tolk skall erhålla ytterligare uppdrag som tolk vid domstolen, må han avlägga ed som avser även framtida uppdrag.

Angående eds utbytande mot försäkran på heder och samvete gälle vad om vittnesed är stadgat.

6 kap.**2 §⁸**

Protokollet skall föras av befattningshavare vid rätten eller lagfaren ledamot av rätten samt undertecknas av honom. Ordföranden äge, då omständigheterna föranleda därtill, själv föra protokollet.

Ej må den anlitas som protokollförare, vilken till saken eller till någongendera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad. Den som ej avlagt domared skall, innan han må tjänstgöra såsom protokollförare, inför domstol eller inför rättsens ordförande avlägga ed, att han skall efter bästa förstånd fullgöra uppgiften såsom protokollförare och icke för någon uppenbara de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. *Angående eds utbytande mot försäkran på heder och samvete gälle i tillämpliga delar vad om domared är stadgat.*

Ej må den anlitas som protokollförare, vilken till saken eller till någongendera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad. Den som ej avlagt domared skall, innan han må tjänstgöra såsom protokollförare, inför domstol eller inför rättsens ordförande avlägga ed, att han skall efter bästa förstånd fullgöra uppgiften såsom protokollförare och icke för någon uppenbara de rådslag rätten inom stängda dörrar håller.

12 kap.**3 §⁹**

Lagfaren domare i eller rättsbildad befattningshavare vid allmän domstol eller allmän åklagare eller utmätningsman må ej vara ombud, med mindre regeringen för visst mål giver lov därtill. Vad nu sagts skall dock ej avse den som, under

Lagfaren domare i eller rättsbildad befattningshavare vid allmän domstol eller allmän åklagare eller utmätningsman må ej vara ombud, med mindre regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer giver lov därtill. Vad

⁷ Senaste lydelse 1973:240.

⁸ Senaste lydelse 1960:161.

⁹ Senaste lydelse 1974:573.

Nuvarande lydelse

tjänstledighet, i utbildningssyfte tjänstgör såsom biträde åt advokat.

Föreslagen lydelse

nu sagts skall dock ej avse den som, under tjänstledighet, i utbildningssyfte tjänstgör såsom biträde åt advokat.

Ej må nämndeman vid den domstol han tillhör föra annans talan.

29 kap.**1 §¹⁰**

Yppas vid överläggning till dom eller beslut skiljaktiga meningar, skall omröstning ske.

Har nämnd säte i rätten, säge *ordföranden först sin mening och inhämta därefter nämndens*.

Har nämnd säte i rätten, säge *först ordföranden och, om ytterligare en lagfaren domare sitter i rätten, denne sin mening. Ordföranden inhämta därefter nämndens mening*.

Vid omröstning i annat fall skall den yngste i rätten först yttra sig och sedan var efter annan, såsom de hava säte i rätten. Har målet beretts av viss ledamot, säge han först sin mening.

Envar ange de skäl, varå han grundar sin mening.

3 §¹¹

Yppas, då *nämnd har säte i rätten*, annan mening än ordförandens och förena sig minst fyra eller, då i nämnden äro endast fyra, minst tre nämndemän om skälen och slutet, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Yppas, då *rätten består av en lagfaren domare och nämnd*, annan mening än ordförandens och förena sig minst fyra eller, då i nämnden endast äro fyra eller fem, minst fyra nämndemän om skälen och slutet, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Yppas, då *rätten består av två lagfarna domare och nämnd*, inom nämnden annan mening än sådan som framförts av lagfaren domare och förena sig minst fem eller, då i nämnden endast äro fyra eller fem, minst fyra nämndemän om skälen och slutet, gälle nämndens mening; i annat fall gälle den mening som omfattas av de lagfarna domarna. Före ena sig de senare ej om en mening, gälle den mening som vid ny omröstning biträdes av de flesta nämndemännen eller, om lika många biträda vardera meningen, den som är lindrigast. Kan i sådant fall ej någon mening anses som lindrigare gälle ordförandens mening.

¹⁰ Senaste lydelse 1958:8.

¹¹ Senaste lydelse 1971:218.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Vid omröstning, då nämnd ej har säte i rätten, gälle den mening, som omfattas av mer än hälften av ledamöterna. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna den lindrigaste, gälle den meningen; vid särskild omröstning, huruvida villkorlig dom skall meddelas eller skyddstillsyn, ungdomsfängelse eller internering ådömas eller förordnande meddelas om överlämnande till särskild vård, så ock eljest, då ej någon mening kan anses som lindrigare, gälle dock den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens.

6 §¹²

Beträffande omröstning i fråga, som hör till rättegången och ej avser ansvar eller som rör enskilt anspråk, så ock i fråga enligt 5 § eller om rättegångskostnad, gälle vad i 16 kap. är stadgat; angående häktning eller åtgärd, som avses i 25–28 kap., äge dock vad i detta kapitel föreskrives om omröstning i fråga om ansvar motsvarande tillämpning. Föres i brottmål talan om enskilt anspråk, vare rättens avgörande i ansvarsfrågan bindande vid prövningen av det enskilda anspråket. Har nämnd säte i rätten, skall även vid tillämpning av reglerna i 16 kap. gälla vad i 1 § andra stycket och 3 § första stycket i detta kapitel är stadgat.

Beträffande omröstning i fråga, som hör till rättegången och ej avser ansvar eller som rör enskilt anspråk, så ock i fråga enligt 5 § eller om rättegångskostnad, gälle vad i 16 kap. är stadgat; angående häktning eller åtgärd, som avses i 25–28 kap., äge dock vad i detta kapitel föreskrives om omröstning i fråga om ansvar motsvarande tillämpning. Föres i brottmål talan om enskilt anspråk, vare rättens avgörande i ansvarsfrågan bindande vid prövningen av det enskilda anspråket. Har nämnd säte i rätten, skall även vid tillämpning av reglerna i 16 kap. gälla vad i 1 § andra stycket och 3 § första och andra styckena i detta kapitel är stadgat.

36 kap.

11 §

Innan vittne avger sin berättelse, skall vittnet *med handen på den heliga skrift* avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar inför Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra.”

Innan vittne avger sin berättelse, skall vittnet avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra.”

12 §¹³

Säger sig vittne på grund av sin åskådning i religiöst hänseende icke vilja avlägga vittnesed, skall vittnet i stället avgiva denna försäkran:

¹² Senaste lydelse 1969:244.

¹³ Senaste lydelse 1968:193.

Nuvarande lydelse

"Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra."

Tillhör ej vittne kristen eller mosaisk troslära, skall vittnet i stället för ed avlägga försäkran.

Föreslagen lydelse

13 §

Ed eller försäkran må ej avläggas av

1. den som är under femton år; eller

2. den som på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten finnes sakna erforderlig insikt om betydelsen av *ed eller försäkran*.

Ej heller må i brottmål *ed eller försäkran* avläggas av någon den tilltalade närstående, som avses i 3 §.

Ed må ej avläggas av

1. den som är under femton år; eller

2. den som på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten finnes sakna erforderlig insikt om betydelsen av ed.

Ej heller må i brottmål ed avläggas av någon den tilltalade närstående, som avses i 3 §.

14 §

Innan vittne höres, erinre rätten vittnet om hans sanningsplikt så ock, då *ed eller försäkran* avlagts, om vikten därav. När skäl äro därtill, skall vittnet tillika erinras om innehållet i 5 och 6 §§.

Innan vittne höres, erinre rätten vittnet om hans sanningsplikt så ock, då ed avlagts, om vikten därav. När skäl äro därtill, skall vittnet tillika erinras om innehållet i 5 och 6 §§.

15 §

Ed eller försäkran skall avläggas av varje vittne för sig.

Vittne, som ånyo höres i målet, må vittna å förut avlagd *ed eller försäkran*; vittnet skall av rätten erinras om att denna *ed eller försäkran* alltjämt är bindande för honom.

Ed skall avläggas av varje vittne för sig.

Vittne, som ånyo höres i målet, må vittna å förut avlagd ed; vittnet skall av rätten erinras om att denna ed alltjämt är bindande för honom.

21 §

Vägrar vittne utan giltigt skäl att avlägga *ed eller försäkran* eller att avgiva vittnesmål eller besvara fråga eller att iakttaga föreläggande enligt 8 §, förelägge rätten vittnet vid vite och, om vittnet ej låter sig rätta därav, vid äventyr av häkte att fullgöra sin skyldighet. Ej må av anledning, som nu

Vägrar vittne utan giltigt skäl att avlägga ed eller att avgiva vittnesmål eller besvara fråga eller att iakttaga föreläggande enligt 8 §, förelägge rätten vittnet vid vite och, om vittnet ej låter sig rätta därav, vid äventyr av häkte att fullgöra sin skyldighet. Ej må av anledning, som nu sagts, någon

Nuvarande lydelse

sagts, någon hållas i häkte under längre tid än tre månader och i intet fall längre, än till dess rätten skilt målet från sig. Vittne, som insatts i häkte, skall senast var fjortonde dag inställas för rätten.

Föreslagen lydelse

hållas i häkte under längre tid än tre månader och i intet fall längre, än till dess rätten skilt målet från sig. Vittne, som insatts i häkte, skall senast var fjortonde dag inställas för rätten.

40 kap.**9 §**

Sakkunnig, som höres muntligen, skall, innan han avgiver sin utsaga, *med handen på den heligo skrift* avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar *in för Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord*, att jag efter bästa förstånd skall fullgöra det sakkunniguppdrag, som lämnats mig.”

Sakkunnig, som höres muntligen, skall, innan han avgiver sin utsaga, avlägga denna ed:

”Jag N.N. lovar och försäkrar *på heder och samvete*, att jag efter bästa förstånd skall fullgöra det sakkunniguppdrag, som lämnats mig.”

Har den sakkunnige, då han höres, redan avgivit utlåtande, skall eden därefter jämkas.

Sedan den sakkunnige avlagt ed, erinre rätten honom om edens vikt.

Angående eds uthytande mot försäkran på heder och samvete gälle vad om vittnesed är stadgat.

14 §

Vägrar sakkunnig utan giltigt skäl att avlägga ed *eller försäkran* eller att avgiva utsaga eller besvara fråga, förelägge rätten honom vid vite att fullgöra sin skyldighet.

Vägrar sakkunnig utan giltigt skäl att avlägga ed eller att avgiva utsaga eller besvara fråga, förelägge rätten honom vid vite att fullgöra sin skyldighet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976. Vad som föreskrives beträffande 4 kap. 5—8 §§ träder dock i kraft den 1 januari 1977.

Löpande tjänstgöringstider för nämndemän upphör vid utgången av år 1976. Nyval av nämndemän för tiden från och med år 1977 skall med tillämpning av de nya bestämmelserna äga rum under år 1976. Valet förrättas av de under 1976 nyvalda fullmäktige. Härvid skall halva antalet nämndemän utses för en tid av tre år och återstoden för en tid av sex år.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1975-10-28

Närvarande: justitierådet Hult, regeringsrådet Simonsson, justitierådet Mannerfelt, justitierådet Welamson.

Enligt lagrådet den 28 oktober 1975 tillhandakommet utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 16 oktober 1975 har regeringen på hemställan av statsrådet Geijer beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder,
3. lag om ändring i vattenlagen (1918:523),
4. lag om ändring i brottsbalken,
5. lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken,
6. lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister,
7. lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål,
8. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
9. lag om ändring i lagen (1971:52) om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt,
10. lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291),
11. lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1),
12. lag om ändring i lagen (1974:1082) om bostadsdomstol,
13. lag om ändring i lagen (1961:262) om försäkringsdomstol.

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, har inför lagrådet fördragits av hovrättsassessorerna Staffan Edling.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*.

Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken**29 kap.****3 §**

En allmän princip i RB är att det ej skall röstas mer än som är erforderligt. Detsamma bör gälla enligt den nya bestämmelsen i andra stycket. I vissa fall är det nämligen även vid skiljaktigheter inom rätten redan efter ett omröstningsled klart vad utgången skall bli. Lagrådet förordar, att nämnda stycke — med i övrigt vissa redaktionella ändringar — ges följande lydelse: "Yppas, då rätten består av två lagfarna domare och nämnd, annan mening än sådan som omfattas av de lagfarna domarna och

förena sig, när sex sitta i nämnden, minst fem och eljest minst fyra nämndemän om skälen och slutet, gälle nämndens mening. I annat fall gälle den mening som omfattas av de lagfarna domarna. Förena sig dessa ej om en mening, gälle av deras meningar den som biträdades av de flesta av nämndemännen eller, om lika många biträda vardera meningen, den som är lindrigast; kan ej någon mening anses som lindrigare, gälle ordförandens. Om det erfordras, sker i fall som nu avses fortsatt omröstning inom nämnden för att utröna hur många som biträda vardera meningen.”

Övriga lagförslag

Förslagen lämnas utan erinran.

JUSTITIEDEPARTEMENTET Utdrag
 PROTOKOLL
 vid regeringssammanträde
 1975-10-30

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Johansson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Feldt, Sigurdsen, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén

Föredragande: statsrådet Geijer

Proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m.m.

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder,
3. lag om ändring i vattenlagen (1918:523),
4. lag om ändring i brottsbalken,
5. lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken,
6. lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister,
7. lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål,
8. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
9. lag om ändring i lagen (1971:52) om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt,
10. lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291),
11. lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1),
12. lag om ändring i lagen (1974:1082) om bostadsdomstol,
13. lag om ändring i lagen (1961:262) om försäkringsdomstol.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådets förslag till ändrad lydelse av 29 kap. 3 § andra stycket RB bör godtas. I övrigt bör några redaktionella jämkningar göras i förslagen.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen
 att antaga förslagen.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

¹Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 16 oktober 1975.

Innehållsförteckning

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	3
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 16 oktober 1975	26
1 Inledning	26
2 Departementspromemorian och remissyttrandena över den	27
2.1 Formerna för val av nämndeman m m	27
Promemorian	27
Remissyttrandena	27
2.2 Tingsrätts sammansättning i vidlyftiga brottsmål	32
Promemorian	32
Remissyttrandena	33
2.3 Ed och försäkran	36
Promemorian	36
Remissyttrandena	37
3 Föredraganden	40
3.1 Formerna för val av nämndeman	40
3.2 Tingsrätts sammansättning i vidlyftiga brottsmål	44
3.3 Ed och försäkran	46
3.4 Befogenhet för tjänsteman inom rättsväsendet att vara ombud i rättegång	47
3.5 Ikraftträdande	49
4 Upprättade lagförslag	50
5 Specialmotivering	50
5.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	51
5.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken	53
5.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål	54
5.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1971:52) om skatterätt, fastighetstaxeringsrätt och länsrätt	54
6 Hemställan	55
7 Beslut	55

Prop. 1975/76: 64	133
Bilaga 1 Departementspromemorian (Ds Ju 1975:1) Vissa ändringar i rättegångsbalken m m	57
Bilaga 2 Till lagrådet remitterade lagförslag	121
Utdrag av lagrådets protokoll den 28 oktober 1975.....	129
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 30 oktober 1975.....	131

